

# RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR  
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

## HET OPTREDEN VAN VERENIGINGEN IN RECHTE TER VERDEDIGING VAN COLLECTIEVE BELANGEN

### 1. Inleiding

1. In het Verslag over de gerechtelijke hervorming stelde de Koninklijke Commissaris dat het Gerechtelijk Wetboek aan de verenigingen toestaat om op te treden ter verdediging van hun eigen belangen of voor de collectieve verdediging van de belangen van hun leden. Maar, aldus de Koninklijke Commissaris, voor de beoordeling van hun belang «moet men zich bij het oordeel van de rechtbanken neerleggen»<sup>1</sup>.

De Koninklijke Commissaris sprak zich ogenschijnlijk niet uit over het optreden van verenigingen ter verdediging van collectieve belangen, onafhankelijk van de individuele belangen van de leden. Zoals hieronder nader zal worden uiteengezet, was de rechtspraak op dat punt inderdaad eerder afwijzend. De rechtspraak van de laatste jaren verschaft daarentegen voorbeelden van vorderingen van verenigingen ter verdediging van collectieve belangen, die ontvankelijk en soms zelfs gegrond verklaard worden<sup>2</sup>. Niette-

<sup>1</sup> Ch. VAN REEPINGHEN, *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, Brussel, 1964, I, 42. Zie ook verslag DE BAECK namens de Commissies voor de Justitie en voor de Tewerkstelling, Arbeid en Sociale Voorzorg, *Parl. St.*, Senaat, 1964-65, nr. 170, p. 26.

<sup>2</sup> Zie aldus, i.v.m. de ontvankelijkheid van een *burgerlijke-partijstelling*, Gent, 31 december 1963, met noot H. BOCKEN, *T. Aann.*, 1973, 230 («Vereniging voor de strijd tegen de waterbevuiling en bescherming van de visstapel in de wateringen van West-Vlaanderen»); Corr. Hasselt, 18 april 1972, met noot L.P. SEUTENS, *R.W.*, 1972-73, 775 («De Misttrekkers»); Antwerpen, 22 juni 1977, O.M./P., onuitg. («Belgische Natuur- en Vogelreservaten»); Corr. Hoei, 15 juni 1978, met noot J. MESSINE, *J.T.*, 1979, 164, vernietigd door Luik, 10 juni 1981, onuitg., doch geciteerd bij B. JADOT, *Vers la mise en oeuvre, en Belgique, d'un droit à l'environnement, Les dossiers de l'environnement*, vol. 4, Brussel, 1983, 84 («Les Chercheurs de la Wallonie» en «Interenvironnement Wallonie»); Corr. Namur, 12 januari 1981, *Rev. rég. dr.*, 1981, 178 («Horeca Wallonie»).

I.v.m. de ontvankelijkheid van een vordering in *kort geding*, zie Kort ged. Rb. Antwerpen, 29 september 1976, *R.W.*, 1976-77, 560 («Aktiegroep Oude Stad»); Kort ged. Rb. Antwerpen, 23 december 1977, Actiegroep Leefmilieu Rupelstreek/V.D.B., onuitg.; Antwerpen, 12 maart 1981, S./Werkgroep voor Milieubeheer Brasschaat e.a., onuitg., waarbij bevestigd wordt Kort ged. Rb.

genstaande het feit dat er nog een zeer groot aantal gevallen zijn, waarin de vordering van een vereniging niet ontvankelijk wordt verklaard<sup>3</sup>, kan aldus toch een tendens van een gekenmerkt grotere openheid tegenover vorderingen van verenigingen, ter bescherming van collectieve belangen bij de rechter, worden aangewezen<sup>4</sup>.

Twee recente arresten van het Hof van Cassatie lijken tegen die tendens in te druisen. Een arrest van 19 november

Antwerpen, 20 oktober 1980, *R.W.*, 1980-81, 2553, vernietigd door Cass., 19 november 1982, verder in de tekst besproken; Kort ged. Rb. Brussel, 29 juli 1981, Neerpede Blijft/Gemeente Anderlecht e.a., onuitg., bevestigd door Brussel, 19 oktober 1982, onuitg., cassatieberoep ingesteld; Kort ged. (eenz. verz.) Rb. Namen, 1 februari 1983, met noot J.M. DERMAGNE, *J. Procès*, nr. 16, 18 maart 1983, p. 29 («Amis de la Terre»).

<sup>3</sup> Zie aldus, i.v.m. de ontvankelijkheid van een *burgerlijke-partijstelling*, Pol. Luik, 30 oktober 1967, *J.T.*, 1967, 724 («Association des parents pour la protection des enfants sur les routes»); Corr. Gent, 16 maart 1973, met noot H. BOCKEN, *T. Aann.*, 1973, 233 («Groen- en Natuurbeschermingscomité D.»); Brussel, 17 januari 1979, met noot, *R.W.*, 1979-80, 1451 («VIVEC»); Antwerpen, 3 april 1980, *Turnh. Rechtsl.*, 1982, nr. 4, p. 17 («Actiegroep Leefmilieu Kempen»); Antwerpen, 14 januari 1981, *Pas.*, 1981, II, 29 (id.); Antwerpen, 27 maart 1981, *Pas.*, 1981, II, 93 (id.); Antwerpen, 3 november 1981, *Turnh. Rechtsl.*, 1982, nr. 4, p. 7 (id.); Brussel, 1 december 1981, *J.T.*, 1982, 60, bevestigd door Cass., 24 november 1982, verder in de tekst besproken («Belgische Liga voor de Verdediging van de Rechten van de Mens»); Antwerpen, 4 december 1981, *R.W.*, 1982-83, 533 («Belgische Natuur- en Vogelreservaten»); Brussel, 20 april 1983, O.M./A. e.a., onuitg., waarbij bevestigd wordt Corr. Brussel, 2 december 1981, *J.T.*, 1982, 61, cassatieberoep ingesteld («Pro Vita»).

I.v.m. de ontvankelijkheid van een vordering in *kort geding*, zie Kort ged. Rb. Turnhout, 7 juni 1979, Actiegroep Leefmilieu Kempen/P., onuitg.; Kort ged. Rb. Tournai, 3 oktober 1980, *T. Aann.*, 1982, 275 («Atelier régional d'études économiques»); Kort ged. Kh. Brussel, 29 oktober 1982, *J.T.*, 1982, 743, hoger beroep ingesteld (Vereniging ter bevordering van belangen van aandeelhouders van een generationaliseerde vennootschap); Kort ged. Rb. Tongeren, 15 november 1982, *R.W.*, 1983-84, 263 («Belgische Natuur- en Vogelreservaten»).

<sup>4</sup> H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht als sanctie tegen de verstoring van het leefmilieu*, Brussel, 1979, p. 396, nr. 219; J. VAN COMPENOLLE, «L'action en justice des sociétés et groupements», *T.P.R.*, 1980, (94), 111.

1982 beslist dat het belang van een vereniging om in kort geding op te treden niet kan worden afgeleid uit het enkele feit dat die vereniging daarmee haar statutair doel, in casu de verdediging van het leefmilieu, nastreeft<sup>5</sup>. Een arrest van 24 november 1982 beslist dat een vereniging, die slechts optreedt ter verdediging van morele waarden, zich niet burgerlijke partij kan stellen<sup>6</sup>.

Volgens sommige auteurs betekenen beide arresten, of minstens het eerstgenoemde, een «stap achteruit»<sup>7</sup>. Gelet op de verdeeldheid in de rechtspraak, is die kwalificatie wellicht overdreven. Daarentegen is het onmiskenbaar dat die arresten willen beletten dat de hiervóór beschreven tendens tot verdere ontplooiing komt<sup>8</sup>.

2. De genoemde arresten van het Hof van Cassatie zijn niet alleen in strijd met een belangrijk deel van de rechtspraak der gewone rechters; zij zijn bovendien regelrecht in strijd met de sedert enige jaren gevestigde rechtspraak van de Raad van State.

Een arrest van de Raad van 11 september 1981, gewezen t.a.v. uitgerekend dezelfde vereniging als die welke het voorwerp uitmaakt van het cassatiearrest van 19 november 1982, verklaart het annulatieberoep van die vereniging ontvankelijk, op grond o.m. dat voor het algemeen belang, in casu de zorg voor het leefmilieu, «kan worden opgetreden door de verenigingen die zich voor de bescherming van het milieu inzetten, en die gemotiveerd zijn door ideële, collectieve belangen, eerder dan door eigen belangen»<sup>9</sup>.

Toegegeven moet worden dat het contentieux voor de gewone rechter anders is dan dat voor de Raad van State. Het blijft niettemin verwonderlijk dat de opvattingen van het Hof van Cassatie en van de Raad van State zo ver uiteenlopen, des te meer daar het in beide gevallen gaat om

<sup>5</sup> Cass., 19 november 1982, opgenomen elders in dit nummer, met noot J. LAENENS.

<sup>6</sup> Cass., 24 november 1982, met concl. adv.-gen. J. VELU, *Rev.dr.pén.*, 1983, 390. Zie hierover C. P(ANIER), «Un important arrêt de la Cour de cassation sur l'action civile 'd'intérêt collectif' de la Ligue des Droits de l'Homme», *J. Procès*, nr. 26, 14 oktober 1983, pp. 31-32.

<sup>7</sup> L.P. SUTENS, «Rechtsbescherming tegenover overheidsopdrachten getoetst aan leefomgeving en ruimtelijke ordening», *Kultuurleven*, 1983, (243), 251; D. DE GREEF, «Belang in art. 19 van de gecoördineerde wetten op de Raad van State anders dan in art. 17 Ger. W.», (korte) noot onder Cass., 19 november 1982 en R.v.St., 11 september 1981, v.z.w. Werkgroep voor Milieubeheer Brasschaat, nr. 21.384, *Jura Falc.*, 1982-83, (428), 429.

<sup>8</sup> Cf. M. SCHAUTTEET, «Ontvankelijkheid van vorderingen ingesteld door milieuverenigingen», *Leefmilieu*, 1983, (20), 27; H. BOCKEN en B. DEMEULENAERE, «The defense of collective interests in the Belgian civil procedure», in *Effectiveness of judicial protection and the constitutional order, Belgian reports at the IInd International Congress of Procedural law, Bibl. gerechtel. recht*, XI, Deventer, 1983 (149), p. 162, nr. 25.

<sup>9</sup> R.v.St., 11 september 1981, v.z.w. Werkgroep voor Milieubeheer Brasschaat, nr. 21.384, met noot W. LAMBRECHTS, *R.W.*, 1981-82, 1876. In dezelfde zin reeds impliciet, R.v.St., 11 februari 1977, v.z.w. Association pour la préservation de l'environnement de Nivelles et environs, nr. 18.101; R.v.St., 9 januari 1980, v.z.w. Bond Beter Leefmilieu, nr. 20.021, en expliciet, R.v.St., 20 januari 1981, v.z.w. Bond Beter Leefmilieu — Interenvironnement, nrs. 20.882-20.885; R.v.St., 10 maart 1981, v.z.w. Comité Beter Leefmilieu Malle, nr. 21.012.

de interpretatie van één en hetzelfde begrip, het «belang» om in rechte op te treden<sup>10</sup>.

3. In de voorliggende bijdrage zal, na een bespreking van het belang als ontvankelijkheidsvereiste, gepoogd worden de arresten van november 1982 te situëren in het geheel van de rechtspraak van het Hof van Cassatie. Daarna zal getracht worden te komen tot een kritische evaluatie van die rechtspraak, zowel t.a.v. het optreden van verenigingen in het algemeen als t.a.v. de specifieke gevallen van het optreden van verenigingen in aansprakelijkheidsvorderingen en in vorderingen in kort geding.

## 2. Het belang als ontvankelijkheidsvereiste

4. Onlangs werd door een auteur gesteld dat het belang «één van die kernbegrippen (is), waarvan iedereen weet wat ermee bedoeld wordt, tot iemand ernaar vraagt<sup>11</sup>.»

In de rechtsleer zijn nochtans pogingen ondernomen om tot een definitie van dit begrip te komen. Zo verdedigen Bocken en Demeulenaere de opvatting dat het belang bestaat in het voordeel dat uit een rechtsvordering kan worden verkregen door degene die een *recht* te verdedigen heeft<sup>12</sup>. Ongeveer in dezelfde zin omschrijven Storme en De Corte het belang als «elk materieel of moreel voordeel, dat door de persoon, die een vordering instelt, mag verwacht worden en waardoor zijn huidige rechtstoestand gewijzigd en verbeterd zou kunnen worden<sup>13</sup>.» Deze opvattingen gaan voorbij aan het feit dat, ook in het gerechtelijk privaatrecht, vorderingen mogelijk zijn, die niet strekken tot de erkenning of de bescherming van een subjectief recht<sup>14</sup>. Terecht aanvaarden andere auteurs dan ook een ruimer begrip van het belang, er van uitgaande dat het belang een louter *feitelijke* aangelegenheid uitmaakt. Van Reepinghen lijkt deze interpretatie aan te houden, waar hij het belang omschrijft als «kieder stoffelijk of zedelijk voordeel — effectief, maar niet theoretisch — dat de eiser kan trekken uit de vordering...<sup>15</sup>.» Ten slotte schrijft Van Compennolle kernachtig dat het belang is «l'utilité que présente pour celui qui agit la mesure qu'il sollicite<sup>16</sup>.»

<sup>10</sup> Artikelen 17 en 18 van het Gerechtelijk Wetboek; artikel 19 van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd bij koninklijk besluit van 12 januari 1973. Volgens J. LINDEMANS zou een eenvormigheid in de rechtspraak «niet alleen hoogst wenselijk zijn (alleen maar al omwille van de vereenvoudiging), maar is die ook mogelijk (mits één enkel correctief op één enkel gebied van de rechtspraak)» (*Preadvies: de bevoegdheid van organisaties om op te komen voor de belangen van leden en/of het algemeen belang*, Zwolle, 1973, p. 78, nr. 5.1).

<sup>11</sup> L. DECALUWÉ, *Tot nut van 't algemeen?, Rede uitgesproken op de plechtige openingsvergadering van de Vlaamse Conferentie van de Balie te Gent op 30 oktober 1982*, gepolycopeerde uitg., p. 5.

<sup>12</sup> H. BOCKEN en B. DEMEULENAERE, *o.c.*, supra, noot 8, pp. 152-154, nrs. 9-11.

<sup>13</sup> M. STORME en R. DE CORTE, *Handleiding van gerechtelijk recht*, Gent, 1973, gestencilde uitg., p. 64, nr. 125.

<sup>14</sup> J. VAN COMPERNOLLE, *L'action en justice des groupements*, Brussel, 1972, 8.

<sup>15</sup> Ch. VAN REEPINGHEN, *o.c.*, supra, noot 1, p. 41.

<sup>16</sup> J. VAN COMPERNOLLE, *L'action en justice ...*, *o.c.*, supra, noot 14, p. 383. Zie ook *Pand. b.*, tw. «Action judiciaire», V, Brussel, 1881, kol. 605, nr. 18.

Een van de vereisten van dit belang wordt door het genoemde arrest van het Hof van Cassatie van 19 november 1982 in het licht gesteld. Het moet gaan om een «persoonlijk en rechtstreeks» belang<sup>17</sup>.

Dit vereiste, dat geldt zowel t.a.v. individuele eisers als t.a.v. verenigingen-eisers, houdt in de eerste plaats in dat men niet kan optreden in het belang van een ander persoon<sup>18</sup>. Daarnaast betekent dit ook dat een eiser niet kan optreden, steunend op het loutere belang dat hij heeft bij de eerbiediging van de rechtsorde als zodanig<sup>19</sup>.

5. Om de vraag te beantwoorden of een *vereniging* belang heeft bij het instellen van een vordering, dient een onderscheid te worden gemaakt tussen drie types van vorderingen<sup>20</sup>.

Een eerste type is dat waarbij de rechtspersoon optreedt ter verdediging van zijn «eigen belang», d.i. «datgene ... wat zijn bestaan of zijn materiële en morele goederen, inzonderheid zijn vermogen, eer en goede naam, raakt<sup>21</sup>.» Tot dit type kunnen ook de vorderingen gerekend worden van verenigingen «die bij hun activiteiten gebruik maken van collectieve (milieu)goederen», en die optreden omdat «hen de mogelijkheden hiertoe ontnomen worden<sup>22</sup>.»

Een tweede type is dat waarbij de vereniging optreedt ter verdediging van de individuele belangen van haar leden, meer in het bijzonder die belangen ter bescherming waarvan de vereniging is opgericht. In deze hypothese wordt er m.a.w. van uitgegaan dat de leden van de vereniging een aanwijsbaar belang zouden hebben bij de vordering, maar dat die vordering niet door henzelf, maar door de vereniging, in haar naam, wordt ingesteld<sup>23</sup>.

Een derde type ten slotte is dat waarbij de vereniging optreedt ter behartiging van een «collectief belang», d.i. ter verdediging van het doel (of een der doeleinden) waarvoor zij is opgericht<sup>24</sup>.

In een belangrijke studie over de verdediging van collectieve belangen voor de Nederlandse rechter, heeft de Nederlandse hoogleraar Verburgh erop gewezen dat het «zinvol is om binnen dit (laatste) genus nog twee species te onderscheiden»<sup>25</sup>. Enerzijds zijn er de vorderingen waarbij het feit, de toestand of de handeling die indruist tegen het doel van de vereniging, terzelfder tijd ook indruist tegen de individuele belangen van de leden van de vereniging of van de personen die, op grond van een bepaald kenmerk, behoren tot een ruimere, maar (theoretisch) nog te individualiseren groep. Die eerste soort collectieve belangen kunnen «groepsbelangen» genoemd worden. Daarnaast zijn er de «vorderingen waarbij de personen om wier belangen het mede gaat, niet zijn te individualiseren, omdat het belangen betreft van zo'n algemeen karakter, dat zij een facet vormen van vrijwel ieders bestaan». Die belangen kunnen «algemene belangen» genoemd worden<sup>26</sup>.

Onderstreept mag worden dat er sprake is van algemene belangen, en niet van «het» algemeen belang<sup>27</sup>. Hiermee wordt o.m. tot uitdrukking gebracht dat tot de algemene belangen niet enkel die belangen gerekend worden, die behartigd worden door het openbaar gezag. Een aantal belangen kunnen inderdaad door een zeer groot gedeelte van de burgers als beschermenswaard beschouwd worden, terwijl de overheid daarvoor geen concreet beschermingsapparaat heeft opgezet, of zelfs de betrokken belangen beschouwt

ging zou optreden als procesvertegenwoordigers van haar leden. Zie hierover H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht ...*, o.c., supra, noot 4, p. 100, nr. 61bis; J.M. DERMAGNE, «Dix ans de prétoire pour les associations françaises de consommateurs: un exemple à suivre?», *J. Procès*, nr. 28, 10 november 1983, (32), 33.

<sup>24</sup> Het is nutteloos de theoretische hypothese te vermelden waarbij de vereniging zou optreden ter verdediging van een waarde waarvan de behartiging niet tot haar statutair doel zou behoren. In dat geval zou de vereniging optreden met miskenning van het zgn. «specialiteitsbeginsel», zodat haar vordering noodzakelijk onontvankelijk zou zijn.

<sup>25</sup> M.J.P. VERBURGH, *Privaatrecht en kollektief belang*, Zwolle, 1974, 8.

<sup>26</sup> In dezelfde zin, L. DECALUWÉ, o.c., supra, noot 11, pp. 13 en 18. Met dit onderscheid verwant is dat van J. DABIN tussen, enerzijds, de «associations à but intéressé» (beroepsverenigingen, jagersverenigingen, vissersverenigingen enz.), waarbij een aantasting van het doel van de vereniging ook een persoonlijke schade voor de leden kan opleveren, en anderzijds, de «associations à but désintéressé» (verenigingen ter bescherming van het leefmilieu, de rechten van de mens en de dieren enz.), waarbij een dergelijk verband niet bestaat (o.c., supra, noot 20, p. 261, nr. 18). Zie ook J. RONSE, o.c., supra, noot 20, nrs. 749, 756 en 757. Een andere Nederlandse auteur, GROENENDIJK, acht het zinvol om binnen de categorie der «groepsbelangen» (s.l.) de eigenlijke «groepsbelangen» (s.s.) te onderscheiden van de «collectieve belangen». Bij de eerste soort belangen zijn de leden van de groep gemakkelijk individualiseerbaar, bij de tweede niet (C.A. GROENENDIJK, *Bundeling van belangen bij de burgerlijke rechter*, Zwolle, 1981, 48-49).

<sup>27</sup> Cf. M.J.P. VERBURGH, o.c., supra, noot 25, pp. 9-10; C.A. GROENENDIJK, o.c., supra, noot 26, pp. 53-57.

<sup>17</sup> Zie ook Ch. VAN REEPINGHEN, o.c., supra, noot 1, p. 42.

<sup>18</sup> J. VAN COMPERNOLLE, *L'action en justice ...*, o.c., supra, noot 14, p. 250. Zie ook verslag DE BAECK, o.c., supra, noot 1, p. 26.

<sup>19</sup> J. VAN COMPERNOLLE, *L'action en justice ...*, o.c., supra, noot 14, pp. 250-251. Het gaat hier om de «actio popularis» (zie infra, nr. 15).

Een opvallende uitzondering vindt men in artikel 2 van de wet van 12 augustus 1911 tot het behoud van de schoonheid der landschappen, dat o.m. bepaalt dat «elke Belgische burger» een vordering kan instellen om een ontginning van mijnen, graverijen of groeven, of een concessionaris van openbare werken te dwingen aan verwoeste grond zijn uiterlijk terug te geven door de uithollingen, weggravingen of aanaardingingen die moeten blijven, te bebossen of van gewas te voorzien.

<sup>20</sup> Dit onderscheid vindt men, al dan niet met zekere nuances, herhaaldelijk terug. Zie bijv. J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling (onrechtmatige daad)*, A.P.R., (s.l.), 1957, p. 514, nr. 743; J. DABIN, «La recevabilité des actions en réparation intentées par les groupements privés autres que les sociétés, en raison du dommage causé soit à la généralité de leurs membres, soit aux fins qu'ils poursuivent», noot onder Cass., 9 december 1957, *R.C.J.B.*, 1958, (251), 257, nr. 11; J. VAN COMPERNOLLE, *L'action en justice ...*, o.c., supra, noot 14, pp. 293-295; L. DECALUWÉ, o.c., supra, noot 11, p. 8; M. SCHAUTTEET, o.c., supra, noot 8, p. 21.

<sup>21</sup> De omschrijving, hoewel betwistbaar (zie infra, nr. 11), is ontleend aan Cass., 19 november 1982.

<sup>22</sup> Zie verder H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht ...*, o.c., supra, noot 4, pp. 95-97, nr. 59.

<sup>23</sup> Daarvan te onderscheiden is de hypothese waarin de vereni-

als indruisend tegen «het» algemeen belang<sup>28</sup>.

6. Men kan geredelijk aannemen dat een vereniging kan optreden ter verdediging van haar eigen belangen. Betwistbaar is de vraag of zij, behoudens wettelijke uitzonderingen, kan optreden ter verdediging van de individuele belangen van haar leden<sup>29</sup>. Deze twee eerste types van vorderingen zullen verder evenwel buiten beschouwing blijven.

De aandacht gaat in het hiernavolgende uitsluitend naar het derde type van vorderingen. Zoals hierboven reeds is aangekondigd, zal uitgegaan worden van een overzicht van de rechtspraak ter zake van het Hof van Cassatie.

### 3. De rechtspraak van het Hof van Cassatie

7. Het kan niet ontkend worden dat het Hof van Cassatie aanvankelijk een genereuze houding aannam tegenover het optreden in rechte van verenigingen.

Zo wordt in de eerste arresten beslist dat een vereniging, opgericht als beroepsvereniging volgens de wet van 31 maart 1898<sup>30</sup>, niet alleen kan optreden ter verdediging van de individuele belangen van de leden, zoals uitdrukkelijk is bepaald in artikel 10 van die wet, maar bovendien bij wijze van burgerlijke-partijstelling herstel kan vorderen van de schade die *haar* is toegebracht, door de aantasting van de belangen ter verdediging waarvan zij werd opgericht. Deze laatste bevoegdheid wordt afgeleid uit artikel 6 van de wet, dat de voorwaarde omschrijft waaronder de rechtspersoonlijkheid wordt verworven<sup>31</sup>.

<sup>28</sup> «Algemene belangen» kunnen dus in conflict komen met «het algemeen belang». Het duidelijkst kan dit tot uiting komen waar een vereniging een vordering instelt tegen de overheid zelf. (Het is natuurlijk ook mogelijk dat die overheid onwettig handelt, en aldus het algemeen belang miskent, dat het nochtans verondersteld wordt te bevorderen.)

<sup>29</sup> Voor een verwijzing naar enige uiteenlopende standpunten in de rechtsleer, zie H. BOCKEN en B. DEMEULENAERE, *o.c.*, supra, noot 8, p. 176, voetnoot 75.

<sup>30</sup> Tot aan de wet van 27 juni 1921 waren de vereniging voor onderlinge bijstand (wet van 23 juni 1894), de beroepsvereniging en de internationale wetenschappelijke vereniging (wet van 25 oktober 1919) de enige privaatrechtelijke rechtspersonen zonder winstoogmerk. De eerste en de derde soort verenigingen hebben evenwel een specifiek doel. Wie vóór de wet van 1921 over de «beroepsvereniging» sprak, had het dan eigenlijk over de «gemeenrechtelijke» vereniging of, zo men wil, over «de» vereniging in het algemeen.

<sup>31</sup> Cass., 29 april 1912, *Pas.*, 1912, I, 228; Cass., 12 april 1921, *Pas.*, 1921, I, 319; Cass., 9 juli 1928, *Rev.dr.pén.*, 1928, 869 en, in uittreksel, *Pas.*, 1928, I, 227, nrs. 7 en 8.

Volgens een aantal auteurs zou de verwijzing naar artikel 6 op een materiële vergissing berusten, omdat die bepaling niets te maken zou hebben met de behandelde materie, en zou het Hof van Cassatie in werkelijkheid artikel 2 op het oog gehad hebben. Volgens laatstgenoemde bepaling is de beroepsvereniging gerechtigd om o.m. de beroepsbelangen van haar leden te verdedigen (J. DABIN, *o.c.*, supra, noot 20, p. 254, voetnoot 8; J. VAN COMPERNOLLE, *L'action en justice ...*, *o.c.*, supra, noot 14, p. 299, voetnoot 4, en p. 303, voetnoot 3). Met die opvatting kan niet ingestemd worden. Enerzijds wordt in het arrest van 29 april 1912 uitdrukkelijk verwezen naar de publikatie der statuten na hun bekrachtiging, d.i. een vereiste dat gesteld is in artikel 6, niet in arti-

Volgens die rechtspraak volstond dus het bezit van de rechtspersoonlijkheid om het de vereniging mogelijk te maken op te treden ter verdediging van de belangen waarvoor zij is opgericht. Bovendien werd een aantasting van die collectieve belangen beschouwd als een eigen schade van de vereniging.

8. Het volgende arrest waarbij over de ontvankelijkheid van de vordering van een vereniging uitspraak werd gedaan, dateert van 28 mei 1934<sup>32</sup>. In tegenstelling tot de vorige arresten werd de vordering niet ontvankelijk verklaard. Voor een goed begrip van de draagwijdte van dit arrest dient evenwel vooraf te worden herinnerd aan de regels betreffende de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling, hetzij door een natuurlijke persoon, hetzij door een rechtspersoon.

De ter zake toepasselijke regels werden door het Hof van Cassatie voor het eerst geformuleerd in een arrest van 1 december 1930. Het Hof besliste dat de burgerlijke vordering uit een misdrijf slechts kan worden ingesteld door degene die *schade* (uit het misdrijf) geleden heeft, door aantasting van zijn persoon, zijn goederen of zijn goede naam<sup>33</sup>. Sedert dit arrest werden enige nuances en preciseringen aangebracht, zonder dat de essentie van de ontvankelijkheidsvoorwaarde gewijzigd werd. Volgens de recente rechtspraak luidt de regel dat, «om ontvankelijk te zijn als burgerlijke partij het vereist is, maar voldoende, dat hij die optreedt, kan beweren persoonlijk te zijn benadeeld door het misdrijf dat het voorwerp is van de strafvordering, dit wil zeggen dat hij bewijst dat hij het slachtoffer kon geweest zijn van het misdrijf<sup>34</sup>.»

Terloops zij opgemerkt dat enkel de *mogelijkheid* van een schade, niet het bewijs van een *effectieve* schade vereist is<sup>35</sup>. Deze laatste kwestie behoort tot de gegrondheid van de vordering, niet tot de ontvankelijkheid ervan — zeker niet in het kader van een burgerlijke-partijstelling<sup>36</sup>.

kel 2. Anderzijds is het onwaarschijnlijk dat een louter materiële vergissing gedurende decennia zou herhaald worden (zie infra, nr. 9).

<sup>32</sup> Cass., 28 mei 1934, *Pas.*, 1934, I, 294.

<sup>33</sup> Cass., 1 december 1930, *Pas.*, 1930, I, 373.

<sup>34</sup> Cass., 14 juni 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 1028. Voor de ontwikkeling van de rechtspraak sedert het arrest van 1 december 1930, zie, o.m., Cass., 30 maart 1931, *Pas.*, 1931, I, 129; Cass., 28 mei 1934, *Pas.*, 1934, I, 294; Cass., 24 april 1939, *Arr. Verbr.*, 1939, 142; Cass., 10 juli 1939, *Pas.*, 1939, I, 353; Cass., 19 maart 1951, *Arr. Verbr.*, 1951, 417; Cass., 9 december 1957, *Arr. Verbr.*, 1958, 212; Cass., 9 juni 1958, *Arr. Verbr.*, 1958, 803; Cass., 3 oktober 1960, *Arr. Verbr.*, 1961, 113; Cass., 15 mei 1961, *Pas.*, 1961, I, 983; Cass., 28 januari 1963, *Pas.*, 1963, I, 609; Cass., 10 april 1967, *Arr. Cass.*, 1967, 954; Cass., 19 juni 1967, *Arr. Cass.*, 1967, 1273.

<sup>35</sup> Zie, in het bijzonder, de in de vorige noot geciteerde arresten van 10 juli 1939 en 15 mei 1961.

<sup>36</sup> Wat de ontvankelijkheid van de vordering betreft, kan dan ook weinig nut gehaald worden uit de regel dat de veroorzaker van een onrechtmatige daad verplicht is tot vergoeding van de schade die het gevolg is, niet alleen van de beroving van een *recht*, maar ook van de beroving van een *voordeel* (Cass., 16 januari 1939, *Pas.*, 1939, I, 25; Cass., 2 mei 1955, *Arr. Verbr.*, 1955, 725; Cass., 4 september 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 1). Die regel determineert inderdaad de gegrondheid, niet de ontvankelijkheid van de vordering.

De ontvankelijkheid van de burgerlijke vordering voor het strafrecht is aldus zeer duidelijk gekoppeld aan een persoonlijke *schade*. De civielrechtelijke vordering, die t.a.v. de strafrechten van uitzonderlijke aard is, heeft immers «geen ander doel ... dan het herstel van de schade»<sup>37</sup>.

Het Hof van Cassatie heeft dan ook herhaaldelijk beslist dat het louter «*belang*» dat een persoon heeft bij het eerbiedigen van de strafrechtelijk beschermde orde, niet volstaat voor de ontvankelijkheid van de burgerlijke vordering. Dát belang wordt immers uitsluitend behartigd door het openbaar ministerie en maakt het voorwerp uit van de strafvordering, niet van de burgerlijke vordering<sup>38</sup>.

Thans dient teruggekeerd te worden naar het hiervoor reeds vermelde arrest van 28 mei 1934. Een vereniging, de «Belgische liga voor de bescherming van het mijnpaard», had zich burgerlijke partij gesteld tegen twee beklaagden. Het Hof van Beroep te Brussel had de burgerlijke-partijstelling onontvankelijk verklaard, op grond dat de vereniging geen enkele reële en rechtstreekse *schade* kon bewijzen, en dat het moreel *belang* van de vereniging ter zake onvoldoende was<sup>39</sup>. De voorziening in cassatie tegen dit arrest wordt verworpen. Het Hof van Cassatie wijst erop dat de feitenrechter *op onaantastbare wijze* vastgesteld heeft dat de vereniging geen schade kan lijden, en dat hij voor het overige wettig beslist heeft dat het louter belang bij een strafrechtelijke beteugeling van wreedheid tegenover dieren uitsluitend door de strafvordering beschermd wordt.

Het Hof van Cassatie spreekt zich in het arrest van 28 mei 1934 niet uit over de vraag of de aantasting van de belangen die een vereniging zich tot doel stelt te verdedigen, een schade van de vereniging zelf uitmaakt. Op dit punt acht het Hof zich immers gebonden door de onaantastbare beoordeling van de feitenrechter, die geen eigen schade had vastgesteld. Voor het overige maakt het Hof toepassing van de beginselen in verband met de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling, zonder oog te hebben voor de specifieke positie van een vereniging<sup>40</sup>. De conclusie ligt dan ook voor de hand. Het arrest van 29 mei 1934 bekleedt in wezen slechts een onbelangrijke plaats in de rechtspraak van het Hof i.v.m. verenigen.

9. De hiervóór beschreven rechtspraak van het Hof van Cassatie in verband met de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling van een beroepsvereniging, uit hoofde van aantasting van de collectieve beroepsbelangen, werd bevestigd in arresten van 12 maart 1956 en 28 maart 1956<sup>41</sup>.

Op 9 december 1957 wordt een belangrijk arrest gewezen, waarbij het Hof van Cassatie radicaal afstand neemt

van zijn vroegere rechtspraak<sup>42</sup>.

Het Hof diende zich in de bedoelde zaak uit te spreken over de burgerlijke-partijstelling van een vereniging zonder winstoogmerk die, hoewel niet opgericht in de vorm van een beroepsvereniging, als doel onder meer had «de van algemene orde zijnde beroepsbelangen der leden van de corporatie te verdedigen en te bevorderen». Het bestreden arrest had de aanstelling van de vereniging als burgerlijke partij onontvankelijk verklaard, op grond dat de ingeroepen schade aan «het beroep» in werkelijkheid slechts een schade aan de belangen van de *leden* uitmaakte, waarvoor de vereniging niet kon optreden. De voorziening in cassatie werd verworpen, op grond van de volgende redenen:

«Overwegende dat noch uit de bepalingen van de wet van 31 maart 1898 op de beroepsverenigingen en voornamelijk uit haar artikel 2, noch uit de bepalingen van de wet van 27 juni 1921, welke rechtspersoonlijkheid toekent aan de verenigingen zonder winstoogmerk en aan de verenigingen van openbaar nut en namelijk uit haar artikel 1 ... voortvloeit ... dat de beroepsbelangen welke de beroepsverenigingen tot doel hebben te beschermen zich met hun eigen belang zouden vereenzelvigen en dat die beroepsverenigingen, zelfs wanneer zij niet overeenkomstig de wet van 31 maart 1898 opgericht zijn, gerechtigd zijn herstelling te eisen van de schade veroorzaakt door de afbreuk aan de belangen tot welke bescherming zij werden opgericht.» Het Hof beslist verder dat er derhalve geen eigen schade («nadeel») voor de vereniging kon zijn, en dat het moreel belang in de bestraffing van de door de beklaagde aangewende middelen niet volstaat voor de ontvankelijkheid van haar burgerlijke-partijstelling.

Het Hof kijkt aldus in dubbel opzicht af van zijn vroegere rechtspraak. In de eerste plaats wordt nu aangenomen dat de belangen, die de vereniging verdedigt, *geen* «eigen» belangen van de vereniging zijn, «onderscheiden van de persoonlijke belangen van bepaalde leden van de vereniging»<sup>43</sup>. Consequent wordt dan ook aangenomen dat een aantasting van die (groeps)belangen — die, in de lijn van het arrest, moet worden beschouwd als een persoonlijke schade voor (bepaalde) leden — geen persoonlijke *schade* voor de vereniging uitmaakt.

Omdat de vereniging optrad als burgerlijke partij, moest het Hof, volgens de hiervóór in herinnering gebrachte beginselen, geen rekening houden met een louter *belang* van de vereniging bij het optreden in rechte. Het arrest houdt dan ook geen uitspraak in over de vraag of een vereniging *belang* heeft bij het verdedigen en bevorderen van de groepsbelangen (of belangen van bepaalde leden), wanneer die zouden worden gekrenkt.

De tweede afwijking is een gevolg van de eerste. In tegenstelling tot de vroegere rechtspraak i.v.m. beroepsverenigingen, wordt beslist dat het enkele feit van het bezit van de

<sup>37</sup> Cass., 15 februari 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 714.

<sup>38</sup> Cass., 1 december 1930, geciteerd, supra, noot 33; Cass., 28 mei 1934, geciteerd, supra, noot 32; Cass., 10 november 1937, *Arr. Verbr.*, 1937, 148; Cass., 9 december 1957, geciteerd, infra, noot 42.

<sup>39</sup> Brussel, 18 december 1933, *Pas.*, 1934, II, 113.

<sup>40</sup> In dit verband zij opgemerkt dat het arrest in de *Pasicrisie* wordt samengevat onder het trefwoord «Partie civile», en dat in de samenvatting niet eens melding wordt gemaakt van het feit dat het gaat om een vereniging.

<sup>41</sup> Cass., 12 maart 1956, *Arr. Verbr.*, 1956, 573 (twee arresten); Cass., 28 maart 1956, *Arr. Verbr.*, 1956, 630.

<sup>42</sup> Cass., 9 december 1957, *Arr. Verbr.*, 1958, 212, en met noot J. DABIN, *R.C.J.B.*, 1958, 247.

<sup>43</sup> Die beslissing is ook in strijd met een arrest van 5 april 1951, waarbij beslist wordt «dat indien de beroepsvereniging, als rechtspersoon, een eigen patrimonium bezit, hetwelk zich van het vermogen van de vennoten onderscheidt, die omstandigheid niet belet dat de individuele belangen van de leden van de vereniging met de belangen van de vereniging zelve kunnen overeenstemmen» (*Arr. Verbr.*, 1951, 437 en, met noot E. BEYENS, *R.P.S.*, 1956, 24).

rechtspersoonlijkheid *niet* voldoende is om een vereniging het recht te geven als burgerlijke partij herstel te vorderen van de schade, toegebracht aan collectieve belangen.

Het Hof maakt hierbij nochtans een voorbehoud t.a.v. de beroepsverenigingen opgericht volgens de wet van 31 maart 1898. Voortaan wordt de toestand van die verenigingen niet meer beschouwd als de algemene regel, maar integendeel als een wettelijke uitzondering op de algemene regel. De wetgever zou m.a.w. de beroepsverenigingen gemachtigd hebben, in afwijking van de algemene regel, om in rechte herstel te vorderen van het nadeel toegebracht aan collectieve belangen, in casu beroepsbelangen. Die opvatting, die in latere arresten bevestigd wordt<sup>44</sup>, is betwistbaar. Artikel 6 van de wet van 31 maart 1898, als rechtsgrond ingeroepen in de arresten vóór 9 december 1957, somt alleen maar de voorwaarden op om rechtspersoonlijkheid te verkrijgen, terwijl artikel 2, dat in sommige latere arresten als rechtsgrond dient<sup>45</sup>, o.m. bepaalt dat de beroepsvereniging gevormd is voor «de bescherming ... van de beroepsbelangen van haar leden», zonder evenwel melding te maken van het optreden in rechte<sup>46</sup>.

10. Een arrest van 28 juni 1968, gewezen t.a.v. een vereniging naar Schots recht, die (uiteraard) geen beroepsvereniging is volgens de wet van 31 maart 1898, en «niet met een dergelijke vereniging kan worden gelijkgesteld», brengt op het eerste gezicht niets nieuws<sup>47</sup>. Zoals op 9 december 1957, beslist het Hof «dat door de krenking van (de beroepsbelangen van de leden) deze, ten opzichte van (de vereniging), niet het karakter hebben verkregen van een eigen belang dat onderscheiden is van de persoonlijke belangen van de bepaalde leden van haar vereniging, die door de handelingen van (de tegenpartij) konden worden benadeeld en dat, bijgevolg, bij ontstentenis van persoonlijke schade door (de vereniging) ondergaan, ... haar op artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek gesteunde rechtsovereenkomst niet ontvankelijk was».

Het bijzondere van het arrest is evenwel dat het de voorwaarden, gesteld voor de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling door een vereniging, voor het eerst doortrekt op het vlak van de gewone aansprakelijkheidsvordering voor de burgerlijke rechter. Voorlopig is dit ook het enige geval van een aansprakelijkheidsvordering die niet voor de strafrechter werd gebracht.

11. Welke is de inbreng van de arresten van 19 en 24 november 1982?

Het lijkt het eenvoudigst om te beginnen met het arrest

<sup>44</sup> Cass., 16 december 1957, *Pas.*, 1958, I, 410; Cass., 29 juni 1959, *Arr. Verbr.*, 1959, 921; Cass., 12 oktober 1964, *Pas.*, 1965, I, 152; Cass., 18 december 1967, *Arr. Cass.*, 1968, 558; Cass., 12 september 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 47.

<sup>45</sup> Arresten van 29 juni 1959 en 12 oktober 1964, geciteerd in de vorige noot.

<sup>46</sup> Zie J. DABIN, *o.c.*, supra, noot 20, p. 264, nr. 22; J. 'T KINT, «De la recevabilité des actions en réparation intentées par les associations professionnelles pour la défense des intérêts de leurs membres», *R.P.S.*, 1960, (228), 230; R.O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile*, in *Nov., Dr. Civ.*, V, II, Brussel, 1962, p. 330, nr. 3053.

<sup>47</sup> Cass., 28 juni 1968, *Arr. Cass.*, 1968, 1324.

van 24 november 1982. Dit arrest bevestigt de geldende rechtspraak in verband met de ontvankelijkheid van de aanstelling van een vereniging als burgerlijke partij. Het Hof van Cassatie herinnert er immers aan dat een burgerlijke-partijstelling slechts ontvankelijk is als ze uitgaat van iemand die persoonlijk benadeeld kan zijn, hetgeen een vereniging niet is bij loutere aantasting van de waarden die zij verdedigt. Verder beslist het Hof dat het belang bij de bestraffing van misdrijven niet voldoende is voor de ontvankelijkheid van de burgerlijke vordering.

Anderzijds wordt met het arrest van 19 november 1982 een voorheen «onontgonnen gebied» betreden.

Hoofdkenmerk is wellicht dat het voor het Hof van Cassatie de eerste maal is dat de vraag naar de ontvankelijkheid van een vordering van een vereniging zich voordoet buiten het kader van de vordering tot schadeloosstelling, en wel in verband met een vordering in kort geding. Meteen wordt de aandacht gericht op het «belang», in de zin van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek, en niet op de eventuele mogelijkheid van «schade».

Het Hof herinnert er in de eerste plaats aan, zoals gezegd, dat het belang van natuurlijke personen zowel als van rechtspersonen «persoonlijk en rechtstreeks», d.w.z. «eigen» moet zijn. Daartegenover staat «het algemeen belang», dat «geen 'eigen belang' is in die zin».

Deze beslissing, die kennelijk tot doel heeft de actio popularis uit te sluiten, leunt nauw aan bij de rechtspraak volgens welke het louter belang bij de bestraffing niet voldoende is voor de ontvankelijkheid van de burgerlijk partijstelling.

Meer bepaald t.a.v. een rechtspersoon wordt verder beslist dat diens eigen belang «alleen datgene is wat zijn bestaan of zijn materiële en morele goederen, inzonderheid zijn vermogen, eer en goede naam, raakt». Die omschrijving is niet erg duidelijk. Het belang, als bedoeld in artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek, is immers een subjectieve eigenschap — het belang bestaat steeds in hoofde van iemand —, terwijl de geciteerde overweging het doet voorkomen alsof het belang een goed is, dat *buiten* de (rechts)persoon staat en hem «raakt». De bedoeling is nochtans onmiskenbaar: door het gebruik van het woord «alleen» wil het Hof van Cassatie uitsluiten dat een rechtspersoon belang zou hebben bij het optreden ter verdediging van de individuele belangen van zijn leden en bij het optreden ter verdediging van de collectieve belangen waarvoor hij is opgericht.

Die laatste idee wordt trouwens uitdrukkelijk verwoord, waar het Hof beslist «dat het enkele feit dat een rechtspersoon of een natuurlijke persoon een doel nastreeft, zij het een statutair doel, niet tot gevolg heeft dat hij een eigen belang tot stand heeft gebracht, nu toch een ieder gelijk welk doel kan opvatten». Toch is ook deze overweging niet helemaal duidelijk. Wordt met de opmerking dat «een ieder gelijk welk doel kan opvatten» gezinspeeld op de mogelijkheid dat het doel van de rechtspersoon of de natuurlijke persoon het bevorderen van het algemeen belang zou kunnen zijn? Men ziet dan niet goed in wat het nut is van die opmerking, t.a.v. een rechtspersoon, nu het Hof in de vorige overweging reeds verklaard heeft dat een rechtspersoon niet kan optreden ter verdediging van collectieve belangen, of het nu gaat om groepsbelangen, algemene belangen, of «het» algemeen belang.

Het arrest bevat verder nog een overweging, waaruit een manifeste afwijzing van de door de Raad van State gehanteerde criteria blijkt<sup>48</sup>. Ten slotte wordt beslist, zonder verdere motivering, dat de vastgestelde beginselen geldig zijn, zelfs indien het gaat om een vordering in kort geding.

Met dit arrest wordt de cirkel gesloten. Terwijl uit de vroegere rechtspraak reeds gebleken was dat de aantasting van de collectieve belangen geen «eigen schade» voor de vereniging uitmaakt, wordt thans beslist dat de vereniging evenmin een «eigen belang» heeft om in rechte op te treden ter verdediging van die belangen.

#### 4. Kritische beschouwingen

##### a. *Het nut voor een vereniging bij het opkomen ter verdediging van een bepaald doel*

12. Het is verwonderlijk dat het Hof van Cassatie, bij de beoordeling van de ontvankelijkheid van vorderingen van verenigingen, geen aandacht besteedt aan de vrijheid van vereniging, en de daaruit voortvloeiende gevolgen<sup>49</sup>. De laatste decennia immers wordt algemeen aanvaard dat de vrijheid van vereniging «niet alleen het recht van individuen is om zich in verenigingen te organiseren, maar ook het recht van die organisaties zelf om zich als vereniging te kunnen ontplooiën<sup>50</sup>».

Door de erkenning van de vrijheid van vereniging heeft de Grondwet meteen het bestaan erkend van belangen die het individuele belang overstijgen, en die in groepsverband kunnen worden behartigd. Zodra de wetgever, bij de wet van 27 juni 1921, rechtspersoonlijkheid toekeende aan verenigingen ontstaan uit het privé-initiatief, heeft hij meteen aan die verenigingen een erkenning «in rechte» toegekend, en hem drager gemaakt van rechten en verplichtingen.

De vereniging heeft aldus het *recht* om initiatieven te nemen, die kunnen bijdragen tot de verwezenlijking of bescherming der belangen, die door de leden onder haar hoede zijn gesteld. Meer nog, het verdedigen van die belangen behoort tot het wezen zelf van de vereniging, het is een opdracht die zij, gelet op haar statuten, *moet* vervullen. De belangen die de vereniging beschermt, zijn aldus, in zekere

zin, de «vitale» belangen van die vereniging<sup>51</sup>.

Heeft de vereniging ook het recht om *in rechte* op te treden ter verdediging van die belangen, of gaat het initiatiefrecht van de verenigingen niet verder dan «een platonisch recht van aanklacht»<sup>52</sup>? Die vraag komt *enkel* neer op de vraag of de vereniging een zeker *belang* heeft bij het instellen van een vordering.

Het komt voor dat die vraag moeilijk anders dan positief kan beantwoord worden. Het optreden in rechte, ter verdediging van de statutair voorziene belangen, is immers een vorm van optreden die, zoals andere vormen, onmiskenbaar bijdraagt tot de verwezenlijking van de statutair gestelde opdracht. Het is daarbij niet eens nodig dat de vereniging optreedt om herstel van enige schade te bekomen: naast zulk een defensief optreden is ook het louter doelbevorderend optreden een zaak die de vereniging aangaat. Bovendien mag niet uit het oog verloren worden dat het in eerste instantie de vereniging *zélf* is, die — binnen de grenzen van haar statutair omschreven doel — bepaalt welke initiatieven voor haar enig nut opleveren.

Waar aldus wordt aangenomen dat de vereniging «nut» heeft bij het instellen van een dergelijke vordering, moet ook besloten worden dat zij «belang» heeft bij die vordering, in de zin van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek.

13. Het Hof van Cassatie spreekt zich in het arrest van 19 november 1982 niet rechtstreeks uit over de vraag of een vereniging «een» belang heeft bij het instellen van een vordering tot verdediging van de belangen die zij nastreeft. Het Hof beslist daarentegen dat een vereniging geen «persoonlijk en rechtstreeks» of «eigen» belang heeft, wanneer zij louter ter bevordering van haar statutair doel optreedt.

Om deze beslissing te beoordelen, dient men de «ratio legis» van de jurisprudentiële voorwaarde van het «eigen» belang voor ogen te houden. Deze bestond, zoals eerder gezegd, in de bedoeling om te vermijden dat vorderingen zouden worden ingesteld door personen die zich beriepen op andermans belang of op het algemeen belang, zonder dat zij persoonlijk betrokken waren bij de vordering<sup>53</sup>.

Die jurisprudentiële regel is ontstaan in een tijdperk waarin er van in rechte optredende verenigingen nog geen sprake was. De rechtspraak had enkel het beeld voor ogen van een *natuurlijk persoon* als procespartij<sup>54</sup>. Het vereiste

<sup>48</sup> De Raad wordt niet met name genoemd doch beschreven als «een gerecht» waarvoor een «nietigheidsvordering» kan worden gebracht. Zie infra, noot 92.

<sup>49</sup> De vrijheid van vereniging wordt gewaarborgd bij de artikelen 20 van de Grondwet, 11 van het Europees Verdrag over de rechten van de mens en 22 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, evenals bij de wet van 24 mei 1921 tot waarborging van de vrijheid van vereniging.

<sup>50</sup> T. KOOPMANS, *Vrijheden in beweging, Thorbecke-colleges*, II, Leiden-Zwolle, 1976, 5-6. Voor een belangrijke toepassing van de vrijheid van vereniging, in zijn collectief aspect beschouwd, raadplege men het arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens van 27 oktober 1975, Syndicat national de la police belge, *Publ. Cour*, reeks A, vol. 19, in het bijzonder § 39.

Opgemerkt zij dat de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens van oordeel is dat de vrijheid van vereniging *niet* zonder meer het recht impliceert om in rechte op te treden, ter verdediging van het statutair doel (Besl. ontv., 14 juli 1981, Vereniging X/D.B.R., 9234/81, D.R., vol. 26, (270), 273). De vraag is echter of uit de vrijheid van vereniging geen beginselen volgen voor de *interpretatie* van het procesrechtelijk begrip van het «belang».

<sup>51</sup> L. MICHOU, *La théorie de la personnalité morale*, 1909, II, 211, geciteerd door J. VAN COMPERNOLLE, *L'action en justice ...*, o.c., supra, noot 14, p. 391, voetnoot 1.

<sup>52</sup> J. DU JARDIN, «Algemeen belang en groepsbelang», *R.W.*, 1968-69, (675), 681.

<sup>53</sup> Zie supra, nr. 4.

<sup>54</sup> Onlangs nog hebben CAPPELETTI en GARTH eraan herinnerd dat het vereiste van een persoonlijk belang ontstond in een tijd toen er een duidelijk onderscheid was tussen privaatrecht en publiekrecht, waarbij de individuen ter verdediging van hun individuele belangen en de overheid ter verdediging van de openbare belangen alleen zouden opkomen. De auteurs wijzen erop dat het bedoelde onderscheid thans vervaagt, zodat de grondslag zelf van het «persoonlijk» belang — in de zin van «individueel» belang — weggevallen is (M. CAPPELETTI en B. GARTH, «The protection of diffuse, fragmented and collective interests in civil litigation», in *Effektiver Rechtsschutz und verfassungsmässige Ordnung-Effectiveness of Judicial Protection and Constitutional Order*, (W.J. HABSCHEID, ed.), Bielefeld, 1983 (117), 122-128).

dat deze zich enkel met zijn eigen zaken mocht bezighouden, of m.a.w. de rechters niet lastig mocht vallen uit «bemoeizucht»<sup>55</sup>, werd adequaat vertaald in een vereiste van een «persoonlijk en rechtstreeks belang». Wie zich, als individu, niet kon beroepen op een dergelijk belang, beriep zich noodzakelijk op het belang van een ander of op het louter algemeen belang; hem werd aldus de toegang tot de rechter ontzegd.

Ten aanzien van *rechtspersonen* komt de ratio legis van het eigen belang er vanzelfsprekend eveneens op neer dat een rechtspersoon die opkomt voor de belangen waarmee hij niets te maken heeft, geen ontvankelijke vordering kan instellen. Een vereniging kan derhalve in elk geval slechts optreden voor die belangen, die zij zich statutair tot doel gesteld heeft. Zij kan daarentegen niet optreden voor belangen die buiten haar statutair doel vallen, en die derhalve uitsluitend toebehoren aan andere natuurlijke personen of rechtspersonen, of uitsluitend met het algemeen belang samenvallen. Bovendien zou van de vereniging kunnen worden gevraagd dat zij aantoonde dat zij «representatief» is voor de belangen waarvoor zij opkomt<sup>56</sup>. Is aan deze voorwaarden voldaan, dan kan de vereniging moeilijk van «bemoeizucht» beschuldigd worden<sup>57</sup>.

Van een vereniging eisen dat zij ook nog bewijst dat de belangen die zij in rechte verdedigt, *niet-collectieve* belangen zijn, is een gevoelige uitbreiding van de oorspronkelijke bedoeling van de voorwaarde van het «eigen» belang. Waar het Hof van Cassatie tot deze uitbreiding overgaat, sluit het bovendien de ogen voor de grondwettelijke en wettelijke erkenning van het feit dat een vereniging, naast louter individuele belangen van de vereniging zelf, ook collectieve belangen kan en mag nastreven.

Het arrest van 19 november 1982 beperkt derhalve het recht van verenigingen om zich te ontplooien, zonder dat die beperking noodzakelijk voortvloeit uit de traditionele vereisten inzake het procesbelang. Met die uiting van een rechtspolitiek beleid kan niet ingestemd worden. Rekening houdend met het feit dat het recht van toegang tot een

rechter een fundamenteel recht is<sup>58</sup>, waaraan zo weinig mogelijk beperkingen mogen worden gesteld<sup>59</sup>, moet integendeel aangenomen worden dat een vereniging, die optreedt ter verdediging van de belangen die zij zich statutair tot doel heeft gesteld, een voldoende «belang» heeft, in de zin van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek. Voor zover er geen andere ontvankelijkheidsvereisten gesteld worden<sup>60</sup>, dient de vordering van de vereniging dan ook ontvankelijk verklaard te worden<sup>61</sup>.

#### *b. Het optreden in rechte ter verdediging van het algemeen belang*

14. Wordt aan de hiervóór gevonden conclusie een beperking gebracht in het geval dat een vereniging optreedt ter verdediging van een algemeen belang of van het algemeen belang?

Sommige auteurs lijken op die vraag bevestigend te antwoorden. Zij aanvaarden dat een vereniging kan optreden ter verdediging van collectieve belangen, voor zover het groepsbelangen zijn, doch niet ter verdediging van algemene belangen<sup>62</sup>.

Ook het Hof van Cassatie gaat ervan uit dat een algemeen belang niet voldoende is voor de ontvankelijkheid van de vordering. Dit blijkt, hoewel niet zeer expliciet, uit de arresten waarbij beslist wordt dat het louter belang bij de eerbiediging van de rechtsorde en bij de bestraffing van de misdrijven, niet voldoende is voor de ontvankelijkheid

<sup>58</sup> Art. 6, § 1, van het Europees Verdrag over de rechten van de mens en art. 14, § 1, van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten.

<sup>59</sup> «Dans une société démocratique au sens de la Convention (européenne des droits de l'homme), le droit à une bonne administration de la justice occupe une place si éminente qu'une interprétation restrictive de l'article 6, § 1, ne correspondait pas au but et à l'objet de cette disposition» (Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 17 januari 1970, Delcourt, *Publ. Cour*, reeks A, vol. 11, pp. 14-15, § 25).

<sup>60</sup> Zie *infra*, nr. 17, i.v.m. de aansprakelijkheidsvorderingen, en nr. 18, i.v.m. de vorderingen in kort geding.

<sup>61</sup> In dezelfde zin, J. VAN COMPERNOLLE, *Le droit d'action ...*, o.c., supra, noot 14, pp. 388-389 en 390-393; H. BOCKEN, «De bevoegdheid van milieuverenigingen tot het instellen van burgerrechtelijke vorderingen tot sanktionering van de verstoringen van het leefmilieu», noot onder Gent, 31 december 1963, en *Corr. Gent*, 16 maart 1973, *T. Aann.*, 1973, (235), 236-237, een opvatting die sedertdien door de auteur evenwel verlaten lijkt te zijn, H. BOCKEN en B. DEMEULENAERE, o.c., supra, noot 8, p. 162, nr. 25; J. LINDEMANS, *Preadvies*, o.c., supra, noot 10, p. 81, en «Het optreden in rechte van groeperingen ter verdediging van de individuele of collectieve belangen van hun leden», *R.W.*, 1979-80, (2081), 2093; P. ROUARD, *Traité élémentaire de droit judiciaire privé*, tome préliminaire, vol. I, Brussel, 1979, p. 162, nr. 133bis, en p. 164, nr. 135; Th. BOURGOIGNIE, G. DELVAX, R. DOMONT-NAERT en Chr. PANIER, *Rechtshulp aan de consument*, Brussel — Louvain-la-Neuve, 1981, 349.

<sup>62</sup> J. RONSE, o.c., supra, noot 20, pp. 520-521, nrs. 755-757; H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, I, Brussel, 1962, 3e uitg., pp. 646-648, nr. 510, C; M. STORME en R. DE CORTE, o.c., supra, noot 13, p. 75, nr. 141; K. BAERT, «De rechter en de overheid», *T.B.P.*, 1981, (43), 55. Zie ook, over dit onderscheid, L. DECALUWÉ, o.c., supra, noot 11, pp. 13-18, en 18-29.

<sup>55</sup> M.J.P. VERBURGH, o.c., supra, noot 25, p. 17.

<sup>56</sup> Zie hierover J. RONSE, o.c., supra, noot 20, p. 520, nr. 756; M. CAPPELLETTI en B. GARTH, o.c., supra, noot 54, pp. 156-158; E. DIRIX, *Het begrip schade*, Antwerpen, 1983, nr. 165.

De Raad van State hecht veel belang aan het representativiteitsvereiste, zoals blijkt uit de overweging «dat, gegeven een bepaalde procesbevoegde vereniging, het enige op te lossen vraagstuk er dan nog in bestaat uit te maken of die vereniging wel degelijk kwaliteit heeft om voor de door haar verdedigde collectieve belangen op te komen» (R.v.St., 20 januari 1981, v.z.w. Bond Beter Leefmilieu — Interenvironnement, nrs. 20.882 - 20.885; R.v.St., 10 maart 1981, v.z.w. Comité Beter Leefmilieu Malle nr. 21.021; R.v.St., 11 september 1981, v.z.w. Werkgroep Milieubeheer Brasschaat, nr. 21.384). In feite wordt door de Raad nochtans een vermoeden van representativiteit erkend (Th. BOURGOIGNIE en J. STUYCK, «La représentation juridictionnelle des intérêts collectifs», rapport voor de «XIes Journées d'études juridiques Jean Dabin», Louvain-la-Neuve, 14-15 oktober 1982, over «Le Code judiciaire. Réalisations et perspectives au travers des contentieux économique, social et familial», voorlopig onuitg., § 3, A, 2°, b; H. BOCKEN en B. DEMEULENAERE, o.c., supra, noot 8, p. 164, nr. 27).

<sup>57</sup> M.J.P. VERBURGH, o.c., supra, noot 25, pp. 17 en 42.



van de burgerlijk partijstelling. Dit blijkt verder zeer duidelijk uit het arrest van 19 november 1982, beslissende «dat het algemeen belang geen 'eigen belang' is in (de zin van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek)».

Alvorens op de gestelde vraag in te gaan, moge een opmerking van Verburgh in herinnering worden gebracht: het vereiste dat een eiser een niet-algemeen, niet-een-ieder-rakend belang zou moeten hebben, is te onderscheiden van het vereiste van het eigen belang<sup>63</sup>. Het gaat hier m.a.w. om twee verschillende vereisten die eventueel cumulatief moeten vervuld zijn. Hiervoor werd geconcludeerd dat een vereniging die optreedt ter verdediging van haar statutair doel, een «eigen» belang heeft. Die conclusie blijft onverkort gelden, indien dat statutair doel bestaat in het beschermen van algemene belangen of het algemeen belang. Dergelijke belangen kunnen immers «eigen gemaakt» worden door een natuurlijk persoon of een rechtspersoon, precies omdat algemeen belang en privé-belang kunnen samenlopen<sup>64</sup>.

Soms gaat de wetgever of de rechter zelfs zo ver, dat hij een «te beschermen belang dat op het eerste zicht een algemeen belang lijkt, ... (herleidt) tot een concreet belang en terzelfdertijd (verheft) tot een subjectief recht<sup>65</sup>.» Daarmee zijn de problemen dan natuurlijk opgelost: er kan niet meer getwijfeld worden aan het feit dat een eiser, die zich beroept op een subjectief recht, een persoonlijk belang heeft<sup>66</sup>. Aldus wordt soms aangenomen dat het recht op een gezond leefmilieu, of minstens: het recht op inspraak en participatie in het milieubeleid, een subjectief recht en zelfs een grondrecht uitmaakt<sup>67</sup>. Op dit aspect wordt hier echter verder niet ingegaan<sup>68</sup>.

<sup>63</sup> M.J.P. VERBURGH, *o.c.*, supra, noot 25, p. 19.

<sup>64</sup> H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht ...*, *o.c.*, supra, noot 4, p. 410, nr. 228; L. DECALUWÉ, *o.c.*, supra, noot 11, pp. 30-31. J. DU JARDIN stelt het omgekeerd: een specifiek groepsbelang van een rechtspersoon kan in zekere mate door het algemeen belang «geabsorbeerd» zijn (*o.c.*, supra, noot 52, kol. 676).

Belangen die noch zuiver «privé» (individueel), noch zuiver «publiek» (algemeen) zijn, werden door CAPELETTI «meta-individueel» genoemd («La protection d'intérêts collectifs et de groupe dans le procès civil (Métamorphoses de la procédure civile)», *Rev. Int. Dr. Comp.*, 1975 (571), p. 573, nr. 2; p. 575, nr. 3; p. 596, nr. 15).

<sup>65</sup> K. BAERT, *o.c.*, supra, noot 62, p. 56.

<sup>66</sup> Vgl., in dezelfde zin, meer bepaald in verband met het optreden ter bescherming van het leefmilieu, B. JADOT, *Vers la mise en oeuvre, en Belgique, d'un droit à l'environnement, Les dossiers de l'environnement*, vol. 4, Brussel, 1983, p. 10: «Dans la mesure où le droit à l'environnement est reconnu comme un droit subjectif, la compétence reconnue aux cours et tribunaux de protéger les droits subjectifs, permettra aux juges judiciaires de prévenir et de réparer tous dommages à l'environnement». Zie ook H. BOCKEN, *Preventie, toerekening en herstel van schade door milieuverontreiniging, Preadvies voor de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking*, Deventer, 1983, pp. 30-31, nr. 27; pp. 71-72, nr. 58.

<sup>67</sup> Over het bestaan van een gewoon subjectief recht, zie Kort ged. Rb. Antwerpen, 29 september 1976, *R.W.*, 1976-77, 560; Kort ged. Rb. Antwerpen, 23 december 1977, Actiegroep Leefmilieu Rupelstreek/ V.D.B., onuitg.; Kort ged. Rb. Antwerpen, 12 juni 1981, *R.W.*, 1983-84, 257; K. BAERT, *o.c.*, supra, noot 62, p. 56. Over het bestaan van een grondrecht, zie H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht ...*, *o.c.*, supra, noot 4, p. 350, nr. 198; A.

15. Verenigingen kunnen opgericht worden ter verdediging van gelijk welk doel, zolang zulks niet indruist tegen wettelijke verbodsbepalingen. Nu is er geen enkele bepaling die een vereniging verbiedt op te treden ter verdediging van algemene belangen. De Belgische rechtsorde staat verenigingen dan ook toe, algemene belangen te behartigen<sup>69</sup>.

De specifieke regels i.v.m. de verenigingen verzetten zich bijgevolg niet tegen de ontvankelijkheid van een vordering, ingesteld door een vereniging ter verdediging van algemene belangen. Er blijft dan te onderzoeken of het procesrecht zich daartegen verzet.

Algemeen wordt aangenomen dat het vereiste van het «belang» bij een vordering een «actio popularis» onmogelijk maakt. Een dergelijke vordering is er een, waarbij de eiser uitsluitend optreedt ter verdediging van het algemeen belang, zonder daarbij persoonlijk betrokken te zijn. Aldus zou een individu niet kunnen optreden ter bescherming van het leefmilieu, als hij niet op een concrete wijze met het betrokken milieu verbonden is<sup>70</sup>.

Het optreden van een vereniging ter verdediging van algemene belangen, is echter niet gelijk te stellen met een «actio popularis»<sup>71</sup>. Wanneer een vereniging statutair de verdediging van bepaalde belangen als doel heeft, dan is zij — in tegenstelling tot individuen — *organisch, wezenlijk, objectief* met dat doel verbonden. Het is dank zij de vrij-

Ch. KISS, «Le droit à l'environnement», *Résumé des cours — dixième session d'enseignement de l'Institut international des droits de l'homme*, Strasbourg, 1979, ongenummerde bladzijden; P. KROMAREK, «Environnement et droits de l'homme», *Bulletin de l'enseignement des droits de l'homme*, vol. III, 1982, 26-31; B. JADOT, *o.c.*, supra, noot 66, pp. 11-17; L.P. SUETENS, *Environnement et droits de l'homme, rede uitgesproken ter gelegenheid van de overhandiging van de Elisabeth Haubprijs*, Brussel, 24 maart 1983, onuitg.

<sup>68</sup> Het Hof van Cassatie kreeg evenmin de gelegenheid om op die kwestie in te gaan. Het arrest van 19 november 1982 ging weliswaar over een vereniging die zich «ingevolge haar statutair doel tot taak heeft gesteld het leefmilieu te Brasschaat te vrijwaren», doch de feitenrechter had zich niet uitgesproken over het bestaan van enig subjectief recht bij de vereniging.

<sup>69</sup> J. LINDEMANS, *Preadvies*, *o.c.*, supra, noot 10, p. 80; L. DECALUWÉ, *o.c.*, supra, noot 11, p. 7; R. VEKEMAN, *Ruimtelijke ordening en stedenbouw*, Antwerpen, 1983, p. 234, nr. 233.

<sup>70</sup> In dit opzicht kan men vragen stellen bij het arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 31 juli 1979, waarbij geoordeeld werd dat een individu belang heeft bij het vorderen van de schorsing van afbraakwerken van een beschermenswaard gebouw, in casu het Tolhuis te Antwerpen (*R.W.*, 1980-81, 2255). Voor een kritiek, zie L.P. SUETENS, «Rechtsbescherming tegenover overheidsop treden ...», *o.c.*, supra, noot 7, pp. 250-251, nr. 17; voor een positieve appreciatie, zie M. STORME, *Rechtspraak in opspraak*, Antwerpen, 1980, 42-43.

<sup>71</sup> Zulks wordt zeer duidelijk onderlijnd door BOCKEN, die voor de handhaving van het milieurecht twee oplossingen voorstelt: «De meest radicale oplossing bestaat er natuurlijk in alle burgers de vordering tot staking te laten instellen en hen dus, los van persoonlijke schade of persoonlijk procesbelang, voor het algemeen welzijn in rechte te laten optreden. ... *Minder verregaand* is de oplossing die erin bestaat de vorderingsbevoegdheid toe te kennen aan bepaalde milieuverenigingen» (H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht ...*, *o.c.*, supra, noot 4, pp. 408-409, nr. 227, cursivering toegevoegd. In dezelfde zin, H. BOCKEN, «Le dommage écologique», *Amén. terr.*, 1981, nr. 9, (p. 1), 3-4).

heid van vereniging dat individuen in staat zijn een rechtspersoon te creëren, die — wat de bescherming van collectieve belangen betreft — een veel meer geaccentueerde «geïndividualiseerde betrokkenheid»<sup>72</sup> met die belangen vertoont, dan ooit bij de leden, individueel of gezamenlijk, mogelijk zou zijn. Het is niet omdat de leden geen belang zouden hebben bij een vordering, dat ook de vereniging — een *aparte*, door het recht erkende *super-structuur* — zulks niet zou hebben.

Waar het Hof van Cassatie in het arrest van 19 november 1982 overweegt «dat het enkele feit dat een rechtspersoon of een natuurlijke persoon een doel nastreeft, zij het een statutair doel, niet tot gevolg heeft dat hij een eigen belang tot stand heeft gebracht, nu toch een ieder gelijk welk doel kan opvatten», gaat het eens te meer voorbij aan de wezenskenmerken van een vereniging, in het bijzonder de zeer nauwe band die bestaat tussen de vereniging en het statutair doel. Het lijkt inderdaad niet juist, om de hiervóór gegeven redenen, rechtspersonen en natuurlijke personen over één kam te scheren.

De ontoelaatbaarheid van de «*actio popularis*» kan derhalve evenmin ingeroepen worden als argument tegen de ontvankelijkheid van de vordering van een vereniging, ter bescherming van algemene belangen.

16. Ten slotte wordt soms ingeroepen dat een vereniging niet kan optreden ter verdediging van algemene belangen, op grond dat de behartiging van die belangen tot de *uitsluitende* bevoegdheid van het openbaar gezag zou behoren<sup>73</sup>.

Waar het gaat om de *strafrechtelijke* bescherming van dergelijke belangen, is er in feite geen probleem. Slechts weinigen zullen betwisten dat het vervolgingsbeleid tot het monopolie van het openbaar ministerie behoort<sup>74</sup>. Aan dit monopolie wordt evenwel geen afbreuk gedaan door het toekennen van een burgerlijk vorderingsrecht aan verenigingen<sup>75</sup>.

<sup>72</sup> De term is ontleend aan H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht ...*, o.c., supra, noot 4, p. 409, nr. 227.

Het hoeft niet herhaald te worden dat hierbij de representativiteit van de vereniging verondersteld wordt. Zie ook, in dit verband, R. VEKEMAN, o.c., supra, noot 69, p. 237, nr. 235: «Het representatief karakter van een ernstige milieuvereniging laat haar actie toe te ontsnappen aan het verbod van de *actio popularis*».

<sup>73</sup> Zie, bijv., J. RONSE, o.c., supra, noot 20, p. 521, nr. 757; M. STORME en R. DE CORTE, o.c., supra, noot 13, p. 75, nr. 141; L. DECALUWÉ, o.c., supra, noot 11, p. 19; Kort ged. Rb. Turnhout, 7 juni 1979, Aktiegroep Leefmilieu Kempen/ P., onuitg.; Kort ged. Rb. Tongeren, 15 november 1982, *R.W.*, 1983-84, 263.

<sup>74</sup> Zie hierover o.m. R. CHARLES, «Over het openbaar ministerie», *R.W.*, 1982-83, (881), 917. De procureur-generaal verantwoordt dit monopolie door te wijzen op het feit dat «de macht ... om te oordelen of vervolgingsaanpakken opportuun zijn, ... en zware verantwoordelijkheid (meebrengt)».

<sup>75</sup> Een delicate kwestie is de ontvankelijkheid van een *rechtstreekse vordering* voor het strafrecht. Zie hierover R. CHARLES, o.c., kol. 917, voetnoot 55, die zich afzet tegen de wet van 30 juli 1981 houdende bestraffing van bepaalde door racisme of xenofobie ingegeven daden, waarbij aan bepaalde verenigingen het recht wordt gegeven in rechte op te treden, ook voor strafzaken. In dezelfde zin, bijlage (STORME) bij het verslag van de Senaatscommissie voor de Justitie, *Parl. St.*, Senaat, 1980-81, nr. 594-2, (28), p. 29, nr. 2; A. DE NAUW, «Groepsbelangen en strafproces», *Li-*

Wat dan met de bescherming van dergelijke belangen op *burgerlijk* gebied? Mag men ook hier spreken van een monopolie van het openbaar ministerie of van de administratieve overheden?

In zoverre aan het openbaar ministerie een vorderingsrecht toekomt, is dit gebaseerd op artikel 138 van het Gerechtelijk Wetboek. Volgens die bepaling mag het openbaar ministerie in burgerlijke zaken optreden «in de gevallen die de wet bepaalt en bovendien telkens als de openbare orde zijn tussenkost vergt». Het Hof van Cassatie heeft deze bepaling vrij eng geïnterpreteerd<sup>76</sup>, terwijl het openbaar ministerie zelf niet geneigd is zich te mengen in een strijd van conflicterende algemene belangen<sup>77</sup>. In de praktijk wordt dan ook vastgesteld dat de tussenkost van het openbaar ministerie beperkt is tot de gevallen die uitdrukkelijk in de wet zijn opgenomen<sup>78</sup>. Noch in rechte, noch in feite mag derhalve gewaagd worden van enig exclusief vorderingsrecht van het openbaar ministerie<sup>79</sup>.

Anders is het gesteld met het optreden van organen van het actief bestuur ter verdediging van het algemeen belang. De steeds toenemende overheidsinmenging heeft ertoe geleid dat talloze besturen werden opgericht, belast met specifieke controle- en repressieopdrachten. Ieder van deze besturen interpreteert op zijn manier wat onder het algemeen belang dient te worden verstaan, en op welke wijze dit algemeen belang kan worden bevorderd.

Cappelletti en Garth wijzen er echter op dat de ondervinding leert dat de bevordering van algemene belangen door de overheid veelal niet tot de gewenste resultaten leidt: «Limitations on resources, the problem of regulatory agencies being 'captured' by the very interest groups they are supposed to control, and the political constraints that are almost inevitable, make it difficult to maintain effectiveness<sup>80</sup>.» Bovendien mag niet uit het oog verloren worden dat de openbare besturen zelf nalatig kunnen zijn bij het handha-

*ber Amicorum Frédéric Dumon*, Antwerpen, 1983, I, (415), 426-429 en 431-436.

Met nadruk wordt er evenwel op gewezen dat de wettigheid en de wenselijkheid van een ontvankelijke *burgerlijke-partijstelling* niet mogen worden beoordeeld naar de gevolgen van een *rechtstreekse dagvaardiging*. De mogelijkheid om een strafvordering op gang te brengen is immers van uitzonderlijke aard; zij is trouwens geen wezenlijk, noodzakelijk attribuut van de burgerlijke partij (cf. Cass., 1 juni 1966, met concl. adv.-gen. P. MAHAUX, *Pas.*, 1966, I, 1243).

<sup>76</sup> Cass., 29 maart 1982, *R.W.*, 1983-84, 71, en de in noot geciteerde rechtspraak en rechtsleer.

<sup>77</sup> E. KRINGS, «Le rôle du ministère public dans le procès civil», *Rapports belges au IXe Congrès de l'Académie internationale de droit comparé*, Brussel, 1974, (139), 166: «Il faut que le ministère public reste au dessus de la mêlée, qu'il donne des avis impartiaux et qu'il puisse éventuellement se distancer d'intérêts dits 'collectifs', qui, en fait, peuvent ne représenter qu'une partie de la collectivité». Zie evenwel H. BEKAERT, «La mission du ministère public en droit privé», *Mélanges en l'honneur de Jean Dabin*, Brussel-Paris, 1963, II, (419), p. 441, nr. 27, en p. 448, nr. 34.

<sup>78</sup> H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht ...*, o.c., supra, noot 4, p. 403, nr. 225.

<sup>79</sup> Zie ook J. DU JARDIN, o.c., supra, noot 52, kol. 680-681; A. KOHL, «Dommage et procédure», *J.T.*, 1981, (201), 204, nr. 5.

<sup>80</sup> M. CAPPELLETTI en B. GARTH, o.c., supra, noot 54, p. 126.

ven of het bevorderen van het algemeen belang<sup>81</sup>, en dat bepaalde individuen of groepen met de overheid van mening kunnen verschillen omtrent de concrete inhoud die, in een bepaalde aangelegenheid, aan het algemeen belang moet worden toegekend.

Ook hier lijkt dan ook slechts één conclusie mogelijk: de openbare besturen beschikken, evenmin als het openbaar ministerie, over een monopolie om op te treden ter verdediging van het algemeen belang, of beter, ter verdediging van algemene belangen die officieel geacht worden tot «het» algemeen belang te behoren<sup>82</sup>. Kan men overigens het omgekeerde staande houden in een land, dat het beginsel van de democratie huldigt? Impliceert de democratie immers niet essentieel een openstaan voor afwijkende standpunten, en een besef dat de overheid, die een emanatie is van een tijdelijke politieke meerderheid, zich kan vergissen?

*c. Het belang bij een aansprakelijkheidsvordering en een vordering in kort geding*

17. Bij de beschrijving van de evolutie in de rechtspraak van het Hof van Cassatie, is reeds de nadruk gelegd op het feit dat de afwijzing van vorderingen van verenigingen voor het eerst gebeurde in het kader van *burgerlijke-partijstellingen*.

Gelet op het uitzonderlijk karakter van de bevoegdheid van de strafrechter om op burgerlijk gebied uitspraak te doen, kan een strenge ontvankelijkheidsregeling wellicht verantwoord zijn. Meer bepaald is er, gelet op de rechten van de beklagde, iets te zeggen voor een koppelen van de ontvankelijkheid van de burgerlijke-partijstelling aan een mogelijkheid van schade.

Het is evenwel niet duidelijk waarom diezelfde ontvankelijkheidsregeling doorgetrokken wordt op het vlak van de *gewone aansprakelijkheidsvorderingen* voor de burgerlijke rechter. In het gerechtelijk privaatrecht is immers enkel het «belang» een ontvankelijkheidsvereiste, en behoort de «schade» tot de grond van de zaak. In de mate dat ook de mogelijkheid van schade als ontvankelijkheidsvereiste beschouwd wordt, lijkt er sprake te zijn van een ongewenste verwarring tussen ontvankelijkheid en gegrondheid van de vordering<sup>83</sup>.

Vanzelfsprekend betekent de ontvankelijkheid van een aansprakelijkheidsvordering, zoals zij hier voorgestaan wordt, nog niet dat de vordering ook gegrond is. De ge-

grondheid van de vordering is evenwel een aspect dat het kader van deze bijdrage te buiten gaat<sup>84</sup>.

18. Wat men ook over de mogelijkheid van schade als ontvankelijkheidsvereiste voor een aansprakelijkheidsvordering moge denken, in geen geval mag dit vereiste gesteld worden voor vorderingen die geen herstel van schade beogen. Het belang bij een vordering kan immers niet beoordeeld worden onafhankelijk van de aard van de vordering. Aldus moet het belang bij een vordering tot het verkrijgen van schadevergoeding anders beoordeeld worden dan het belang bij een vordering tot staking of een vordering in kort geding<sup>85</sup>.

M.b.t. de vordering in *kort geding* is het belang ongetwijfeld ook een ontvankelijkheidsvereiste, doch gelet op het dringend karakter van de rechtspleging en, vooral, op de aard van de gevorderde maatregel (beschikking bij voorraad), dient dit vereiste soepeler beoordeeld te worden dan bij een vordering ten gronde<sup>86</sup>.

De beslissing in kort geding is immers in wezen, zoals een beslissing van een administratieve overheid, een opportuniteitsbeslissing<sup>87</sup>. Bij de beoordeling van de opportuniteit van de te nemen maatregel dient de rechter in kort geding enerzijds na te gaan of de vordering van de eiser op ernstige gronden rust en anderzijds de belangen van de verschillende betrokken partijen tegen elkaar af te wegen<sup>88</sup>.

Wat het onderzoek van de gronden van de eiser betreft, is het niet de taak van de rechter in kort geding om zich daarover definitief uit te spreken. Hij kan, rekening houdend met de louter «ogenschijnlijke rechten» der partijen, vastgesteld na een eerder oppervlakkig onderzoek, een beslissing nemen die in de lijn van die rechten ligt<sup>89</sup>. Waar een

<sup>84</sup> Zie hierover, o.m. H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht ...*, o.c., supra, noot 4, p. 98, nr. 60; H. BOCKEN, «Le dommage écologique», o.c., supra, noot 71, pp. 3-4.

In hun reeds geciteerde rechtsvergelijkende studie noemen CAPPELLETTI en GARTH de traditionele onmogelijkheid voor verenigingen om, ten gronde, een vergoeding van de schade aan collectieve belangen te verkrijgen, een van de grote beperkingen van de «organizational action» (M. CAPPELLETTI en B. GARTH, o.c., supra, noot 54, p. 141).

<sup>85</sup> J. DABIN, o.c., supra, noot 20, p. 268, nr. 26; H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht ...*, o.c., supra, noot 4, p. 408, nr. 227, voetnoot 50.

<sup>86</sup> Ph. BERTIN, «Référé civil», in *Rép. proc. civ.*, Parijs, III, 2e uitg., (1980), nr. 60.

<sup>87</sup> C. CAMBIER, *Droit judiciaire civil*, Brussel, II, 1981, 342; Brussel, 24 juni 1982, *R.W.*, 1983-84, 295.

<sup>88</sup> Kort ged. Kh. Brussel, 30 juli 1979, met noot, *B.R.H.*, 1979, 542; D. LINDEMANS, o.c., supra, noot 82, p. 83; G. DE LEVAL, «L'examen du fond des affaires par le juge des référés», *J.T.*, 1982, (421), 422, nr. 12; P. LEMMENS, «De aanstelling van een sekwester in kort geding», noot onder Kort ged. Kh. Brussel, 8 december 1981, *R.W.*, 1982-83, (1146), 1148, nr. 3.

<sup>89</sup> Cass., 29 september 1983, Commune de Jodoigne/ Warnier e.a., onuitg., waarbij wordt verworpen de voorziening tegen Brussel, 6 november 1981, *J.T.*, 1982, 428; Brussel, 17 september 1981, met noot Ph. QUERTAINMONT, cassatieberoep verworpen bij Cass., 21 oktober 1982, *Etat belge/ R.L. Polk & Co. Belgium e.a.*, onuitg.; Brussel, 18 mei 1982, *R.W.*, 1983-84, 244; Brussel, 24 juni 1982, *R.W.*, 1983-84, 295; Brussel, 16 juni 1983, *J.T.*, 1983, 504; I. VEROUGSTRAETE, «Het kort geding. Recente trends», *T.P.R.*, 1980, (258), p. 269, nr. 18; K. BAERT, «Opschorting van administratieve beslissingen», *T.B.P.*, 1983 (112), 121.

<sup>81</sup> H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht als sanctie ...*, o.c., supra, noot 4, pp. 406-407, nr. 226.

<sup>82</sup> Een typisch voorbeeld vindt men in de handhaving van stedenbouwkundige normen. Artikel 68 van de wet van 29 maart 1962 draagt aan bepaalde ambtenaren op om werken stil te leggen, die niet met de bouwvergunning overeenstemmen of die zonder vergunning worden uitgevoerd. Dit belet nochtans niet dat ook benadeelden kunnen optreden, in het bijzonder in kort geding, op grond van het gemene recht. Zie hierover D. LINDEMANS, «Het kort geding in het stedenbouwwrecht», *Res et Jura Immobilia*, 1981, (69), 81.

<sup>83</sup> J. VAN COMPERNOLLE, *L'action en justice...*, o.c., supra, noot 14, pp. 383-384; J. LINDEMANS, «Het optreden in rechte ...», o.c., supra, noot 61, kol. 2093; M. SCHAUTTEET, o.c., supra, noot 8, p. 24, nr. 34; L. DECALUWÉ, o.c., supra, noot 11, p. 6; B. JADOT, o.c., supra, noot 66, p. 84.

vereniging een vordering instelt, is de rechter in kort geding dan ook geenszins verplicht in detail te onderzoeken of een vordering ten gronde, door die vereniging ingesteld of eventueel nog in te stellen, ontvankelijk en gegrond zou worden verklaard.

Anderzijds hoeft de belangenafweging niet strikt beperkt te zijn tot een beoordeling van de individuele belangen van de partijen bij het geding. Juist omdat de rechter een opportuniteitsbeslissing moet nemen, mag hij ook andere belangen in aanmerking nemen, zoals belangen van de gemeenschap of van bepaalde bevolkingsgroepen. A fortiori mag hij de collectieve belangen in aanmerking nemen, die door de eisende vereniging verdedigd worden<sup>90</sup>.

Het kort geding is er aldus dikwijls op gericht, «bepaalde billijke wachtoestanden in te richten totdat de betwisting ten gronde wordt beslecht»<sup>91</sup>. Een te strenge regeling van de ontvankelijkheidsvoorwaarden zou tot gevolg hebben dat er van enige «wachtoestand» weinig of geen sprake zou zijn ...

19. In de zaak die aanleiding heeft gegeven tot het cassatiearrest van 19 november 1982, had het hof van beroep, blijkens het cassatiemiddel, de schorsing van bouwwerkzaamheden bevolen, op grond o.m. dat tegen de bouwvergunning een *annulatieberoep* was ingesteld bij de Raad van State. Het hof had het belang van de optredende vereniging afgeleid uit de «enkele vaststelling» dat deze optrad ter nastreving van haar statutair doel.

Zijn arrest werd voor de cassatierechter vernietigd uitsluitend op grond dat die vaststelling niet volstond. Aan het feit dat de optredende vereniging een beroep had ingesteld bij de Raad van State, wordt aldus, althans t.a.v. de beoordeling van het belang, noch door het hof van beroep, noch door het Hof van Cassatie, enige aandacht gewijd<sup>92</sup>.

Men kan zich afvragen of het aanhangige annulatieberoep in werkelijkheid geen beslissende invloed uitoefent op de beoordeling van het belang om, in kort geding, een schorsing van de tenuitvoerlegging van een overheidsbeslissing te verkrijgen.

Een vereniging kan immers, blijkens de vaste rechtspraak van de Raad van State<sup>93</sup>, een vordering instellen om de vernietiging van een overheidsbeslissing te verkrijgen, ook al treedt die vereniging op ter bescherming van algemene

<sup>90</sup> Precies op grond van «het gewicht van het algemeen belang», waarvoor een milieuvereniging opkomt, acht VEKEMAN de vordering van een dergelijke vereniging, althans in kort geding, ontvankelijk (o.c., supra, noot 69, p. 237, nr. 235).

<sup>91</sup> Brussel, 24 juni 1982, *R.W.*, 1983-84, 295.

<sup>92</sup> Weliswaar overweegt het Hof van Cassatie «dat de enkele omstandigheid dat een natuurlijke persoon of rechtspersoon ontvankelijk is verklaard in een nietigheidsvordering voor een gerecht waar een ander belang dan (bedoeld in art. 17 Ger. W.) voor de toelaatbaarheid van de vordering voldoende wordt geacht, niet tot gevolg heeft dat die persoon enig belang verkrijgt om een rechtsvordering, zij het in kort geding, in te stellen voor de gerechten van de rechterlijke macht». Daarmee wordt enkel tot uitdrukking gebracht dat het belang voor de Raad van State niet hetzelfde is als het belang voor de gewone rechtbanken. Er wordt evenwel niets gezegd over de *incidentie* van een aanhangig annulatieberoep t.a.v. het belang bij een vordering in kort geding.

<sup>93</sup> Zie supra, noot 9.

belangen. Voor de vereniging bestaat aldus een «eigen» vorderingsrecht. Welnu, waar de rechtsorde een vorderingsrecht erkent, moet ook het nodige gedaan worden opdat dit vorderingsrecht niet louter theoretisch of illusoir zou zijn, maar integendeel een concrete en effectieve inhoud zou hebben<sup>94</sup>. Het is precies om te verzekeren dat een vernietiging van de bestreden beslissing na afloop van de rechtspleging voor de Raad van State nog zinvol en effectief zou zijn, dat aan de rechter in kort geding een voorlopige schorsing van de overheidsbeslissing wordt gevraagd<sup>95</sup>. Aldus doet de eiser in kort geding niets anders dan de effectiviteit van zijn (eigen) vorderingsrecht (voor de Raad van State) te bevorderen. Er kan dan ook moeilijk getwijfeld worden aan het belang bij zijn vordering in kort geding. Ter zake moge de volgende uitspraak van Jessurun d'Oliveira aangehaald worden: «A possible victory in administrative litigation is an interest that should be protected in civil law. If such possibility is adversely affected because some *faits accomplis* are not undone in administrative proceedings, one may try in civil proceedings to prevent them from becoming *faits accomplis*»<sup>96</sup>. Waar een vereniging als eiseres optreedt, kan dan zelfs gesproken worden van een «persoonlijk en rechtstreeks» belang voor haar, in de betekenis die het Hof van Cassatie aan deze termen geeft<sup>97</sup>.

## 5. Besluit

20. Het onderzoek van de rechtspraak toont aan dat het Hof van Cassatie, in tegenstelling tot een aanzienlijk deel van de feitenrechters, vrij negatief staat tegenover het optreden in rechte van verenigingen. Met P. Van Dijk kan evenwel betoogd worden dat «een bijzonder wantrouwen ... ten opzichte van organisaties niet op zijn plaats (lijkt)»<sup>98</sup>.

In het bijzonder t.a.v. het optreden van verenigingen tegen overheidshandelen, geeft deze auteur de volgende verantwoording voor zijn stelling, die hier volledig onder-

<sup>94</sup> Zie, i.v.m. het vorderingsrecht t.a.v. «burgerlijke rechten en verplichtingen», in de zin van artikel 6, lid 1, van het Europees Verdrag over de rechten van de mens, het arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in de zaak Airey, 9 oktober 1979, *Publ. Cour.*, reeks A, vol. 32, p. 13, § 24.

<sup>95</sup> Zie over de schorsing van overheidsbeslissingen, in het algemeen, K. BAERT, «Opschorting van administratieve beslissingen», o.c., supra, noot 89, pp. 112-126; B. JADOT, «Le sursis à exécution face aux prérogatives de l'administration», *Adm. Publ. Trim.*, 1982, 244-283; D. LINDEMANS, «Het kort geding tegen de overheid», *R.W.*, 1983-84, (209), 215-220, nrs. 13-20.

<sup>96</sup> H.U. JESSURUN D'OLIVEIRA, «Protection of diffuse, fragmented and collective interests in civil litigation», *N.I.L.R.*, 1983, (161), 169, met verwijzing naar Kort ged. Arr. Rb. Utrecht, 25 oktober 1977, *N.J.*, 1978, nr. 413 (optreden van de «Milieuvereniging Leefbaar Mijdsrecht - Wilnis»).

<sup>97</sup> In dezelfde zin, L. DECALUWÉ, o.c., supra, noot 11, p. 33, die erop wijst dat deze redenering ook geldt t.a.v. een vereniging die een verzoek tot bescherming als monument of als landschap heeft ingediend, en in afwachting van een administratieve beslissing ter zake een schorsing van bouwwerken vordert (vgl. Antwerpen, 31 juli 1979, *R.W.*, 1980-81, 2255).

<sup>98</sup> P. VAN DIJK, *Toetsing van overheidshandelen door de nationale en internationale rechter en het vereiste van een procesbelang*, Deventer, 1976, 143.

schreven wordt: «Staat een organisatie als bona fide en representatief bekend, dan is er des te meer reden voor een ruim toelatingsbeleid. Een door haar ingestelde aktie ten behoeve van een collectief en/of algemeen maatschappelijk belang kan wellicht een eventuele stroom van individuele acties voorkomen, terwijl de kans dat een dergelijke organisatie nodeloos procedeert gering is. Tevens is hier de waarschijnlijkheid voor de rechter groot, dat het bestreden overheids-handelen bij een grote groep burgers bezwaren ontmoet, hetgeen de opportuniteit van de gevraagde toetsing des te aannemelijker maakt. Bovendien kan van een organisatie met ideële doelstellingen eerder dan van een individu worden verwacht, dat deze inderdaad procedeert uit bezorgdheid voor het algemeen belang<sup>99</sup>.»

Er is nog een andere reden die pleit voor een ruime toegankelijkheid van het gerecht voor verenigingen. De complexiteit van de moderne samenleving en van de economie doet situaties ontstaan waarbij bepaalde handelingen schade kunnen toebrengen aan een grote groep mensen<sup>100</sup>. Die schade kan evenwel, voor elk individu afzonderlijk beschouwd, zo gering zijn dat zij in redelijkheid geen voldoende verantwoording voor het instellen van een vordering oplevert, ja zelfs tot gevolg zou hebben dat geen enkele individu over het rechtens vereiste «persoonlijk en rechtstreeks» belang zou beschikken. In die omstandigheden kunnen, naast de openbare overheden, enkel verenigingen met reden beweren op te treden namens de collectiviteit, die het cumulatief effect van de schade moet dragen<sup>101</sup>. Het

<sup>99</sup> P. VAN DIJK, *o.c.*, 143.

<sup>100</sup> Voor een opsomming van voorbeelden, zie M. CAPPELLETTI, *o.c.*, supra, noot 64, p. 572, nr. 2.

<sup>101</sup> M. CAPPELLETTI en B. GARTH, *o.c.*, supra, noot 54, p. 134; Th. BOURGOIGNIE en J. STUYCK, *o.c.*, supra, noot 56, § 1, B, aanhef, en C, 2°.

hanteren van een streng criterium inzake het processueel belang, zou aldus wel eens tot het resultaat kunnen leiden dat de bedoelde schadeverwekkende handelingen, zeker als ze verricht worden door de overheid, ontsnappen aan elke rechterlijke controle<sup>102</sup>. Deze lacune in de rechtsbescherming zou het scherpst gevoeld worden op het gebied van de bescherming van verbruikers en van de aantasting van het leefmilieu<sup>103</sup>.

Voor zover de feitenrechters zich zouden neerleggen bij de strenge houding van het Hof van Cassatie, wat vooralsnog niet duidelijk is, lijkt het dan ook wenselijk dat de wetgever zou ingrijpen om aan verenigingen, eventueel onder bepaalde voorwaarden, een vorderingsrecht inzake de verdediging van collectieve belangen toe te kennen<sup>104</sup>.

Paul LEMMENS  
Assistent K.U. Leuven

<sup>102</sup> Vgl. R.v.St., 19 oktober 1982, v.z.w. Inspraak, nr. 22.555, in het bijzonder § 2.5, *R.W.*, 1982-83, 2549.

<sup>103</sup> R.O. DALCQ en F. GLANSORFF, «Examen de jurisprudence (1973 à 1979): la responsabilité délictuelle et quasi-délictuelle», *R.C.J.B.*, 1981, (87), 128, nr. 116.

<sup>104</sup> Zie in dit verband de wetsvoorstellen van DIERICKX e.a. tot aanvulling van artikel 18 van het Gerechtelijk Wetboek, *Parl. St.*, Kamer, 1982-83, nr. 663-1, en tot wijziging van artikel 3 van de wet van 27 juni 1921 waarbij aan de verenigingen zonder winstgevend doel en aan de instellingen van openbaar nut rechtspersoonlijkheid wordt verleend, *Parl. St.*, Kamer, 1982-83, nr. 664-1.

Zie ook het wetsvoorstel van VERHAEGEN tot vereenvoudiging van het stelsel van de rechtspersonen die geen winst beogen (art. 1), *Parl. St.*, Kamer, 1981-82, nr. 252-1.

## DE AANSPRAKELIJKHEIDSVORDERING VAN BURGERS EN VERENIGINGEN BIJ FOUTIEVE VERSTORING VAN HET LEEFMILIEU

1. De mogelijkheid voor individuen en verenigingen om op grond van de artikelen 1382 e.v. B.W. schadeloosstelling te vorderen voor de schending van zgn. «algemene» of «collectieve» belangen wordt naar Belgisch recht ontkend. De schending van deze belangen kan naar verluidt geen grondslag bieden voor een privaatrechtelijke aanspraak; de bescherming van het algemeen belang kan enkel gerealiseerd worden door middel van de publieke vordering en niet door een *actio popularis*<sup>1</sup>. Aldus worden door onze

hoven en rechtbanken — behoudens in enige schaarse uitzonderingen — vorderingen van milieuverenigingen die opkomen wegens verstoring van het leefmilieu niet ontvankelijk verklaard, ook al wordt geen schadevergoeding gevorderd, maar strekt de vordering enkel tot de stopzetting en ongedaanmaking van de milieuverstoring of tot voorkoming van nieuwe schade<sup>2</sup>.

Deze strenge rechtspraak werd recentelijk nog kracht bijgezet door een arrest van het Hof van Cassatie van 19 no-

<sup>1</sup> J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling*, A.P.R., 521, nr. 757; DE PAGE, *Traité*, I, 648, nr. 510, C, 2; PLANIOL en RIPERT, *Traité*, VI, 934, nr. 66; J. DU JARDIN, «Algemeen belang en groepsbelang», *R.W.*, 1968-69, 675 e.v.; J. VAN COMPERNOLLE, *Le droit d'action en justice des groupements*, Brussel, 1972, 298 e.v.

<sup>2</sup> O.m. Antwerpen, 4 december 1981, *R.W.*, 1982-83, 533; Antwerpen, 14 januari 1981, *Pas.*, 1981, II, 29, Rb. Tongeren, 15 november 1982, *R.W.*, 1983-84, 263; anders: Corr. Hoei, 15 juni 1978, *J.T.*, 1979, 164 met noot. Voor Nederland: Rb. Rotterdam, 8 januari 1979, *N.J.*, 1979, nr. 113; Stichting «Reinwater» lijdt geen eigen schade door lozing afvalzouten in de Rijn. Zie ook bij E. DIRIX, *Het begrip schade*, 1984, 108, nrs. 166 e.v.

vember 1982. Het Hof is van oordeel dat «het eigen belang van een rechtspersoon alleen datgene is wat zijn bestaan of zijn materiële en morele goederen, in zonderheid zijn vermogen, eer en goede naam raakt» en «dat het enkele feit dat een rechtspersoon of een natuurlijke persoon een doel nastreeft, zij het een statutair doel, niet tot gevolg heeft dat hij geen eigen belang tot stand heeft gebracht, nu toch een ieder gelijk welk doel kan opvatten»<sup>3</sup>. In casu betrof het de vordering van een milieuvereniging tot stopzetting van rooi- en bouwwerkzaamheden in een ecologisch als zeer waardevol bestemd particulier domein in afwachting van een uitspraak van de Raad van State nopens een verzoek tot nietigverklaring van het gewestplan. Uit de wel zeer strikte bewoordingen moet dan ook *a fortiori* worden afgeleid dat een vordering tot schadeloosstelling in een dergelijk geval zal falen.

2. De beperkende rechtspraak van het Hof van Cassatie steekt overigens schril af tegen die van de Raad van State. Naar aanleiding van het verzoek van de milieuvereniging tot nietigverklaring van het gewestplan in de hierboven vermelde zaak, overweegt de Raad van State dat, voor een algemeen belang, zoals de zorg voor het leefmilieu, «kan worden opgetreden door de verenigingen die zich voor de bescherming van het leefmilieu inzetten, en die gemotiveerd zijn door ideële, collectieve belangen, eerder dan door eigen belangen» en vervolgens, dat «het door de Grondwet gewaarborgde beginsel van de vrijheid van vereniging zich ertegen verzet dat de overheid zou bepalen wie ter verdediging van welke belangen tot groepsvorming zou mogen of moeten overgaan en op welk niveau zulks zou moeten gebeuren»<sup>4</sup>.

3. De huidige stand van zaken biedt dus weinig bevrediging. In de recente rechtspraak gaan dan ook steeds krachtiger stemmen op om *de lege ferenda* aan verenigingen toe te staan om op te komen voor collectieve belangen, dit in navolging van wat door de rechtsvergelijking wordt geleerd<sup>5</sup>.

Hier zal gepoogd worden aan te tonen dat ook naar geldend recht meer ruimte is te vinden voor het inwilligen van dergelijke vorderingen dan over het algemeen wordt aanvaard, althans voor milieuschade.

De schending van milieugoederen, zowel individuele als collectieve, levert een aantasting op van middelen tot persoonlijke behoeftebevrediging. «De zorg voor het leefmilieu is niet alleen een zaak van het algemeen belang; zij raakt ook het individuele belang van allen», zo schrijft

Bocken<sup>6</sup>. Een gezond leefmilieu raakt dus zowel het belang van de gemeenschap als het individuele belang van de burgers. Kan dit in zekere mate van ieder algemeen belang worden gezegd — een belang dat louter collectief zou zijn, houdt op een «belang» te zijn — dan is dit toch zeker waar m.b.t. de zorg voor het leefmilieu. Het recht om te leven in een gezond en menswaardig milieu werd op talrijke internationale conferenties als fundamenteel recht gepropageerd en in sommige grondwetten ook als grondrecht ingeschreven<sup>7</sup>. Zou men zelfs niet, met enige stoutmoedigheid, t.a.v. het leefmilieu, zoals dit wordt genormeerd door de algemene zorgvuldigheidsnorm, de milieuwetgeving, de wetgeving op de ruimtelijke ordening..., kunnen gewagen van een *goed* dat iedereen in genot toebehoort<sup>8</sup>.

In ieder geval mag worden gesteld dat de krenking van dit belang door een foutieve versterking van het leefmilieu voldoet aan het ontvankelijkheidsvereiste voor een rechtsvordering (artikel 17 Ger.W.) en meer in het bijzonder aan het vereiste van de «schending van een rechtmatig belang» voor de aansprakelijkheidsvordering uit artikel 1382 B.W.

Dit neemt niet weg dat dergelijke vorderingen in de regel door de hoven en rechtbanken worden afgewezen omdat de aangevoerde schade niet «persoonlijk» zou zijn. Enkel wanneer de eiser erin slaagt aan te tonen dat de aantasting van het leefmilieu tevens feitelijk een ongunstige weerslag heeft op zijn fysieke integriteit (bijv. gezondheidsschade) of op zijn vermogen (bijv. dalende waarde van een onroerend goed) of nog dat die aantasting hem enig moreel leed toebrengt (bijv. door lawaaihinder), kan zijn vordering worden ingewilligd. Dit is niet anders wanneer de eiser een rechtspersoon is. Ook dan zal moeten aangegeven worden in welke mate de milieuversterking afbreuk doet aan de activiteiten, de materiële en de morele goederen van die rechtspersoon<sup>9</sup>.

In die gevallen, waarin de aansprakelijkheidsvordering wordt afgewezen, komt het er in feite op neer dat de eiser in gebreke blijft zijn aandeel te bewijzen in de totale schade die heel de gemeenschap treft. Bovendien is de aangevoerde schade in die gevallen niet becijferbaar; al staan moeilijkheden bij de begroting van de schade de vergoedbaarheid ervan in beginsel niet in de weg. Dit kan ertoe leiden dat, wanneer de milieuschade het grootst is, omdat zij een onbeperkt aantal mensen treft, niemand bevoegd is om op te treden.

4. Tot dergelijke resultaten behoeft men niet te komen wanneer men oog heeft voor het, door Viaene in het licht gestelde, onderscheid tussen *zijnsschade* (ontologische orde) en *waardeverlies* (axiologische orde). De schade be-

<sup>3</sup> Cass., 19 november 1982, *Jura Falconis*, 1982-83, 423; *R.W.*, 1983-84, 2029. Zie hierover in het bijzonder het in dit nummer opgenomen artikel van P. LEMMENS, «Het optreden van verenigingen in rechte ter verdediging van collectieve belangen».

<sup>4</sup> R.v.St., 11 september 1981, *R.W.*, 1981-82, 1876, met noot W. LAMBRECHTS. Voorheen in dezelfde zin: R.v.St., 10 maart 1981, *Arr. R.v.St.*, 1981, nr. 21.012.

<sup>5</sup> O.m. H. BOCKEN, *Het aansprakelijkheidsrecht als sanctie tegen versterking van het leefmilieu*, Brussel, 1978, 424, nr. 237; J. LINDEMANS, «Het optreden in rechte van groeperingen ter verdediging van de individuele of collectieve belangen van hun leden», *R.W.*, 1979-80, 2094; R.O. DALCQ en F. GLANSDORFF, «Examen de jurisprudence (1973 à 1979). La responsabilité délictuelle et quasi délictuelle», *R.C.J.B.*, 1981, 128-129, nr. 116.

<sup>6</sup> H. BOCKEN, *o.c.*, p. V.

<sup>7</sup> Zie E. DU PONTAVICE, «Rapport, général — La protection du voisinage et de l'environnement», *Travaux de l'Ass. H. Capitant*, XXVII, 1976, (21), 39 e.v. Zie recentelijk in Nederland: «De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu» (artikel 21 van de Grondwet).

<sup>8</sup> Hierbij kan gedacht worden aan de woorden die door vernoemd auteur in de mond van Lodewijk XV worden gelegd: «La façade de la maison n'appartient pas à celui qui y demeure, mais à celui qui la garde» (*ibid.*, 44).

<sup>9</sup> Zie H. BOCKEN, *o.c.*, 82, nrs. 49 e.v.

staat benevens in de materiële aantasting van een goed, ook in de aantasting van de waarde van dat goed voor de benadeelde. Aan dit dubbel schadebegrip beantwoorden ook twee vormen van schadeloosstelling: het *herstel (in natura)* dat probeert het zijnsverlies op te heffen en de *vergoeding* die poogt het waardeverlies goed te maken<sup>10</sup>. Het herstelrecht primeert zelfs op het recht op vergoeding, omdat het een einde maakt aan de schade, wat de vergoeding niet doet.

Dat men zijn aandeel in de milieuschade moet kunnen aantonen staat buiten kijf indien de vordering ertoe strekt vergoeding te verkrijgen voor het (in het verleden) geleden verlies. Het voorwerp van deze vordering en de bestemming van de schadeloosstelling zijn louter individualistisch. Geheel anders is daarentegen het geval dat de vordering de stopzetting beoogt van de schadeverwekkende activiteit of de ongedaanmaking van de ongeoorloofde toestand. Het herstel bestrijdt de milieuschade dan niet meer op het individuele vlak, maar poogt de schade op te heffen, hetgeen niet enkel de eiser maar heel de gemeenschap ten goede

<sup>10</sup> J. VIAENE, *De evaluatie van gezondheidsschade*, in *Schade aan de mens*, VIAENE, J. VAN STEENBERGE, J., en LAHAYE, D. (ed.), III, Antwerpen, 1976, 393 e.v. en 501 e.v.

komt<sup>11</sup>.

5. Tegen ieder betoog dat aan burgers en verenigingen ruimere procesmogelijkheden wil toekennen m.b.t. als «collectief» bestempelde belangen, wordt steeds weer het spookbeeld van de *actio popularis* opgeroepen. Nochtans is de vrees voor een overspoeling van onze rechtbanken door fantaisistische en roekeloze vorderingen ongegrond. Dit leert ons in ieder geval de ervaring met de Amerikaanse en Franse milieuwetgeving<sup>12</sup>. Bovendien mag niet uit het oog worden verloren dat het moet gaan om een «foutieve» milieuverstoring zodat zowel de fout als het oorzakelijk verband met de milieuschade moeten worden bewezen.

Eric DIRIX

<sup>11</sup> Een wettelijk voorbeeld is trouwens te vinden in de *W.H.P.* Eerlijke mededinging is zowel een algemeen belang als een individueel belang van ieder handelaar. In een aantal gevallen kent de wetgever aan handelaren en beroepsverenigingen een vordering toe tot stopzetting van de oneerlijke handelspraktijk, zonder dat vereist is dat die handelaar schade moet aantonen of dat de beroepsvereniging moet bewijzen dat haar leden werden benadeeld. Deze stakingsvordering strekt echter niet tot het verkrijgen van schadevergoeding.

<sup>12</sup> Zie H. BOCKEN, o.c., 418, nr. 234.

## RECHTSPRAAK

### HOF VAN CASSATIE

*1e KAMER — 19 NOVEMBER 1982*

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Soetaert

Eerste advocaat-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. De Gryse en Van Ommeslaghe

**Burgerlijke rechtspleging — Voorwaarden van de rechtsvordering — Eigen belang — Rechtspersoon — Kort geding.**

*Het algemeen belang is geen eigen belang in de zin van art. 17 Ger. W. Het eigen belang van een rechtspersoon is alleen datgene wat zijn bestaan of zijn materiële en morele goederen, inzonderheid zijn vermogen, eer en goede naam, raakt.*

*De enkele omstandigheid dat een natuurlijke persoon of rechtspersoon ontvankelijk is verklaard in een nietigheidsvordering voor een gerecht waar een ander belang dan het hiervoren omschrevene voor de toelaatbaarheid van de vordering voldoende wordt geacht, heeft niet tot gevolg dat die persoon enig belang verkrijgt om een rechtsvordering, zij het in kort geding, in te stellen voor de gerechten van de rechterlijke macht.*

N.V. S. t/ V.Z.W. Werkgroep voor Milieubeheer  
Brasschaat

Gelet op het bestreden arrest, op 12 maart 1981 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over de exceptie van niet-ontvankelijkheid van de voorziening, door verweerster opgeworpen en hieruit afgeleid dat de termijn van schorsing van de door eiseres aangevangen bouwwerken, in het arrest gesteld, verstrijkt op 12 september 1981, derhalve voordat een uitspraak op het cassatieberoep mogelijk is, zodat zelfs een vernietiging van het bestreden arrest wegens onwettigheid de rechtspositie van eiseres voor de rechter na verwijzing niet zou kunnen verbeteren, en voorts hieruit dat de gerechtskosten worden aangehouden:

Overwegende dat de omstandigheid dat de schorsingstermijn verstreken is en noodzakelijk moest verstrijken alvorens het Hof uitspraak kon doen op de voorziening, niets afdoet aan het belang van eiseres om, thans reeds en afgezien van enig geding ten principale, de onwettigheid van de bestreden beslissing te doen uitspreken om vervolgens het gebrek aan titel of aan rechtsgrond voor de schorsing te doen vaststellen;

Dat de exceptie niet kan worden aangenomen;

*Over het middel*, afgeleid uit de schending van de artike-

len 17, 584 van het Gerechtelijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de vordering van verweerster ontvankelijk, toelaatbaar en gegrond verklaart en de schorsing beveelt van de rooi- en bouwwerkzaamheden in het Domein Eikendael gedurende zes maanden, tenzij de Raad van State voordien beslist zal hebben over verweersters verzoek tot nietigverklaring van het gewestplan vastgesteld bij koninklijk besluit van 3 oktober 1979, op grond: «(1) dat (verweerster) ingevolge haar statutair doel zich tot taak heeft gesteld het leefmilieu te Brasschaat te vrijwaren; dat niet wordt betwist dat het domein Eikendael ecologisch een zeer waardevol domein is; dat hieruit een voldoende belang spruit», «(2) dat volgens thans algemeen aanvaarde rechtsleer en rechtspraak de rechter kan ingrijpen bij onrechtmatige overheidsdaden, ten einde door dringende en voorlopige maatregelen onherroepelijke daden te vermijden; dat (verweerster) de rechtmatigheid van een overheidsdaad aanvecht, namelijk de regelmatigheid van het koninklijk besluit houdende vaststelling van het gewestplan Antwerpen; dat een annulatieberoep door verweerster werd ingediend bij de Raad van State (...), welke procedure hangend is; dat de rechter in kort geding niet heeft te oordelen over de ontvankelijkheid en de gegrondheid van de procedure hangende voor de Raad van State, doch dat hij moet onderzoeken of het ingestelde beroep (...) geen rechtsmisbruik is of willekeurig en van alle grond ontbloomt; «(3) dat ten deze het beroep voor de Raad van State ontvankelijk lijkt en op het eerste gezicht niet willekeurig en van alle grond ontbloomt; (4) dat de hoogdringendheid en de voorlopige gegrondheid van de gevorderde maatregelen wordt bewezen door de geplande werken, en het hof hier verwijst naar de motivering van de eerste rechter, en deze tot de zijne maakt; (5) dat de schorsing van de werken voorlopig te bepalen is op zes maanden vanaf heden, tenzij de Raad van State voordien in zake zou beslissen»;

terwijl, eerste onderdeel, krachtens artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek de rechtsvordering niet kan worden toegelaten indien de eiser geen belang heeft om ze in te dienen; de omstandigheid dat verweerster een vereniging zonder winst oogmerk is die zich statutair tot doel heeft gesteld het leefmilieu te Brasschaat te vrijwaren en dat de vordering betrekking heeft op een volgens het arrest ecologisch zeer waardevol gebied, niet van die aard is dat zij enig belang in de zin van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek voor verweerster kan verantwoorden; het belang bedoeld in artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek een rechtstreeks en persoonlijk belang voor de eisende partij moet zijn, en het vrijwaren van het leefmilieu geen direct of persoonlijk belang voor de vereniging zonder winst oogmerk uitmaakt; zodat het arrest, door alleen op grond van het maatschappelijk doel van verweerster en de overweging dat het domein Eikendael ecologisch zeer waardevol is, te beslissen dat een «voldoende belang» aanwezig is, schending inhoudt van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek;

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat de rechtsvordering, naar luid van artikel 17 van het Gerechtelijk Wetboek, niet kan worden toegelaten, indien de eiser geen belang heeft om ze in te dienen; dat, tenzij de wet anders bepaalt, de rechtsvordering

ingesteld door een natuurlijke of rechtspersoon niet kan worden toegelaten, indien de eiser geen persoonlijk en rechtstreeks belang heeft, dit wil zeggen een eigen belang; dat het algemeen belang geen «eigen belang» is in die zin;

Overwegende dat het eigen belang van een rechtspersoon alleen datgene is wat zijn bestaan of zijn materiële en morele goederen, inzonderheid zijn vermogen, eer en goede naam, raakt;

Dat het enkele feit dat een rechtspersoon of een natuurlijke persoon een doel nastreeft, zij het een statutair doel, niet tot gevolg heeft dat hij een eigen belang tot stand heeft gebracht, nu toch een ieder gelijk welk doel kan opvatten;

Overwegende dat de enkele omstandigheid dat een natuurlijke persoon of rechtspersoon ontvankelijk is verklaard in een nietigheidsvordering voor een gerecht waar een ander belang dan het hiervoren omschrevene voor de toelaatbaarheid van de vordering voldoende wordt geacht, niet tot gevolg heeft dat die persoon enig belang verkrijgt om een rechtsvordering, zij het in kort geding, in te stellen voor de gerechten van de rechterlijke macht;

Overwegende dat uit het vorenstaande volgt dat het arrest door de enkele vaststelling dat verweerster zich ingevolge haar statutair doel tot taak heeft gesteld het leefmilieu te Brasschaat te vrijwaren (en) dat niet wordt betwist dat het domein Eikendael ecologisch een zeer waardevol domein is», de beslissing dat verweerster bij de vordering tot voorlopige schorsing van het werk «een voldoende belang» had, niet wettelijk verantwoordt;

Dat het onderdeel gegrond is;

(...)

NOOT—In bovenstaand arrest bevestigt het Hof van Cassatie zijn rechtspraak (zie Cass., 9 december 1957, *R.C.J.B.*, 1958, 247, noot Dabin J., «La recevabilité des actions en réparation intentées par les groupements privés autres que les sociétés, en raison du dommage causé soit à la généralité de leurs membres, soit aux fins qu'ils poursuivent»). Ook inzake het optreden van een v.z.w. in kort geding blijft het Hof van Cassatie onverbiddelijk (vgl. Lindemans J., «Het optreden in rechte van groeperingen ter verdediging van de individuele of collectieve belangen van hun leden», *R.W.*, 1979-80, 2092-2093). De Raad van State heeft daarentegen in deze zaak aangenomen dat een vereniging wél kan optreden ter bescherming van het algemeen belang (*R.v.St.*, 11 september 1981, *R.W.*, 1981-82, 1876, noot Lambrechts W., «Zes rechtsproblemen van ruimtelijke ordening»). Zie het vonnis van de rechter in kort geding: Kort ged. *Rb.*, Antwerpen, 20 oktober 1980, *R.W.*, 1980-81, 2553.

Men leze inzake het optreden van milieuverenigingen: Bocken H., *Het aansprakelijkheidsrecht als sanctie tegen de verstering van het leefmilieu*, Brussel, 1978, 408 e.v., nrs. 227 e.v.; adde: Groenendijk C.A., *Bundeling van belangen bij de burgerlijke rechter*, Zwolle, 1981; Van Buuren P.J.J., *Kringen van belanghebbenden in het bijzonder in procedures tegen de overheid*, Deventer, 1978 en het in dit nummer gepubliceerde artikel van Paul Lemmens.

Jean Laenens



## HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 8 SEPTEMBER 1983

Voorzitter : de h. Châtel

Raadsheer-rapporteur : de h. Mahillon

Advocaat-generaal : de h. Janssens de Bisthoven

Advocaten : mrs. Simont en De Bruyn

**Onrechtmatige daad — Oorzakelijk verband — Verkeersongeval — Eerste bestuurder is door zijn schuld komen stil te staan — Tweede bestuurder botst op de aldus gevormde, maar voorzienbare, hindernis.**

*Wanneer de rechter, inzake aansprakelijkheid buiten overeenkomst, vaststelt dat meer dan één persoon fouten heeft begaan, moet hij onderzoeken of tussen elk van die fouten en de schade een noodzakelijk verband bestaat. Hij moet onderzoeken of elk van de vastgestelde fouten, niettegenstaande dat er nog een andere fout is, noodzakelijk de schade heeft veroorzaakt, d.w.z. hij moet voor elke fout nagaan of, zonder die fout, de schade zoals ze zich concreet voordoet, zou hebben plaatsgehad. Hij mag dan vaststellen dat de feitelijke toestand vóór de schade zich ook had kunnen voordoen zonder een als fout in aanmerking genomen vroeger feit en dat, wegens die toestand, de schade zich ook concreet zou hebben voorgedaan, en daaruit afleiden dat er tussen dat vroeger feit en de schade geen oorzakelijk verband bestaat.*

H. t/ G.

Gelet op het bestreden arrest, op 18 maart 1982 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1382, 1383 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest erop wijst dat het litigieuze ongeval zich heeft voorgedaan toen verweerder, wegens het slippen van zijn voertuig, op de linkerrijstrook ten opzichte van de door hem gevolgde richting stond, dat het voertuig was geslipt voordat eiser aankwam en dat deze niet tijdig vóór die hindernis heeft kunnen stoppen, en, met wijziging van het beroepen vonnis, enerzijds, beslist dat de fout die verweerder heeft begaan «door zijn snelheid niet onder controle te houden niet in oorzakelijk verband staat met het ongeval», dat immers «een voertuig dat in dezelfde richting reed als H. (thans eiser), op het einde van de bocht, op die rijstrook had kunnen stilstaan wegens een verkeersbelemmering, zodat het ongeval zich op dezelfde wijze zou hebben voorgedaan», en, anderzijds, verklaart dat eiser ten volle aansprakelijk is voor het ongeval, daar (eiser) bij het ingaan van een scherpe bocht, «op een zeer gladde rijbaan, zeer traag had moeten rijden, zodat hij had kunnen stoppen vóór een hindernis die, wegens de weersomstandigheden, niet als onvoorzienbaar kon worden beschouwd»,

terwijl de omstandigheid dat een derde die in dezelfde richting reed als eiser, wegens een verkeersbelemmering, had kunnen stilstaan op de plaats waar het voertuig van verweerder na een slip op ijzel is gestopt, geenszins impli-

ceert dat de te zijnen laste in aanmerking genomen fout niet in oorzakelijk verband staat met de schade, zodat het arrest, door te verklaren dat eiser de enige aansprakelijke is voor de schadelijke gevolgen van dat ongeval, zonder in zijn motivering vast te stellen dat de schade zoals ze zich concreet heeft voorgedaan ook zou hebben plaatsgehad zonder de ten laste van verweerder in aanmerking genomen fout, geen verantwoording naar recht geeft voor de beslissing dat er tussen de ten laste van verweerder in aanmerking genomen fout en de schade geen enkel oorzakelijk verband bestaat of voor de beslissing dat eiser ten volle aansprakelijk is voor het litigieuze ongeval, en bijgevolg de in het middel aangewezen wettelijke bepalingen schendt :

Overwegende dat wanneer de rechter, inzake aansprakelijkheid buiten overeenkomst, heeft vastgesteld dat meer dan één persoon fouten heeft begaan, moet onderzoeken of tussen elk van die fouten en de schade een noodzakelijk verband bestaat ; dat hij derhalve moet onderzoeken of elk van de vastgestelde fouten, niettegenstaande het feit dat er een andere fout tussenkomt, noodzakelijk de schade heeft veroorzaakt, dat wil zeggen voor elke fout moet nagaan of, zonder die fout, de schade zoals ze zich concreet voordoet zou hebben plaatsgehad ; dat hij alsdan mag vaststellen dat de feitelijke toestand vóór de schade zich ook had kunnen voordoen zonder een als fout in aanmerking genomen vroeger feit en dat, wegens die toestand, de schade zich ook concreet zou hebben voorgedaan, en daaruit afleiden dat er tussen dat vroeger feit en de schade geen oorzakelijk verband bestaat ;

Overwegende dat het arrest vaststelt, enerzijds, dat het voertuig van verweerder wegens een slip op ijzel op de linkerrijstrook stond voordat het voertuig van eiser aankwam en, anderzijds, dat eiser niet tijdig heeft kunnen stoppen, terwijl hij bij het ingaan van een scherpe bocht, op een zeer gladde rijbaan, zeer traag had moeten rijden, «zodat hij had kunnen stoppen vóór een hindernis die, wegens de weersomstandigheden, niet als onvoorzienbaar kon worden beschouwd» ;

Dat het arrest oordeelt dat de fout die verweerder heeft begaan door zijn snelheid niet onder controle te houden niet in oorzakelijk verband staat met het ongeval «dat een voertuig dat in dezelfde richting reed als eiser, op het einde van de bocht, op die rijstrook had kunnen stilstaan wegens een verkeersbelemmering, zodat het ongeval zich op dezelfde wijze zou hebben voorgedaan» ;

Dat het arrest aldus beslist dat de fout die verweerder had begaan voordat eiser aankwam, niet in oorzakelijk verband staat met de schade, daar deze zich zou hebben voorgedaan zoals ze heeft plaatsgehad als de wagen van verweerder had stilgestaan zonder enige fout van zijnentwege ;

Dat het arrest zijn beslissing regelmatig met redenen omkleedt en naar recht verantwoordt ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

(...)

NOOT—Zie Cass., 31 maart 1981, *Arr. Cass.*, 1981, 864, en de in de voetnoot vermelde arresten.

**HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL**

K.I. — 24 DECEMBER 1973

Voorzitter: de h. Blockx

Raadsheren: de hh. Ceulemans en Van Hecke

Advocaat-generaal: de h. Raeymaekers

Advocaat: mr. Speyer

**Voorlopige hechtenis — Zekerheidstelling — Regeling van de rechtspleging.**

*De verplichting om zekerheid te stellen is slechts een beperkende voorwaarde van de invrijheidstelling en deze invrijheidstelling met of zonder verplichting een borgsom te storten kan in alle stadia van de strafrechtspleging en bijgevolg ook bij gelegenheid van de regeling van de rechtspleging door de raadkamer worden bevolen.*

## V.

Overwegende dat, overeenkomstig artikel 135, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering, gewijzigd door de wet van 6 maart 1963, het verzet van de procureur des Konings te Antwerpen tegen de invrijheidstelling van de verdachte onder verplichting zekerheid te stellen ontvankelijk is;

*Betreffende de rechtspleging*

Overwegende dat het openbaar ministerie deze invrijheidstelling tegen betaling van een borgsom op grond van artikel 130, 2e lid, van hetzelfde wetboek, gewijzigd door de wet van 6 maart 1973, niet mogelijk acht;

Overwegende dat verdachte artikel 114 van hetzelfde wetboek inroept, hetwelk deel uitmaakt van hoofdstuk VIII van zijn boek I;

Overwegende dat voormeld hoofdstuk VIII en de wet van 20 april 1874 op de voorhechtenis, betreffende dezelfde materie, twee parallelle doch grondig van elkaar verschillende systemen ingericht hebben, die uiteraard niet bestemd zijn om met elkaar vermengd te worden;

Overwegende dat de wet van 1874 in de plaats gekomen is van voormeld hoofdstuk VIII maar dat dit laatste niet kon opgeheven worden omdat het toepasselijk blijft op zekere speciale rechtsplegingen en in elk geval ter zake van douane en accijnzen (art. 22 van de wet van 1874);

Overwegende dat de wetgever zelf hieraan herinnerd heeft door het inlassen van een noot in de Nederlandse tekst van het Wetboek van Strafvordering, uitgevaardigd door de wet van 10 juli 1967 (zie *Staatsblad*, 6 september 1967, blz. 9381);

Overwegende dat, terwijl onder het regime van het Wetboek van Strafvordering de voorlopige invrijheidstelling krachtens art. 114 alleen mogelijk was op verzoek van de aangehoudene en onder verplichting borg te stellen, de wetten betreffende de voorlopige hechtenis integendeel de opheffing van deze hechtenis slechts uitzonderlijk afhankelijk maakten van een verzoek van de verdachte en dat zij de invrijheidstelling zonder zekerheidstelling tot algemene regel verhieven;

dat artikel 9 van de wet van 18 februari 1852 nochtans bepaalde dat, in alle gevallen, de invrijheidstelling afhanke-

lijk gemaakt kon worden van de verplichting zekerheid te stellen; dat artikel 10 van de wet van 20 april 1874 eveneens in de mogelijkheid tot zekerheidstelling voorziet voor alle door deze wet geregelde eventualiteiten van invrijheidstelling;

Overwegende dat, mitsdien, de invrijheidstelling met of zonder zekerheidstelling mogelijk gemaakt werd in alle stadia van de rechtspleging, van de aflevering van het aanhoudingsbevel af tot aan de verschijning voor het vonnisgerecht, uitgezonderd ter gelegenheid van de verwijzing door het onderzoeksgerecht daar artikel 130, tweede lid, van het Wetboek van Strafvordering, in zijn oorspronkelijke redactie, de invrijheidstelling op dit moment verbood indien het aan verdachte telastgelegde misdrijf een gevangenisstraf kon meebrengen;

Overwegende dat de wet van 6 maart 1963 tot wijziging van de artikelen 130 en 135 van hetzelfde wetboek geen andere bedoeling heeft dan vorenbedoeld verbod op te heffen, zoals uitdrukkelijk verklaard werd in de toelichting tot het desbetreffend wetsvoorstel van volksvertegenwoordigers Saint Remy en anderen (*Parl. Stukken, Kamer, 1961, nr. 60*); dat er op gewezen werd dat artikel 130, tweede lid, in zijn voormalige redactie, de enige anomalie was die nog overbleef ten opzichte van het stelsel dat door de wet van 20 april 1874 uitgewerkt was en dat de automatische bestendiging van de voorhechtenis op het ogenblik van de verwijzing in sommige gevallen voor de verdachte een nadelige en onbillijke toestand kon teweegbrengen;

Overwegende dat de wetgever het blijkbaar niet nodig heeft geacht ten deze nog uitdrukkelijk gewag te maken van de invrijheidstelling met zekerheidstelling; dat het opleggen van de zekerheidstelling immers slechts een beperkende voorwaarde van de invrijheidstelling uitmaakt en dat de wetgever reeds sedert 1852 de beide modaliteiten van invrijheidstelling op gelijke voet had geplaatst; dat in elk geval uit niets af te leiden is dat de wetgever, in 1963, de invrijheidstelling met zekerheidstelling heeft willen uitsluiten;

*Ten gronde*

Overwegende dat, op het huidig moment van de rechtspleging, het openbaar belang waaraan de individuele vrijheid van verdachte zou moeten worden opgeofferd, nog alleen verband kan houden met de doeltreffendheid van de strafvervolgning en met de eisen van de maatschappelijke veiligheid;

Overwegende dat door de raadkamer definitief beslist is dat er tegen verdachte voldoende bezwaren bestaan omtrent de door dat gerecht aangevoerde telastleggingen, welke hierop neerkomen dat verdachte, in België, binnen een recente tijdsspanne erin geslaagd zou zijn een financiële maatschappij en een bank op te lichten voor zeer aanzienlijke bedragen, door middel van het in pand geven van gestolen afgekeurde aandelen en obligaties van Franse herkomst;

Overwegende dat bovendien de beroepsactiviteit van verdachte, zoals deze uit de lezing van het dossier af te leiden is, niet het minste vertrouwen inboezemt;

dat, zoals reeds in een vorig arrest is opgemerkt, verdachte geen woon- of verblijfplaats heeft hetzij in België hetzij elders;

Overwegende dat het derhalve strijdig zou zijn met de belangen van de openbare veiligheid hem in vrijheid te

stellen; dat het storten van een zekerheid de beklaagde niet minder gevaarlijk zou maken;

Het hof, kamer van inbeschuldigingstelling, rechtdoende op tegenspraak

Na beraadslaging,

Geeft akte aan het openbaar ministerie van zijn vordering,

Ontvangt het verzet, en recht doende binnen de perken ervan, wijzigt, met eenparigheid, de beschikking van de raadkamer te Antwerpen van 30 november 1973 voor zover het de invrijheidstelling van verdachte onder verplichting zekerheid te stellen beveelt; zegt, met dezelfde eenparigheid, dat verdachte onder de banden van het aanhoudingsbevel zal blijven; bevestigt de beschikking voor het overige.

#### NOOT—Betreffende de zekerheidstelling

De wetgever heeft op 6 maart 1963 artikel 130 van het Wetboek van Strafvordering gewijzigd en heeft aan de raadkamer het recht verleend om de verdachte die zich in hechtenis bevindt door de beschikking waarbij de verwijzing naar de correctionele rechtbank is uitgesproken in vrijheid te stellen.

Indien de raadkamer ingevolge deze wetswijziging de verdachte in vrijheid kan stellen zonder hem enige verplichting op te leggen, lijkt het ook logisch dat ze deze invrijheidstelling afhankelijk kan maken van een borgstelling.

Uit de bepalingen van artikel 10 van de wet van 20 april 1874 op de voorlopige hechtenis kan trouwens afgeleid worden dat het in de bedoeling van de wetgever lag in alle stadia van de voorlopige hechtenis de mogelijkheid te laten de invrijheidstelling afhankelijk te maken van de verplichting om zekerheid te stellen.

De onderhavige beslissing lijkt ons dan ook te stroken met de geest van de wet op de voorlopige hechtenis, zoals deze gewijzigd werd in 1963.

A. Vandeplass

### HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

3e KAMER — 3 JUNI 1981

Voorzitter: de h. Paternostre

Raadsheren: mevr. de Man en de h. Van Nuffel

Openbaar ministerie: de h. Rigaux

Advocaten: mrs. Stabel en Van Aelst

**Echtscheiding — Op grond van feitelijke scheiding — Vrijwillige scheiding — Ononderbroken scheiding — Vorderingen op grond van resp. artt. 221 en 306 B.W. — Verschil van voorwerp.**

*Voor de toepassing van art. 232, 1e lid, B.W. is het bewijs vereist dat de feitelijke scheiding vrijwillig was; overbodig is het te bewijzen dat de echtgenoot-eiser de wil had het samenleven niet meer te hervatten (zie noot).*

*De periode van feitelijke scheiding bedoeld in art. 232 B.W. dient ononderbroken te zijn.*

*Het gezag van gewijsde van vonnissen die ontvangstmachtiging toestonden aan één van de echtgenoten verhin-*

*dert niet dat de andere echtgenoot in toepassing van art. 306 B.W. poogt te bewijzen dat de feitelijke scheiding te wijten is aan de eerstgenoemde, gezien het verschillend voorwerp van de onderscheiden vorderingen.*

T. t/ Van R.

Overwegende dat appellante vraagt dat het aangevochten vonnis tenietgedaan wordt waar het, rechtdoende op de hoofdvordering tot echtscheiding van geïntimeerde, deze ontvankelijk heeft verklaard en geïntimeerde heeft toegelaten, alvorens ten gronde te beslissen, vijf gekwoteerde feiten te bewijzen; primair vraagt appellante dat de vordering van geïntimeerde niet ontvankelijk, minstens ongegrond verklaard wordt, subsidiair dat geïntimeerde slechts toegelaten wordt tot het getuigenbewijs van die feiten die betrekking hebben op het al dan niet bestaan van de tien jaar feitelijke scheiding voor het inleiden van de echtscheidingsprocedure, onder uitsluiting van alle feiten die betrekking hebben op de schuldvraag betreffende het ontstaan en het voortduren van de feitelijke scheiding;

Overwegende dat appellante van oordeel is dat op het ogenblik van de inleiding van de echtscheiding (4 september 1978) nog geen tien jaar feitelijke scheiding tussen partijen tot stand gekomen kan zijn daar geïntimeerde van 14 juni 1968 tot en met 28 februari 1969 in het psychotherapeutisch centrum stichting Veluweland (Nederland) verbleef en geïntimeerde zelf in zijn verzoekschrift tot echtscheiding erkende dat deze opname en verblijf niet vrijwillig was;

Overwegende dat appellante de betekenis van de stelling van geïntimeerde vertekent; geïntimeerde besliste zelf tot dit verblijf (gekwooteerd feit 1), geheel toerekeningsvatbaar (attest in dossier van geïntimeerde) en zag zich tot deze maatregel gedwongen door de gedragingen van appellante (gekwooteerd feit 1) hierin bijgevallen door de behandelende psychiaters (verzoekschrift tot echtscheiding);

Overwegende dat, gesteld dat de opname wegens de ethetelike moeilijkheden bewezen is, het zonder belang is dat geïntimeerde aan appellante liet weten dat hij het echtelijk leven niet meer wenste te hervatten, o.m. in een brief van 22 juli 1968; dat aldus het gekwooteerd feit 2 overbodig is; dat wel een absoluut vereiste is dat bewezen wordt dat daadwerkelijk, na het verlaten door geïntimeerde van het rusthuis op 28 februari 1969, de feitelijke scheiding ononderbroken voortduurde (gekwooteerde feiten 3 en 5);

Overwegende dat met de stelling van appellante, in ondergeschikte orde ontwikkeld, niet kan worden ingestemd; het gezag van gewijsde van de drie vonnissen van de vrederechter, statuerende omtrent de loondelegatie, verhindert niet dat, conform artikel 306 van het Burgerlijk Wetboek, het bewijs geleverd wordt dat de feitelijke scheiding te wijten is aan de fouten en tekortkomingen van appellante, daar het voorwerp van de vonnissen van de vrederechter en van het huidig geding verschilt;

Overwegende dat het hoger beroep als ongegrond dient te worden verworpen en het aangevochten vonnis dient te worden bevestigd behoudens de verwerping van gekwooteerd feit 2 als overbodig.

(...)

NOOT—Wellicht kan het bewijs van de wil van één der partijen om in geen geval het samenleven te hervatten van

die aard zijn dat aangetoond wordt dat het huwelijk duurzaam ontwricht is: dit is een voorwaarde voor de toepassing van art. 232 B.W., naast die van het bestaan van de feitelijke scheiding.

J.P.

**HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN**

4e KAMER — 18 MEI 1983

Voorzitter: de h. Spaas

Raadsheren: de h. Verschuere en mevr. Bourgeois

Advocaten: mrs. De Ryck en Roels loco Doevenspeck

**Wisselbrief en orderbriefje — Aval — Draagwijdte.**

*Wanneer niet is vermeld voor wie het aval is gegeven, zodat het geacht wordt voor de trekker te zijn gegeven, kunnen aan dat aval niet door een gerechtelijke conversie de rechtsgevolgen van een civiele borgtocht worden toegekend.*

D. t/ K.

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering strekte tot veroordeling van geïntimeerde tot betaling van 426.232 frank daar zij de wisselbrief voor aval had ondertekend;

Overwegende dat de wisselbrief een abstract waardepapier is, wat betekent dat de in de wisselbrief aangepane verbintenissen losgemaakt zijn van hun rechtsgrond, d.i. de onderliggende rechtsverhouding op grond waarvan de wisselbrief is gegeven en verkregen (J. Ronse, *Wisselbrief en orderbriefje*, I, 1972, nr. 44, p. 16-17);

Overwegende dat de wisselbrief geen aanduiding bevat voor wie aval werd gegeven;

Overwegende dat op grond van artikel 31, laatste lid, van de eenvormige Wisselwet in het aval moet worden vermeld voor wie het is gegeven en bij ontstentenis van deze aanduiding het aval wordt geacht voor de trekker te zijn gegeven;

Overwegende dat aan het verstrekte aval, dat elk wisselrechtelijk rechtsgevolg mist, niet door gerechtelijke conversie de rechtsgevolgen van een civiele borgtocht kunnen worden toegekend;

Overwegende dat geïntimeerde op grond van de wisselbrief niet tot betaling gehouden is, zodat het overbodig is na te gaan of de wissel nietig is bij gebreke van aanduiding aan wie of aan wiens order moest betaald worden;

Overwegende dat de bedoeling van partijen en de goede trouw van appellanten niet kunnen opwegen tegen de strikte bepalingen van de eenvormige Wisselwet;

(...)

**ARRONDISSEMENTSRECHTBANK TE GENT**

10 JANUARI 1983

Voorzitter: de h. De Schryver

Rechters: de hh. Petit en Matthijs

Openbaar ministerie: de h. Fiers

Advocaten: mrs. Vandeviver loco Ryckaert, Temmerman loco De Schepper en Wilms

**Burgerlijke rechtspleging — Materiële bevoegdheid — Vordering tot tussenkomst — Exceptie van onbevoegdheid — Aanwijzing van de bevoegde rechter.**

*1. Een exceptie van onbevoegdheid voldoet aan het toelaatbaarheidsvereiste van art. 855 Ger. W. als de conclusies het mogelijk maken met zekerheid vast te stellen welk rechtscollege diende aangesproken te worden.*

*2. De rechtbank waarbij een vordering aanhangig is gemaakt, is bevoegd om kennis te nemen van de vordering tot tussenkomst, zelfs wanneer deze ingevolge een bepaling van openbare orde tot de materiële of territoriale bevoegdheid van een andere rechter behoort.*

M. t/ P.V.B.A. L. e.a.

Overwegende dat eiser M. verweerster P.V.B.A. L. gedagvaard heeft tot betaling van een factuur ten bedrage van 238.877 frank voor werken uitgevoerd aan de woning van Van M.; dat de P.V.B.A. L. deze laatste en Van den V. tot tussenkomst heeft gedagvaard ten einde te horen zeggen dat een deel van de kostprijs der werken door gedaagden tot tussenkomst verschuldigd is; dat de werken immers voor Van M. werden uitgevoerd op verzoek van Van den V., die verklaard heeft dat hij de betaling ervan waarborgde;

Overwegende dat Van den V., tweede verweerder in tussenkomst, de materiële onbevoegdheid van de rechtbank van koophandel heeft opgeworpen, beweerend dat een akte van borgstelling, uitgaande van een niet-handelaar, zelfs als de hoofdverbintenis een handelskarakter heeft, van burgerlijke aard is;

Overwegende dat de P.V.B.A. L., eiseres tot tussenkomst, met toepassing van art. 639 van het Gerechtelijk Wetboek, gevorderd heeft dat de zaak naar de arrondissementsrechtbank wordt verwezen voor beslissing over het middel; dat de rechtbank van koophandel dit verzoek heeft ingewilligd;

Overwegende dat thans voor de arrondissementsrechtbank alle verschijnende partijen bij conclusie de verwijzing van de zaak naar de rechtbank van eerste aanleg vorderen;

Overwegende dat art. 855 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat een partij de bevoegdheid van de rechter, voor wie de zaak aanhangig is, alleen mag afwijzen in zoverre zij meedeelt welke rechter volgens haar bevoegd is;

Overwegende dat de aanwijzing van de bevoegde rechter een voorwaarde is tot de ontvankelijkheid van de exceptie; dat verweerder in tussenkomst Van den V. deze aanwijzing van de bevoegde rechter uitdrukkelijk voor de arrondissementsrechtbank heeft gedaan doch dat dit op zichzelf niet voldoende is daar de aanwijzing voor de rechtbank van koophandel moet gebeuren;

Overwegende echter dat aan de eis van art. 855 van het Gerechtelijk Wetboek is voldaan als de conclusies het mogelijk maken met zekerheid vast te stellen welke de rechter is die diende te worden aangesproken; dat niet vereist is dat de aanwijzing van de bevoegde rechter uitdrukkelijk geschiedt; dat moet worden vermeden in een formalisme te vervallen dat tegen de geest van de wet is (Fettweis, A., «Bevoegdheidsconflicten», *R.W.*, 1971-72, 1709);

Overwegende dat nu Van den V., in zijn conclusie voor de rechtbank van koophandel, zoals hierboven aangehaald,

zijn opwerping van de volstreekte onbevoegdheid van de rechtbank van koophandel gebaseerd heeft op de burgerlijke aard van zijn akte van borgstelling, hij impliciet maar duidelijk te kennen heeft gegeven dat de burgerlijke rechtbank bevoegd is;

Overwegende dat volgens art. 564 van het Gerechtelijk Wetboek de rechtbank waarbij een vordering aanhangig is gemaakt, bevoegd is om kennis te nemen van de vordering tot tussenkomst; dat die tussenkomst voor alle gerechten kan geschieden (art. 812 Ger. W.);

Overwegende dat de rechter bij wie de hoofdvordering aanhangig is zijn bevoegdheid uitgebreid ziet, zelfs indien hierdoor van de regels van het gemene recht afgeweken wordt;

Overwegende dat die uitbreiding van bevoegdheid bestaat zelfs indien de vordering tot tussenkomst, als hoofdvordering ingesteld, tot de bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg behoort zou hebben (Cass., 14 november 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 308);

Overwegende dat op dit principe, volgens een deel van de rechtspraak en de rechtsleer (Arrondrb. Brussel, 21 oktober 1974, *Pas.*, 1974, III, 78; Fettweis A., *Bevoegdheid*, nr. 156, blz. 97; anders: Laenens J., *R.W.*, 1975-76, 179, nr. 4; Arbh. Luik, 24 mei 1972, *Pas.*, 1972, III, 70) uitzondering wordt gemaakt wanneer de vordering tot tussenkomst ingevolge een bepaling van openbare orde tot de volstreekte of de territoriale bevoegdheid van een andere rechter behoort; dat evenwel deze zienswijze geen steun vindt in artikel 564 van het Gerechtelijk Wetboek dat een algemene strekking heeft;

Overwegende dat derhalve de zaak dient terugverwezen te worden naar de Rechtbank van Koophandel te Gent;

(...)

## ARBEIDSRECHTBANK TE GENT

1e KAMER — 14 NOVEMBER 1983

Voorzitter: de h. Petit

Rechtens in sociale zaken: de hh. Mus en Van Hyfte

Advocaten: mrs. Van der Gallen loco Deprez en Vanbierliet

**Arbeidsovereenkomst — 1. Ontslag door werkgever om dringende reden — Aanbod tot intrekking — Gevolg — 2. Binnenschippers — Aansprakelijkheid van de werknemer — Omvang.**

1. *Als de werkgever aanbiedt een door hem gegeven ontslag om dringende reden om te zetten in een opzegging, verliest het ontslag zijn dringende aard.*

2. *De beperking van de aansprakelijkheid van de werknemer omschreven in art. 18 Arbeidsovereenkomstenwet geldt niet voor binnenschippers.*

De C. t/ N.V. T.

Verweerster geeft in haar conclusie van 25 maart 1983 een relaas van de feiten, die aanleiding gaven tot het ontslag wegens dringende reden, en biedt aan, zo nodig, ze met getuigen te bewijzen.

Eiser betwist dat hij op 9 en 10 juni 1982 dronken zou zijn geweest en ontkent dat hij de opgelegde opdrachten niet zou hebben uitgevoerd. Verder wijst hij erop dat zijn ontslag wegens dringende reden bij een nieuw schrijven van 11 juni 1982 ingetrokken werd.

Daar eiser niet inging op het voorstel om op een ander schip te varen, wat een wijziging van de arbeidsvoorwaarden betekende met loonverlies, werd hij niet in dienst gehouden.

De arbeidsrechtbank is van oordeel dat er ongetwijfeld dringende redenen waren om eiser zonder naleving van een opzeggingstermijn te ontslaan. Door zijn dronkenschap, waarvan hem reeds vroeger waarschuwingen gegeven waren, en de daarbij horende «grillige balorigheid», is eiser verantwoordelijk voor het feit dat het schip *Ricy IV*, dat voor een vaste periode aan de firma C. verhuurd was, niet tijdig aan de petroleumpier gemeerd was.

De door verweerster overgelegde stukken maken het mogelijk de gegrondheid van de stelling van verweerster te onderkennen. Doch de verweerster heeft, nadat zij eiser wegens dringende reden ontslagen had, haar houding herzien.

Na een gesprek met eiser bood zij hem aan, met behoud van het ontslag wegens dringende reden indien hij op het voorstel niet inging, de sanctie van ontslag te vervangen door een opzegging uit te doen op een ander schip, met mogelijkheid wellicht in dienst te mogen blijven. In een brief gericht aan de vakbond van eiser, wordt beweerd dat de dronkenschap «niet als reden van het ontslag werd aangewend», wel het niet uitvoeren van een opdracht.

Hoewel artikel 30 van de wet van 1 april 1936 op de arbeidsovereenkomst wegens dienst op binnenschepen geen begripsomschrijving van de dringende reden inhoudt zoals artikel 35, tweede lid, van de Arbeidsovereenkomstenwet kan deze laatste omschrijving hier toegepast worden.

Eiser beging «een zware fout» of kwam «op ernstige wijze» aan zijn verplichtingen te kort, zoals artikel 30 van de Arbeidsovereenkomstenwet voor binnenschippers het uitdrukt. Die fout of tekortkoming moet van die aard zijn dat zij elke verdere samenwerking tussen partijen uitsloot.

Verweerster, die gedurende vier jaar ervaren had dat eiser een bekwaam kapitein was, wat zij trouwens in haar conclusie bevestigt, heeft «uit pure menselijke overwegingen gemeend aan de eiser te kunnen voorstellen dat het onmiddellijk ontslag zou worden teruggebracht tot een opzegging op voorwaarde dat de eiser deze opzegging uitdeed op een schip dat niet afgehuurd was door C.». Zij noemt dit voorstel een «passende reactie op het gebeuren» en «een sanctie gecombineerd met een mogelijk behoud van de eiser».

Door dit voorstel heeft verweerster te kennen gegeven dat het ontslag wegens dringende reden te zwaar was en zij naar een meer aangepaste sanctie zocht. Dit betekent dat elke verdere samenwerking met eiser niet uitgesloten werd. Een ontslag wegens dringende reden werd dus niet onontbeerlijk geacht.

Doch eens gegeven blijft het ontslag als eenzijdige wilsuitdrukking bestaan.

Daar er geen dringende reden meer was, wel redenen tot een sanctie lager dan het ontslag, is verweerster op dit ontslag willen terugkomen. Uiteindelijk is eiser ontslagen omdat hij geweigerd heeft dat zijn arbeidsvoorwaarden gewijzigd werden.

De vraag rijst of eiser reden had om die wijziging te weigeren.

Het is begrijpelijk dat, na het gebeurde, de firma C. niet meer wenste dat eiser met de Ricy IV voer. Aan eiser werd voorgesteld op een schip met kleinere tonnenmaat te varen, waardoor hij, gelet op het feit dat dergelijke schepen minder uitvaren, loonverlies zou hebben geleden.

Zelfs indien verweerster dit zou betwisten, wat zij niet deed, blijft in elk geval, zoals reeds vermeld, het eerste ontslag bestaan, wat voor eiser, aangezien er geen dringende redenen was, een recht geeft op een opzeggingsvergoeding.

*Het bedrag van de opzeggingsvergoeding*

Op grond van de artikelen 29 en 31 van de wet van 1 april 1936 op de arbeidsovereenkomst wegens dienst op binnenschepen vordert eiser een opzeggingsvergoeding overeenstemmend met een maand loon of 64.282 frank.

Volgens verweerster bedroeg het gemiddelde loon over de laatste twaalf maanden tewerkstelling 58.774 en niet 64.282 frank.

Eiser merkt hieromtrent op dat het loon voor de maand april 1982, 59.256 frank bruto en voor de maand mei 1982 69.309 frank bruto bedroeg, wat gemiddeld 64.282 frank geeft. Die stelling komt hierop neer dat eiser het gemiddelde neemt van de laatste twee maanden.

Luidens artikel 31 van de wet van 1 april 1936 op de arbeidsovereenkomst voor binnenschippers bedraagt de schadevergoeding bij onrechtmatige beëindiging van de arbeidsovereenkomsten «het gehele loon lopend over de opzeggingstermijn».

De opzeggingstermijn vastgesteld bij artikel 29, § 3, 1°, van vermelde wet, als gewijzigd bij de wet van 19 december 1979, bedraagt een maand wanneer de opzegging door de werkgever wordt gegeven indien het een aangeworvene betreft die minder dan vijf jaar ononderbroken bij dezelfde onderneming in dienst is gebleven.

Bij ontstentenis van enige afwijkende bepaling in de wet moet het loon verdiend op het ogenblik van de beëindiging van de arbeidsovereenkomst in aanmerking genomen worden, dus 69.309 frank bruto. Daar eiser slechts 64.282 frank vraagt, mag niet meer toegestaan worden dan gevraagd.

*De tegeneis*

Verweerster stelt een tegeneis in van 31.331 frank.

Eiser doet gelden dat hij op 10 juni 1982 in de Kattendijksluis te Antwerpen een plankje van de bekisting licht heeft beschadigd, bij het uitwerpen van het anker. Daar het om een lichte fout gaat, kan hij met toepassing van artikel 18 van de Arbeidsovereenkomstenwet hiervoor niet aansprakelijk gesteld worden. Over een schade wegens het beveerd oponthoud van het schip Ricy IV oordeelt eiser dat dit schadebedrag niet gedetailleerd wordt.

Hierop antwoordt verweerster dat artikel 18 van de Arbeidsovereenkomstenwet geen toepassing vindt op de arbeidsovereenkomst voor binnenschippers en de schade wegens de vertraging in de uitvoering van zijn opdracht haar door eiser berokkend 31.331 frank bedraagt volgens stuk 10 van het dossier.

De tegeneis van verweerster komt gegrond voor.

Uit een schrijven van het bedrijf Alpina blijkt dat ten gevolge van het oponthoud van de Ricy IV op 9 juni 1982 veroorzaakt door eiser haar voor bunkering 31.331 frank verschuldigd is.

Over de begroting van de schade aan de bekisting van de Kattendijksluis zijn geen gegevens voorhanden.  
(...)

**VREDEGERECHT SINT-KWINTENS-LENNIK**

26 SEPTEMBER 1983

Rechter: de h. Lievens

Advocaten: mrs. 't Kint en De Troyer

**Pacht — Opzegging — Verval — Wachttermijn.**

*Wanneer twee opeenvolgende opzeggingen vervallen zijn bij gebreke van procedure tot geldigverklaring, kan een derde opzegging slechts gegeven worden met inachtneming van een wachttermijn van een jaar die moet worden berekend vanaf de datum van de tweede opzegging.*

H. t/ V.

Aanlegger is eigenaar van een perceel weide gelegen te (...)

Deze weide wordt gepacht door verweerder. Bij aangetekend schrijven van 23 nov. 1982 werd opzegging van deze pacht gedaan tegen 31 maart 1985. De vordering strekt ertoe deze opzegging geldig en van waarde te horen verklaren.

Verweerder concludeert tot de niet-toelaatbaarheid van de opzegging op grond van art. 12.6 van de Pachtwet. De desbetreffende feiten zijn: Bij aangetekend schrijven van 13 nov. 1981 doet aanlegger opzegging tegen 1 jan. 1985. De pachter berustte niet in deze opzegging. Er werd door de verpachter niet om geldigverklaring verzocht. Bij aangetekend schrijven van 8 maart 1982 doet aanlegger opnieuw opzegging. De pachter berustte evenmin in deze opzegging. De procedure tot geldigverklaring ving aan door een verzoek tot oproeping in verzoening voor onze rechtbank. Er werd een proces-verbaal van niet-verzoening opgesteld op 10 mei 1982, waarna de procedure niet verder vervolgd werd. Bij aangetekend schrijven van 23 november 1982 wordt opnieuw opzegging gedaan, waarin de pachter evenmin schriftelijk berust. De onderhavige vordering strekt tot geldigverklaring van deze opzegging.

Verweerder concludeert: van de opzeggingen van 13 nov. 1981 en 8 maart 1982 werd geen geldigverklaring gevorderd, zodat deze opzeggingen met toepassing van art. 12.4 van de Pachtwet vervallen zijn. Deze situatie wordt gesancioneerd zoals bepaald in art. 12.6, dat een wachttijd van één jaar oplegt vooraleer een nieuwe opzegging gedaan mag worden. De opzegging van 23 nov. 1982 werd gedaan minder dan één jaar na de vervallen opzegging van 8 maart 1982, zodat de vordering niet toelaatbaar is.

Hierop antwoordt aanlegger dat de hem opgelegde wachttijd dient te worden berekend vanaf de eerste opzegging, nl. 13 november 1981. De binnen het jaar gedane opzegging van 8 maart 1982 is nietig, zodat hieruit ook geen rechtsgevolgen kunnen ressorteren. De opzegging van 23 november 1982 respecteert de door de wet bepaalde termijn van één jaar.

De rechtbank kan de stelling van aanlegger niet aanmenen. De opzegging van 8 maart 1982 is een opzegging waarin de pachter niet schriftelijk heeft berust en waarvan de geldigverklaring niet is gevorderd. Deze opzegging is vervallen (ongeacht of ze al dan niet regelmatig was naar termijn, vorm en/of inhoud).

Op deze vervallen opzegging is de sanctie van art. 12.6 van toepassing. Bovendien is de rechtsspreuk «Nemo auditor propriam turpitudinem allegans» van toepassing. Een gedingpartij kan zich niet beroepen op een nietigheidsgrond waaraan zijzelf schuld heeft.

Gelet op de bovenvermelde overwegingen is de vordering niet toelaatbaar en is het onderzoek naar de gegrondheid van de andere ingeroepen excepties van toelaatbaarheid overbodig.

(...)

## RECHTSpraak IN KORT BESTEK

### Hof van Cassatie (3e Kamer), 14 juni 1982

*Verjaring — Burgerlijke rechtsvordering — Wet van 17 april 1878, art. 27, tweede lid — Beslissing die enig voorbehoud erkent — Begrip.*

Voor het arbeidsgerecht was een geding hangende tussen eiser, gewezen bediende van de failliete vennootschap A., en de curators van die vennootschap. De curators stelden een tegenvordering ex delicto in op grond dat de gezamenlijke schuldeisers schade hadden geleden ten gevolge van misdrijven waarvoor eiser strafrechtelijk was veroordeeld. Ten aanzien van het middel van verjaring dat eiser daartegen aanvoerde, oordeelt het bestreden arrest (Arbh. Antwerpen, 16 maart 1981) dat de curators hun burgerlijke rechtsvordering tijdig hadden ingesteld door zich op 2 oktober 1973 burgerlijke partij te stellen voor de correctionele rechtbank en dat, nu hun bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis van 3 april 1974 slechts provisioneel een bedrag als schadevergoeding was toegekend door de correctionele rechtbank, aldus enig voorbehoud werd erkend, zodat de volledige schade-eis van de curators verjaart door verloop van dertig jaar na de correctionele uitspraak. Het arrest wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat uit de enkele vaststelling dat de strafrechter slechts provisioneel een schadevergoeding aan de verweerder heeft toegekend, het arrest niet wettig heeft kunnen afleiden dat 'alzo door deze beslissing enig voorbehoud werd erkend' in de zin van artikel 27, tweede lid, van de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, zodat met toepassing van die bepaling de nieuwe rechtsvordering van de verweerders tot vergoeding van de overige door het misdrijf berokkende schade slechts dertig jaar na de uitspraak door de strafrechter verjaart.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Meeüs — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaten: mrs. De Baeck en Houckekier — In de zaak: Van M. t/ Faillissement N.V. A.).

### Hof van Cassatie (2e Kamer), 24 november 1982

*Burgerlijke partij — Ontvankelijkheidsvereisten — Belang bij de bestraffing geen voldoende reden.*

In een zaak waarbij de beklagden vervolgd werden op grond van de wet van 29 juni 1934 waardoor de private milities verboden worden, heeft het bestreden arrest (Hof Brussel, 1 december 1981) de rechtsvordering van de Belgische Liga voor de Verdediging van de Rechten van de Mens, instelling van openbaar nut, niet ontvankelijk verklaard. Het daartegen aangevoerde middel wordt om de volgende redenen niet ontvankelijk verklaard:

«Overwegende dat krachtens de artikelen 3 en 4 van de wet van 17 april 1878, alsook krachtens artikel 63 van het Wetboek van Strafvordering, de burgerlijke rechtsvordering voor de strafrechter mag worden ingesteld door een ieder die beweert persoonlijk benadeeld te zijn door het misdrijf waarvoor de strafvordering is ingesteld, dat wil zeggen door een ieder die aantoonde dat hij door dat misdrijf in zijn persoon, in zijn goederen of in zijn eer is geschaad;

«Overwegende dat uit de vermeldingen van het bestreden arrest volgt dat eiseres niet doet blijken van enig recht of enig persoonlijk belang waarin ze door de aan de beklagden ten laste gelegde misdrijven kon zijn geschaad, dat wat ze een aantasting van haar persoonlijk belang noemt, in werkelijkheid 'het belang is dat alle burgers hebben bij de vervolging van de misdrijven en de bestraffing van de daders ervan, dat is het maatschappelijk belang waarvan de verdediging in beginsel uitsluitend aan het openbaar ministerie is opgedragen, dat de omstandigheid dat eiseres is opgericht als een instelling van openbaar nut die de verdediging van morele waarden op het oog heeft', geen voldoende reden is om eiseres ontvankelijk te verklaren in die burgerlijke rechtsvordering en 'dat er anders over beslissen tot gevolg zou kunnen hebben dat onverschillig wie zou kunnen tussenkomen in de strafvordering door burgerlijke rechtsvorderingen in te stellen welke in werkelijkheid fictief zijn doch die tot gevolg zoniet ten doel zouden hebben het openbaar ministerie ertoe aan te zetten om op te treden of het daartoe te dwingen';

«Overwegende dat het arrest aldus wettig beslist dat eiseres, die niet kan beweren persoonlijk te zijn benadeeld door de misdrijven, over geen enkele rechtsvordering beschikt om die misdrijven door de rechtbanken te doen bestraffen, daar die misdrijven enkel kunnen worden vervolgd door het openbaar ministerie of op rechtstreekse dagvaarding door hen die persoonlijk het slachtoffer ervan zijn geweest.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. Sace — Advocaat-generaal: de h. Velu — Advocaten: mrs. Van Ryn en Dassesse — In de zaak: D. e.a.).

NOOT—Zie P. Lemmens, «Het optreden van verenigingen in rechte ter verdediging van collectieve belangen», *R.W.*, 1983-84, 2001.

**Hof van Cassatie (3e Kamer), 3 januari 1983**

*Dienstplicht — Herkeuringsraad — Nieuwe verschijning van de dienstplichtige na inobservatiestelling — Samenstelling van de herkeuringsraad.*

De op 6 september 1982 door de Herkeuringsraad van de provincie Brabant gewezen beslissing wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat artikel 45, § 3, van de op 30 april 1962 gecoördineerde dienstplichtwetten bepaalt dat de herkeuringsraad die de inobservatiestelling heeft gelast van een dienstplichtige en in het bezit is van de besluiten van de geneesheer-deskundige, handelt overeenkomstig de artikelen 43 en 44 van die gecoördineerde wetten en dat, indien hij een nieuwe verschijning nodeloos acht, degene die reeds vóór de inobservatiestelling is verschenen, niet laat oproepen;

«Overwegende dat in de zin van die bepaling de 'nieuwe verschijning' van de dienstplichtige die door de herkeuringsraad nodeloos kan worden geacht, geschiedt voor de raad die is samengesteld uit dezelfde leden als die voor wie de dienstplichtige reeds is verschenen en door wie hij is gehoord;

«Dat derhalve de herkeuringsraad die bepaling schendt en het recht van verdediging miskent wanneer hij in een andere samenstelling zoals ten deze uitspraak doet na de neerlegging van het deskundigenverslag zonder de dienstplichtige opnieuw te laten oproepen.»

(Voorzitter: de h. Meeùs — Raadsheer-rapporteur: de h. Bosly — Advocaat-generaal: de h. Duchatelet — Advocaat: mr. Vandernoot — In de zaak: C.)

**Hof van Cassatie (1e Kamer), 2 juni 1983**

*Tuchtrecht — Architect — 1. Hoger beroep — Tegen beslissing die debat heropent — Art. 1068, tweede lid, Ger. W. — 2. Tuchtvervolgingen en tuchtsancties — Art. 92 Grondwet — 3. Mensenrechten — Openbaarheid van de behandeling en van de uitspraak.*

Tegen de bestreden beslissing (Franstalige Raad van Beroep van de Orde van Architecten, 20 januari 1982) voert eiser drie middelen aan.

1. Het eerste middel, waarin eiser aanvoert dat de raad van beroep ten onrechte de zaak naar de eerste rechter terugverwezen heeft, is gegrond:

«Overwegende dat de beslissing waarbij de eerste rechter, na uitspraak te hebben gedaan over de ontvankelijkheid van het verzet, de heropening van de debatten heeft bevolen om eiser in staat te stellen zich over de zaak zelf te verdedigen niet een onderzoeksmaatregel is in de zin van artikel 1068, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek;

«Dat de raad van beroep waarbij het geschil zelf aanhangig was ingevolge het hoger beroep tegen het vonnis alvorens recht te doen, zelfs al had hij de beslissing van de eerste rechter wegens een vormgebrek vernietigd, niet naar recht heeft kunnen beslissen de zaak naar de raad van de Orde te verwijzen om over de zaak zelf uitspraak te doen.»

2. In het tweede middel beweert eiser dat de tuchtprocedure krachtens art. 92 Grondwet tot de bevoegdheid van de gewone rechtscolleges behoort. Dit middel faalt naar recht:

«Overwegende dat de tuchtvervolgingen en het uitspreken van tuchtsancties in beginsel niet vallen onder de geschillen die krachtens artikel 92 van de Grondwet bij uitsluiting tot de bevoegdheid van de hoven en rechtbanken behoren;

«Dat de omstandigheid dat bij een tuchtprocedure een tuchtsanctie kan worden uitgesproken waarbij het recht om het beroep uit te oefenen wordt geschorst niet impliceert dat die procedure tot voorwerp zou hebben geschillen over burgerlijke rechten, in de zin van artikel 92 van de Grondwet, te berechten.»

3. In het derde middel beklaagt eiser er zich over dat uitspraak is gedaan in openbare zitting na een in het openbaar gevoerde procedure:

«Overwegende dat de tegen eiser gevoerde tuchtprocedure moet worden beschouwd als een procedure die betrekking had op of aanleiding gaf tot een geschil over burgerlijke rechten en verplichtingen in de zin van artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, zodat eiser, overeenkomstig die bepaling, in beginsel mocht eisen dat de raad van beroep de zaak zou behandelen en zijn beslissing zou wijzen in het openbaar;

«Dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, niet blijkt dat de behandeling met gesloten deuren verantwoord zou geweest zijn op grond van een van de in artikel 6.1, tweede zin, van het Verdrag vermelde redenen of dat eiser vrijwillig en ondubbelzinnig had afgezien van de bij dat artikel vereiste openbaarheid;

«Dat daaruit volgt dat de raad van beroep, door de bestreden beslissing in het openbaar te wijzen na openbare debatten, de in het middel vermelde rechtsregels niet heeft geschonden;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter-rapporteur: ridder de Schaetzen — Advocaat-generaal: de h. Velu — Advocaten: mrs. Simont en Ansiaux — In de zaak: P. t/ Orde van Architecten)

**Hof van Cassatie (1e Kamer), 2 juni 1983**

*Rechten van de mens — Tuchtrecht — Afzien van het recht op openbaarheid van de behandeling van de zaak en van de uitspraak — Begrip.*

Eiser verwijt aan de bestreden beslissing (Franstalige Raad van Beroep van de Orde van Geneesheren, 24 november 1981) dat ze, hoewel hij de behandeling met gesloten deuren had gevraagd en de raad besloten had de zaak met gesloten deuren te behandelen, niettemin in openbare zitting is uitgesproken.

«Overwegende dat weliswaar van de regel van de openbaarheid van de behandeling en van de uitspraak, zoals deze is vastgelegd in artikel 6.1 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, kan worden afgeweken als zulks de wil is van de betrokkene en wanneer deze vrijwillig van die openbaar-



heid afziet en zulks verenigbaar is met het nationale recht, doch op voorwaarde dat de afstand vaststaat, dat wil zeggen op ondubbelzinnige wijze wordt gedaan ;

«Overwegende dat uit het proces-verbaal van de vergadering van de raad van beroep van 27 oktober 1981 blijkt dat, op verzoek van eiser, de raad heeft besloten de zaak met gesloten deuren te behandelen en dat hij na de debatten de uitspraak op 'de openbare zitting' van 24 november 1981 heeft vastgesteld ;

«Overwegende dat uit dat proces-verbaal of uit enig ander stuk waarop het Hof vermag acht te slaan, niet met zekerheid kan worden afgeleid dat het verzoek om een behandeling met gesloten deuren ook gold voor de zitting waarop de beslissing zou worden uitgesproken ;

«Dat derhalve niet blijkt dat eiser vrijwillig en ondubbelzinnig van de uitspraak in het openbaar zou hebben afgezien ;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter-rapporteur: ridder de Schaetzen — Advocaat-generaal: de h. Velu — Advocaten: mrs. Van Ryn en Simont — In de zaak: S. t/ Orde van Geneesheren)

#### Hof van Cassatie (1e Kamer), 2 juni 1983

*Tuchtrecht — Architect — 1. Mensenrechten — Behandeling van de zaak en uitspraak in het openbaar — Instantie die aan het vereiste moet voldoen — 2. Tekortkoming aan regels inzake plichtenleer — Begrip — Reglement.*

Tegen de bestreden beslissing (Franstalige Raad van Beroep van de Orde van Architecten, 17 maart 1982) voert eiser drie middelen aan. Het eerste middel, dat betrekking heeft op art. 92 Grondwet, wordt verworpen met een motivering gelijk aan die waarmee het Hof op een middel van gelijke strekking bij arrest van dezelfde dag antwoordt in de zaak P. t/ Orde van Architecten.

1. Vervolgens klaagt eiser erover dat de regel van openbaarheid niet in acht genomen is in eerste aanleg :

«Overwegende dat het voldoende is dat de regel van de openbaarheid van de debatten en van de uitspraak voorgeschreven bij artikel 6.1, van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, zoals ten deze, in acht wordt genomen door de Raad van Beroep van de Orde van Architecten, dit is een rechtsprekend orgaan met volle rechtsmacht dat bevoegd is om de beslissing van het tuchtgerecht van eerste aanleg in feite en in rechte te controleren ;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

2. Ten slotte beweert eiser dat de beslissing uitsluitend steunt op het reglement dat goedgekeurd is bij het K.B. van 5 juli 1966, maar dat geen verbindende kracht heeft daar het niet het voorwerp heeft uitgemaakt van een in Minister-raad overlegd besluit :

«Overwegende dat de beslissing één enkele tuchtsanctie uitspreekt voor vijf telastleggingen ;

«Overwegende dat, hoewel de eerste vier telastleggingen uitdrukkelijk verwezen naar bepalingen van het reglement van beroepspllichten waarop het koninklijk besluit van 5 juli 1967 betrekking heeft, de vijfde telastlegging, namelijk

'aan de raad niet een regelmatige boekhouding te hebben voorgelegd of alle stukken waardoor het bedrag van de gevraagde honoraria kon worden nagegaan' geen enkele verwijzing naar bepalingen van dat reglement vermeldde ;

«Overwegende dat uit de enkele omstandigheid dat de beroepen beslissing, bij de bewezenverklaring van de telastleggingen, met name doelt op 'artikel 39 van het koninklijk besluit van 5 juli 1967' en dat de bestreden beslissing zegt dat 'de door de raad van de Orde bewezen verklaarde telastleggingen zulks ook voor de raad van beroep zijn gebleven', niet kan worden afgeleid dat deze laatste uitsluitend op een bepaling van dat reglement, van bindende kracht ontbloomt, steunde om de vijfde telastlegging bewezen te verklaren ; dat de deontologische regels van het beroep van architect los van dat reglement bestaan ;

«Dat derhalve het middel, in zoverre het kritiek oefent op de beslissing in verband met de vijfde telastlegging, niet kan worden aangenomen ;

«Overwegende dat, voor het overige, de aan eiser opgelegde sanctie voor de eerste vier telastleggingen naar recht verantwoord blijven op grond van de vijfde telastlegging, zodat het middel bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is.»

(Voorzitter-rapporteur: ridder de Schaetzen — Advocaat-generaal: de h. Velu — Advocaten: mrs. Draps en Ansiaux — In de zaak: L. t/ Orde van Architecten).

NOOT—Zie, wat de verantwoorde straf betreft: Cass., 19 april 1979, *Arr. Cass.*, 1979, 976, en de uitvoerige noten F.D.; Cass., 6 november 1980, *Arr. Cass.*, 1981, 263.

#### Hof van Cassatie (3e Kamer), 13 juni 1983

*Arbeidsovereenkomst — Opzeggingsvergoeding — Berekening — Commissielonen en veranderlijke verdiensten.*

Art. 35, § 2, van de gecoördineerde bediendenwetten (art. 131 WAO 1978) slaat niet op artikel 20 van die wetten (art. 39, § 1, WAO, 1978).

Het cassatieberoep tegen het arrest, op 14 april 1982 door het Arbeidshof te Gent gewezen, wordt verworpen :

«Overwegende dat eiseres aanvoert dat, overeenkomstig artikel 35, § 2, van de wetten betreffende het bediendencontract, voor de berekening van de opzeggingsvergoeding de commissielonen in aanmerking komen, die verdiend zijn tijdens het kalenderjaar dat de beëindiging van de overeenkomst voorafgaat ;

«Overwegende dat luidens dit artikel 35, § 2, de commissielonen worden berekend naar het loon van het vorig jaar 'voor de toepassing van de artikelen 3, § 2, 15, 16, 17, 26 en 34ter' ;

«Dat de berekening van de opzeggingsvergoeding niet geregeld wordt door één van deze artikelen maar door artikel 20 van dezelfde wetten ;

«Dat artikel 35, § 2, derhalve geen verband houdt met de aangevoerde grief.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Delva — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaat: mr. Houtekier — In de zaak: N.V. P. t/ De B.)

**Hof van Cassatie (3e Kamer), 27 juni 1983**

*Arbeidsongeval — Begrip — Aanwijzing van plotselinge gebeurtenis en letsel — Wettelijk vermoeden — Weerlegging — Vaststelling dat alle gekende gebeurtenissen zonder causaal verband zijn met het letsel.*

Terecht beslist het Arbeidshof te Antwerpen, bij arrest van 27 juli 1982, dat het door art. 9 A.O.W. gevestigde vermoeden weerlegd is wanneer het hof vaststelt dat het opgelopen letsel niet blijkt veroorzaakt te zijn door de aangewezen plotselinge gebeurtenis of door enige andere gekende gebeurtenis die daarmee verband houdt of het gevolg ervan is :

«Overwegende dat het niet tegenstrijdig is te beslissen dat eiser het voordeel geniet van het vermoeden gevestigd door artikel 9 van de Arbeidsongevallenwet, maar dat dit vermoeden ten deze weerlegd is ;

«Overwegende dat het arrest aanneemt dat er zich een plotselinge gebeurtenis heeft voorgedaan — met name de val van een plank van een tekentafel — en dat deze gebeurtenis weliswaar letsels heeft veroorzaakt aan het hoofd maar niet aan de schouder zoals eiser beweert ;

«Dat het arbeidshof oordeelt dat de tekentafel eisers schouder niet heeft geraakt ; dat het voorts vaststelt dat de deskundige verschillende mogelijkheden onderzoekt die het schouderletsel zouden kunnen hebben veroorzaakt ; dat het oordeelt dat geen enkele van die mogelijkheden zich heeft voorgedaan ;

«Overwegende dat aldus uit de redengeving van het arrest blijkt dat naar het oordeel van de rechters het opgelopen letsel niet veroorzaakt is door de plotselinge gebeurtenis die als ongeval is aangewezen, en evenmin door enige andere gekende gebeurtenis die daarmee verband houdt of het gevolg ervan is ;

«Dat het arbeidshof dientengevolge wettig beslist dat het bewijs is geleverd dat er geen oorzakelijk verband tussen het schouderletsel en de plotselinge gebeurtenis bestaat en dat het vermoeden gevestigd door artikel 9 van de Arbeidsongevallenwet is weerlegd.»

(Voorzitter-rapporteur : de h. Delva — Advocaat-generaal : de h. Lenaerts — Advocaten : mrs. De Gryse en Bützler — In de zaak : Van de V. t/ N.V. G.)

**Hof van Cassatie (3e Kamer), 5 september 1983**

*Dienstplicht — Herkeuringsraad — Motivering.*

Eiser voert aan dat de bestreden beslissing (Herkeuringsraad van de Provincie Namen, 5 juli 1983), die zijn aanvraag om vrijstelling of voorlopige afkeuring op lichamelijke grond verwerpt, niet regelmatig met redenen is omkleed, daar ze niet antwoordt op de argumenten van geneeskundige aard die hij tot staving van zijn aanvraag had aangevoerd.

«Overwegende dat eiser een aanvraag om vrijstelling of voorlopige afkeuring op lichamelijke grond heeft ingediend en heeft aangevoerd dat hij door een ongeval twee

lichaamsgebreken had opgelopen op grond waarvan hij kon worden vrijgesteld ;

«Dat de herkeuringsraad op 29 maart 1983 in de afwezigheid van eiser zijn inobservatiestelling heeft bevolen met het oog op een onderzoek van elk van de aangevoerde lichaamsgebreken ;

«Dat uit de bestreden beslissing blijkt dat de herkeuringsraad, nadat hij in het bezit was van de besluiten van de geneesheren-deskundigen, eiser heeft opgeroepen en hem heeft gehoord ;

«Dat uit het dossier niet blijkt dat eiser bij zijn verschijning de deskundigenrapporten bij conclusie zou hebben betwist ;

«Dat de beslissing, die erop wijst dat de aangevoerde aandoening geen vrijstelling van de militaire dienst kan wettigen, met redenen is omkleed in de zin van artikel 48 van de gecoördineerde dienstplichtwetten ;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter : de h. Delva — Raadsheer-rapporteur : de h. Bosly — Eerste advocaat-generaal : de h. Duchatelet — Advocaat : mr. Brion — In de zaak : L.)

NOOT—Zie over de motivering van de beslissingen van de herkeuringsraad : Cass., 19 oktober 1981, *R.W.*, 1981-82, 1131, met conclusie van de advocaat-generaal Lenaerts en noot van H. Mestrum.

**Arbeidshof Brussel (5e Kamer), 4 januari 1982**

*Burgerlijke rechtspleging — Behandeling en berechting van de vordering — Inleidende zitting — Mondeling ingestelde tegeneis — Zittingsblad.*

«Bij zijn incidenteel beroep betwist geïntimeerde de rechtsgeldigheid van het inleiden van een tegeneis bij mondelinge conclusie, zelfs wanneer door de rechter hiervan akte wordt verleend op het zittingsblad. Geïntimeerde beroept zich ten deze op de bepalingen van art. 809 Ger. W., ingevolge welke tussenvorderingen tussen partijen in het geding worden ingesteld bij conclusies die ter griffie worden neergelegd op de wijze als verder bepaald bij dit artikel.

«In tegenstelling met wat beweerd wordt door geïntimeerde, is bedoeld voorschrift een louter vormvoorschrift dat enkel strekt tot voorkomen van rechtsonzekerheid en ter bescherming van het recht van verdediging.

«Proceshandelingen kunnen wegens verzuimen of onregelmatige vorm niet nietig worden verklaard, indien de wet de nietigheid ervan niet uitdrukkelijk heeft bevolen, zoals wordt bepaald bij het eerste lid van art. 860 Ger. W.

«Aangezien art. 809 voornoemd, zoals appellant terecht doet gelden, het aldaar bepaalde vormvoorschrift niet op straffe van nietigheid voorschrijft, brengt het verzuim van dit voorschrift in casu of het niet naleven van de voorgeschreven vorm niet ipso facto de nietigheid teweeg van de ingestelde tegeneis.

«In casu heeft de eerste rechter op het zittingsblad van zijn terechtzitting van 6 april 1976 vastgesteld dat appellant, die toen in persoon was verschenen, in aanwezigheid van de vakbondsafgevaardigde van geïntimeerde een tegen-

eis instelde en een vergoeding vorderde ten belope van veertien dagen loon.

«Dit zittingsblad verleent, omdat het authentieke bewijskracht heeft, aan partijen een afdoende rechtszekerheid nopens de aldaar vastgestelde rechtshandelingen.

«Aangezien nu deze tegeneis in aanwezigheid van geïntimeerde werd geformuleerd en ook ten belope van welk bedrag afdoende werd gepreciseerd, is hij, mede omdat geïntimeerde niet bewijst dat hij door het verzuim van het vormvoorschrift van art. 809 voornoemd in zijn belangen werd geschaad, rechtsgeldig ingeleid.

«De door geïntimeerde opgeworpen niet-ontvankelijkheid van de voor de eerste rechter ingeleide tegeneis, is derhalve ongegrond.»

(Voorzitter: de h. Geysen — Raadsheren in sociale zaken: de h. Reygaerts en mevr. Schietecatte — Advocaat: mr. Siffert — In de zaak: B. t/ V.).

#### Arrondrb. Leuven, 20 januari 1982

*Burgerlijke rechtspleging — Materiële bevoegdheid — Waarde van de eis — Som in de inleidende akte — Uitbreiding van de eis.*

Op 18 februari 1981 dagvaardde eiser verweerster voor de Vrederechter te Aarschot tot vergoeding van schade geleden op 19 november 1979 ten gevolge van een verkeersongeval. De gevorderde som bedroeg 44.616 fr. Bij conclusie breidde eiser zijn eis uit met 6.274 fr. B.T.W. en een extra vergoeding voor wacht- en herstellingstijd van 2.325 fr. De geadieerde vrederechter voerde ambtshalve een middel van materiële onbevoegdheid aan en verwees de zaak naar de Arrondissementsrechtbank te Leuven. Deze wees de Rechtbank van Eerste Aanleg te Leuven als bevoegde rechter aan.

«Overwegende dat, wanneer de volstreckte bevoegdheid — zoals ter zake — bepaald wordt door het bedrag, hieronder verstaan wordt de som die in de inleidende akte wordt geeïst (art. 557 Ger. W.); dat de latere uitbreiding van de eis, zoals toegelaten door art. 807 Ger. W. aan de bevoegdheid *ratione materiae* niets meer wijzigt; dat de eiser evenwel het recht om zijn vordering uit te breiden, niet mag misbruiken;

«Overwegende dat de vrederechter heeft vastgesteld, zonder dat dit door de partijen wordt betwist, dat eiser, om de uitbreiding van zijn eis te rechtvaardigen, steunt op een factuur van 27 november 1979 en op een expertiseverslag van 26 november 1979;

«dat deze beide stukken dus dateren van meer dan veertien maanden vóór de dagvaarding; dat overigens uit de vermelding in de dagvaarding van de B.T.W. 'pro memorie', blijkt dat eiser op dat ogenblik wist van het bestaan van de factuur;

«dat eiser dan ook in de dagvaarding, minstens door een zekere lichtzinnigheid, slechts een vordering heeft ingesteld van minder dan 50.000 fr. met het gevolg dat de vordering niet voor de rechtbank van eerste aanleg maar voor de vrederechter werd gebracht;

«dat deze onzorgvuldigheid ertoe dreigt te leiden dat de regels i.v.m. de bevoegdheid *ratione materiae*, die van openbare orde zijn, niet worden gevolgd;

«dat eiser bijgevolg misbruik heeft gemaakt van zijn recht, om in de loop van het geding zijn vordering uit te breiden op de wijze van art. 807 Ger. W., een recht dat door de wetgever voldoende strak is gereguleerd 'opdat er geen onzekerheid en een af te keuren wanorde zouden uit voortkomen' (Van Reepinghen Ch., *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, Brussel, 1964, 326 e.v., vooral 333 en 334).»

(Voorzitter: de h. Coelst — Rechters: de hh. Peeters en Jordens — Procureur des Konings: de h. Crabbe — Advocaat: mrs. Vandezande loco Nelissen Grade en Horevoets loco Calloud de Faukeur — In de zaak: J. t/ N.V. I.).

NOOT—Vgl. Verrycken M., «De materiële bevoegdheid van de vrederechter», in Verrycken M. e.a., *Taak en bevoegdheid van de vrederechter*, Brussel, 1979, 23, nrs. 21-22; Vred. Brasschaat, 13 oktober 1976, *R.W.*, 1976-77, 1126.

## EUROPEES RECHT

### Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 218/82 — Commissie/Raad — *Conventie van Lomé — Verdeling en wijze van beheer van een tariefcontingent — 13 december 1983*

In de onderhavige zaak heeft de Commissie om nietigverklaring verzocht van verordening nr. 1699/82 van de Raad betreffende de opening, verdeling en wijze van beheer van een communautair tariefcontingent voor rum, arak en tafia, van oorsprong uit de ACS-Staten (PB 1982, L 189, blz. 1), wegens strijd met de artikelen 9, 30 en 34 EEG-Verdrag.

Volgens de Conventie van Lomé mogen zekere hoeveelheden rum e.d., van oorsprong uit de ACS-Staten, vrij van invoerrechten in de Gemeenschap worden ingevoerd.

Bij de betrokken verordening is het tariefcontingent 1982/1983 voor alcohol vastgesteld op 193 178 hl zuivere alcohol. Het contingent is in twee gedeelten verdeeld: het eerste, 125 430 hl groot, is bestemd voor de consumptie in het Verenigd Koninkrijk en het tweede gedeelte, 67 748 hl groot, wordt over de overige Lid-Staten verdeeld.

Artikel 4 van de verordening bepaalt onder meer:

«Het Verenigd Koninkrijk neemt de nodige maatregelen om te bewerkstelligen dat de hoeveelheden die onder de in de artikelen 1 en 2 vastgestelde voorwaarden uit de ACS-Staten worden ingevoerd, uitsluitend worden bestemd voor binnenlandse consumptie.»

Volgens de Commissie beoogt deze bepaling de uitvoer, vanuit het Verenigd Koninkrijk, van tot het Britse contingent behorende hoeveelheden te verhinderen; om deze reden maakt de verordening inbreuk op de artikelen 30 en 34 EEG-Verdrag.

De Raad daarentegen betoogt dat de verordening, naar uit de Engelse versie duidelijk blijkt, alleen ten doel heeft het Verenigd Koninkrijk te verplichten niet meer te importeren dan redelijkerwijs kan worden geacht overeen te komen met haar binnenlandse consumptiebehoefte, in aanmerking genomen dat het groeipercentage in deze Staat aanmerkelijk boven dat in de overige Lid-Staten ligt, en geenszins verbiedt om hoeveelheden rum van het Britse contingent in andere Lid-Staten te verhandelen.

Het Hof overweegt dat wanneer een bepaling van afgeleid gemeenschapsrecht voor meer dan een uitleg vatbaar is, de uitleg waarin de bepaling in overeenstemming met het Verdrag wordt bevonden, de voorkeur verdient boven die welke tot haar onverenigbaarheid daarmee zou leiden.

In het onderhavige geval is de door de Raad gegeven uitleg volkomen in overeenstemming met de Engelse versie van de betrokken bepaling, zonder onverenigbaar te zijn met de overige taalversies; bovendien is deze uitleg in overeenstemming met de doelstellingen van protocol nr. 5 van de Conventie van Lomé.

Bijgevolg verplicht de onderhavige bepaling het Verenigd Koninkrijk alleen te waarborgen dat de omvang van ingevoerde hoeveelheden de binnenlandse consumptiebehoeften niet te boven gaat. De betrokken bepaling is derhalve in overeenstemming met het Verdrag.

Het Hof verwerpt het beroep.

Zaak 222/82 — Apple and Pear Development Council/K.J. Lewis Ltd. e.a. (prejudicieel) — *Nationale maatregelen tot bevordering van productie en afzet van nationale appels en peren* — 13 december 1983

De County Court te Tunbridge Wells heeft het Hof een reeks vragen gesteld, onder meer of een orgaan met de samenstelling en/of de taak van de Apple and Pear Development Council en een financieringsregeling als die waarop de werkzaamheden van dat orgaan berusten, overeen zijn te brengen met bepaalde bepalingen van het EEG-Verdrag en de Toetredingsakte van 1972 alsmede met verordening nr. 1035/72 van de Raad van 18 mei 1972 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector groenten en fruit (PB 1972, L 118, blz. 1).

Deze «Apple and Pear Development Council» (hierna: raad) is ingesteld in 1966 en heeft onder meer tot taak wetenschappelijk onderzoek te bevorderen, de kwaliteit en de uitvoer van produkten te verbeteren enz. De werkzaamheden van de raad worden gefinancierd door middel van een bijdrage die de raad mag heffen van telers in Engeland en Wales.

De raad heeft voor de County Court te Tunbridge Wells een civiele procedure aangespannen tegen een drietal telers en betaling van de bijdrage over 1980-1981 gevorderd. In reconventie vorderden zij daarop terugbetaling van de sinds 1973 voldane bijdragen, waartoe zij stelden dat het functioneren van deze raad vanaf de datum van toetreding van het Verenigd Koninkrijk strijdig is met het gemeenschapsrecht, en dat de bijdrage — zijnde een heffing van gelijke werking als een invoerrecht — uiterlijk op 1 februari 1973 moest worden afgeschaft overeenkomstig artikel 60 Toetredingsakte.

#### *De eerste vraag*

Deze vraag komt erop neer of (onder meer) de artikelen 30-34, of 38-47 EEG-Verdrag zich verzetten tegen de instelling of instandhouding van een lichaam als de raad, indien ter financiering van dit lichaam een bijdrage wordt geheven van telers met een areaal dat een bepaalde omvang overschrijdt en indien deze telers zich bij dit lichaam moeten laten registreren, en aangiften moeten doen van respectievelijk gegevens verstrekken over hun werkzaamheden binnen de betrokken sector; voorts, of een dergelijk lichaam wegens zijn takenpakket in strijd kan zijn met genoemde bepalingen

#### *— de algemene taken van de raad*

Blijkens de ministeriële verordening 1980 (waarbij de inrichting van de raad nieuw werd geregeld) is de raad geen organisatie van producenten en evenmin bemiddelaar bij de verkoop van produkten; hij intervenueert niet op de markt.

Het Hof overweegt verder dat de werkzaamheden inzake wetenschappelijk of technisch onderzoek, het opstellen van statistieken e.d. geen belemmering van de gemeenschappelijke ordening der markten kunnen vormen.

De raad houdt zich verder voornamelijk bezig met reclame en afzetbevordering op de Britse markt alsmede met de verbetering van de kwaliteit van inheems fruit dat aldaar op de markt wordt verkocht.

#### *— de reclame-activiteiten*

Het Hof overweegt dat artikel 30 EEG-Verdrag zich niet ertegen verzet dat een dergelijk lichaam in haar reclame de aandacht vestigt op de specifieke kwaliteiten van in de betrokken Lid-Staat geteeld fruit of campagnes organiseert om de verkoop van bepaalde variëteiten te bevorderen, zelfs wanneer het daarbij om typisch nationale variëteiten gaat.

#### *— de activiteiten met betrekking tot de kwaliteit*

De raad doet aanbevelingen omtrent de grootte van het fruit dat in het begin van het seizoen wordt verkocht; deze aanbevelingen gaan verder dan de eisen van de communautaire kwaliteitsnormen.

Het Hof overweegt dat de communautaire kwaliteitsnormen, neergelegd in de gemeenschappelijke marktordening voor groenten en fruit, uitputtend zijn. De Lid-Staten, en a fortiori een lichaam als de raad, mogen derhalve niet eenzijdige bepalingen vaststellen omtrent de kwaliteit van door de telers verkocht fruit.

#### *— verplicht lidmaatschap*

Het Hof overweegt dat de bepalingen van titel II van verordening nr. 1035/72 betreffende producentenorganisaties, het bestaan van andere organisaties waarvan producenten verplicht lid moeten zijn, niet uitsluit. Hierbij wordt aangetekend dat de werkzaamheden van het betrokken lichaam geen betrekking hebben op het intracommunautaire handelsverkeer.

#### *— de bijdrage*

Het Hof overweegt dat deze bijdrage niet van toepassing is op ingevoerde produkten; zij drukt op produkten bestemd voor de uitvoer evenzeer als op produkten die op de binnenlandse markt worden verkocht, zodat zich wat de artikelen 9-16 EEG-Verdrag betreft in deze geen moeilijkheden voordoen.

Op de eerste vraag heeft het Hof voor recht verklaard:

«1. a) De verdragsbepalingen betreffende het vrije goederenverkeer en de landbouw en de regeling van de ge-

meenschappelijke ordening der markten in de sector groenten en fruit verzetten zich er niet tegen, dat een Lid-Staat bestuursrechtelijke maatregelen vaststelt of handhaaft

(i) waarbij een ontwikkelingsgraad in de sector fruitteelt wordt ingesteld, bestaande uit door de bevoegde minister aangewezen leden, met name gekozen uit de fruitproducenten, en

(ii) waarbij alleen de producenten uit die sector, die beschikken over een fruitaanplant met een oppervlak boven het vastgestelde minimum, verplicht worden zich bij die raad te doen registreren, daaraan verklaringen en inlichtingen over hun activiteit in die sector te verstrekken en de administratieve en andere kosten van de raad door betaling van een jaarlijkse bijdrage te financieren,

wanneer de werkzaamheden van die raad bestaan uit het opstellen van statistieken, het stimuleren of verrichten van onderzoeken, het ter beschikking van de producenten stellen van de resultaten van die onderzoeken en het verstrekken van technische adviezen op het gebied van de fruitteelt aan de producenten;

b) die bepalingen verzetten zich er niet tegen, dat een dergelijke raad in zijn publiciteit de bijzondere kwaliteiten van het in de betrokken Lid-Staat voortgebrachte fruit aanprijst, of promotiecampagnes voor bepaalde variëteiten organiseert waarin hun bijzondere eigenschappen worden genoemd, ook indien die variëteiten typisch zijn voor de nationale productie; het zou echter wel in strijd zijn met artikel 30 van het Verdrag wanneer de publiciteit van een dergelijk orgaan beoogde het kopen van produkten uit de andere Lid-Staten te ontraden of die produkten aan de consumenten als minder waardevol voor te stellen of de consumenten aanraade binnenlandse produkten te kopen uitsluitend omdat zij van binnenlandse oorsprong zijn;

c) die bepalingen verzetten zich er evenmin tegen, dat een dergelijke raad, in het kader van zijn algemene adviserende werkzaamheden, de producenten aanbevelingen doet omtrent de kwaliteit en de presentatie van het in de handel gebrachte fruit; het zou echter in strijd zijn met het uitputtend karakter van de gemeenschappelijke kwaliteitsnormen wanneer een dergelijk orgaan de naleving van andere dan de gemeenschappelijke normen tracht af te dwingen door het toepassen van enigerlei sancties of door het gezag dat het aan zijn instelling ontleent, te gebruiken om druk uit te oefenen op producenten of handelaars;

d) voornoemde bepalingen zouden zich ertegen verzetten, dat de producenten verplicht worden zich bij een dergelijk orgaan aan te sluiten of de werkzaamheden ervan door betaling van een bijdrage te financieren, wanneer die werkzaamheden in strijd met bedoelde bepalingen zouden zijn.»

De kern van *de tweede vraag* is, of het feit dat de raad is ingesteld en voortbestaat met de uitdrukkelijke steun van telers die een bepaald areaal vertegenwoordigen, van invloed is op de beantwoording van de eerste vraag.

Hierop heeft het Hof geantwoord als volgt:

«2. Het feit dat de betrokken raad is ingesteld en voortbestaat met uitdrukkelijke instemming van producenten die meer dan de helft van het beplante areaal vertegenwoordigen, en na raadpleging van blijkbaar representatieve organisaties van een groot aantal ondernemers of werknemers in de sector, heeft geen invloed op het antwoord op de eerste vraag.»

#### *De derde vraag*

De nationale rechter wenst de nodige communautaire uitleggingsgegevens te verkrijgen om te kunnen beoordelen, welke de gevolgen zijn van een eventuele onverenigbaarheid van de betrokken regeling met de in de eerste vraag genoemde communautaire bepalingen.

Het Hof heeft hierop verklaard:

«3. a) De artikelen 30 en 34 van het Verdrag en de verordeningen houdende een gemeenschappelijke ordening der markten verlenen de particulieren rechten die deze voor de rechterlijke instanties van een Lid-Staat kunnen doen gelden;

b) op deze bepalingen kan men zich beroepen om zich te verweren tegen een vordering tot betaling van een bijdrage die daarmee onverenigbaar is, alsook ter ondersteuning van een vordering tot terugbetaling van een dergelijke bijdrage, ook indien de bijdrage is betaald voordat die onverenigbaarheid is komen vast te staan door een door het Hof in het kader van artikel 177 van het Verdrag gegeven uitlegging;

c) in het geval dat een bijdrage dient ter financiering van een orgaan waarvan een gedeelte van de werkzaamheden in strijd met het gemeenschapsrecht is verklaard, staat het aan de nationale rechter te beoordelen of, de omvang van die werkzaamheden in aanmerking genomen, die omstandigheid de bijdrage onwettig maakt en tot gehele of gedeeltelijke vrijstelling moet leiden;

d) in hetzelfde geval staat het eveneens aan de nationale rechter, volgens zijn nationaal recht te bepalen, enerzijds, of en in hoeverre de bijdrage moet worden terugbetaald, en anderzijds, of en in welke omvang dat recht op terugbetaling eventueel wordt gecompenseerd door de rechtstreekse voordelen die de werkzaamheden van bedoeld orgaan de betrokken bijdrageplichtigen hebben opgeleverd.»

#### *De vierde vraag*

De kern van deze vraag is, of de verboden van de artikelen 30 en 34 EEG-Verdrag op 1 februari 1973 (artikel 60 Toetredingsakte) of op 1 januari 1975 (artikel 42 Toetredingsakte) in werking zijn getreden voor produkten die bij de toetreding van het Verenigd Koninkrijk onder de gemeenschappelijke ordening der landbouwmarkten vielen.

Het Hof heeft op deze vraag geantwoord:

«4. Ten aanzien van de produkten die bij de toetreding van het Verenigd Koninkrijk onder de gemeenschappelijke ordening der landbouwmarkten vielen, zijn de verbodsbepalingen van het Verdrag met betrekking tot maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen, overeenkomstig artikel 60, lid 1, Toetredingsakte in het Verenigd Koninkrijk van toepassing geworden op 1 februari 1973.»

Zaak 5/83 — Strafzaak tegen H.G. Rienks (prejudicieel) — *Dierenarts — Vrijheid van vestiging — Rechtstreekse werking van richtlijnen* — 15 december 1983

Rienks, Nederlander, behaalde in 1970 aan de RU Utrecht het diploma van dierenarts, op grond waarvan hij bevoegd is in Nederland het beroep van dierenarts uit te oefenen. Hij vestigde zich in Italië en verzocht aldaar om inschrijving in het register van de orde van dierenartsen te Varese. Dit verzoek werd afgewezen op de enkele grond dat Italië nog geen uitvoering had gegeven aan 's Raads richt-

lijnen nrs. 78/1026 en 78/1027 inzake het beroep van dierenarts.

Rienks wordt in casu krachtens artikel 348 van het Italiaanse Strafwetboek vervolgd wegens het onbevoegd uitoefenen van de diergeneeskunde.

Volgens de verwijzende rechter heeft verdachte zich uitsluitend strafbaar gemaakt omdat Italië richtlijn nr. 78/1026 nog niet had uitgevoerd. Zijn vragen komen in wezen erop neer of particulieren zich ook bij niet-uitvoering van de bepalingen van richtlijnen door de Lid-Staten, in voorkomend geval rechtstreeks op die bepalingen kunnen beroepen.

Het Hof overweegt dat in confesso is dat Rienks aan alle, in de beide richtlijnen gestelde vereisten voldoet, en herinnert vervolgens eraan (vgl. arrest Auer van 22 september 1983, zaak 271/82) dat de betreffende bepalingen van richtlijn nr. 78/1026 elke Lid-Staat duidelijke, volledige, nauwkeurige en onvoorwaardelijke verplichtingen opleggen die geen ruimte laten voor discretionaire bevoegdheden. Het is vaste rechtspraak van het Hof dat een particulier onder deze omstandigheden voor de nationale rechter een beroep kan doen op bepalingen van een communautaire richtlijn die niet of onvolledig door de betrokken Lid-Staat is uitgevoerd.

Omtrent de door de Italiaanse regering opgeworpen vraag of betrokkene dit recht ook heeft zonder dat hij in genoemd register is ingeschreven, overweegt het Hof dat de inschrijving niet mag worden geweigerd op gronden die de geldigheid van een in een andere Lid-Staat verkregen diploma miskennen, indien dit diploma ingevolge het gemeenschapsrecht door alle Lid-Staten moet worden erkend.

Het Hof verklaarde voor recht:

«Een Lid-Staat mag ter zake van de onrechtmatige uitoefening van het beroep van dierenarts geen strafsancie opleggen aan een onderdaan van een andere Lid-Staat, die in eigen land bevoegd is het beroep van dierenarts uit te oefenen, wegens het feit dat hij niet is ingeschreven in het veeartsenregister van eerstgenoemde Lid-Staat, indien deze inschrijving in strijd met het gemeenschapsrecht is geweigerd.»

Zaak 263/82 — Klöckner-Werke AG/Commissie — *Staalmarkt — Productiequota* — 14 december 1983.

Klöckner heeft beroep ingesteld tegen een boetebeschikking van de Commissie ter zake van overschrijding van productiequota.

Bij beschikking van 6 april 1981 had de Commissie Klöckners productiequota voor het tweede kwartaal 1981 vastgesteld. Aangezien Klöckner meende dat de quota te laag waren, stelde zij beroep in bij het Hof, doch het Hof verwierp het beroep bij arrest van 7 juli 1982 (Jurispr. 1982, blz. 2627).

Ondertussen had Klöckner echter het quotum voor walsrijproducten van categorie I overschreden, zodat de Commissie haar deswege een boete van 10 129 143 Ecu oplegde.

Verzoekster betwist de overschrijding niet, doch betoogt dat deze gerechtvaardigd was door de noodtoestand waarin zij als gevolg van de toekenning van de productiequota kwam te verkeren.

*De ontvankelijkheid van het enige middel, ontleend aan noodtoestand*

De Commissie betoogt dat de rechtmatigheid van de vastgestelde quota bij genoemd arrest van het Hof onherroepelijk is komen vast te staan en derhalve niet meer kan worden betwist.

Het Hof verwierpt de exceptie van de Commissie, aangezien Klöckner in de loop van de procedure heeft verduidelijkt niet de rechtmatigheid van de beschikking waarbij de quota zijn toegekend, te bestrijden.

*Ten gronde*

Verzoekster voert aan dat zij sinds 1974 hoge verliezen heeft geleden. Een productievermindering krachtens de quotaregeling zou alleen maar tot nog hogere verliezen hebben geleid. Onder deze omstandigheden was zij gedwongen de toegekende quota te overschrijden om een belangrijk rechtsgoed, te weten haar eigen voortbestaan, te verdedigen.

Het Hof herinnert eraan een op dezelfde gronden gesteld beroep op noodtoestand van verzoekster in meergevoemd arrest te hebben verworpen (het betrof de overschrijding van de quota voor het eerste kwartaal 1981).

Ofschoon de argumenten die verzoekster in de onderhavige zaak ter rechtvaardiging van een noodtoestand heeft aangevoerd, nauwkeuriger en uitvoeriger zijn kan het Hof niet tot een ander oordeel komen dan in voornoemd arrest.

Het begrip noodtoestand kan op het specifieke gebied van het in artikel 58 EGKS-Verdrag voorziene quotastelsel niet worden erkend. Dit stelsel berust op de solidariteit van alle staalondernemingen van de Gemeenschap in de crisis en beoogt een rechtvaardige verdeling van de offers die uit onvermijdelijke economische omstandigheden voortvloeien.

Het systeem van productiequota zou geheel worden onkracht wanneer iedere onderneming zich met een beroep op noodtoestand wegens ernstige economische moeilijkheden zou kunnen onttrekken aan de beperkingen en het haar toegekende productiequotum naar believen zou kunnen overschrijden.

Mitsdien heeft het Hof het beroep verworpen.

Zaak 283/82 — Papierfabrik Schoellershammer/Commissie — *Teruggaaf van invoerrechten* — 15 december 1983

Verzoekster heeft uit Zwitserland vijf partijen transparant tekenpapier in de Bondsrepubliek Duitsland ingevoerd uitsluitend met het oog op de etikettering in haar fabriek. Vervolgens heeft zij het papier uitgevoerd naar Japan. De goederen werden evenwel bij vergissing voor het vrije verkeer aangegeven; in casu kon verzoekster geen beroep doen op de artikelen 3 en 4 van verordening nr. 1430/79 betreffende terugbetaling of kwijtschelding van in- of uitvoerrechten omdat de vergissing pas na de wederuitvoer werd ontdekt en verzoekster derhalve niet meer in staat was de vereiste formaliteiten te vervullen.

Verzoekster meent evenwel dat zij voor toepassing van artikel 13 van verordening nr. 1430/79 in aanmerking komt, volgens hetwelk tot terugbetaling van invoerrechten kan worden overgegaan in situaties die het gevolg zijn van buitengewone omstandigheden die geen enkele nalatigheid

of manipulatie van de zijde van de betrokkene inhouden. Dit artikel is een algemene bepaling die de mogelijkheid schept om invoerrechten om redenen van billijkheid terug te betalen.

De Commissie bestrijdt deze uitleg van artikel 13. Haars inziens geldt artikel 13 alleen voor andere dan in de voorafgaande hoofdstukken geregelde gevallen. Bovendien beroept zij zich op de bij verordening nr. 1672/82 van de Raad van 24 juni 1982 aangebrachte wijzigingen in verordening nr. 1430/79.

Het Hof stelt vast dat de redactie van verordening nr. 1430/79 in de voor het betrokken tijdvak geldende versie niet eenduidig is wat betreft de exacte verhouding tussen de verschillende kwijtscheldingsmogelijkheden. Dit geldt met name voor al diegenen die zich in verzoeksters situatie bevinden en niet de vereiste formaliteiten hebben vervuld om een in eerste instantie abusievelijk gedane aangifte te herstellen.

Het Hof is van oordeel dat artikel 13 een algemene, op billijkheidsoverwegingen berustende bepaling is en andere dan de meest frequent in de praktijk geconstateerde situaties, waarvoor bij de vaststelling van de verordening een bijzondere regeling kon worden geschapen, beoogt de omvatten. Onder deze omstandigheden ziet het Hof geen aanleiding om de toepasselijkheid van artikel 13 in het onderhavige geval uit te sluiten.

Het Hof rechtdoende:

«1) Verklaart nietig de beschikking van de Commissie van 9 juli 1982, gericht tegen de Bondsrepubliek Duitsland, houdende vaststelling dat de terugbetaling van invoerrechten in verzoeksters geval niet gerechtvaardigd is.

2) Verwerpt het beroep voor het overige.»

## BERICHTEN

### Hulde aan Jean Limpens (22-23 maart 1984)

De Rechtsfaculteit van de Rijksuniversiteit te Gent, in samenwerking met de Rechtsfaculteit van de Vrije Universiteit te Brussel en met het Interuniversitair Centrum voor Rechtsvergelijking, organiseert te Gent, op donderdag 22 en vrijdag 23 maart 1984, een huldebetoon aan wijlen prof. Jean Limpens.

Het programma omvat twee delen:

1. *De studiedagen Jean Limpens*. Drie onderwerpen zullen worden behandeld. De thema's zijn ontleend aan het laatste werk van prof. Limpens «Liability for one's own act», verschenen in het volume «Torts» van boekdeel XV van de International Encyclopedia of Comparative Law. prof. André Tunc heeft aanvaard als algemeen verslaggever op te treden.
2. *Een academische zitting*.

#### Programma

1. Studiedagen Jean Limpens  
Donderdag 22 maart 1984

8.30 u. Ontvangst van de deelnemers

9.00 u. Verwelkoming door de Decaan van de Rechtsfaculteit te Gent

Thema 1. Foutloze aansprakelijkheid (Strict liability - Responsabilité objective)

9.30 u. Prof. J. Hellner (Stockholm)

- 9.50 u. Prof. J. O'Connell (University of Virginia)  
10.10 u. Prof. H. Kötz (Max-Planck Institut, Hamburg)  
10.30 u. Koffiepauze  
11.00 u. Prof. H. Bocken (R.U.G.)  
11.20 u. Discussie  
12.30 u. Lunch in het universiteitsrestaurant «Het Pand», Onderbergen

Thema 2. Exoneratiebedingen (Exemption clauses - Clauses d'exonération de responsabilité)

- 14.30 u. Prof. Genetière Viney (Paris 1)  
14.50 u. Prof. T. Weir (Cambridge)  
15.10 u. Prof. E.H. Hondius (Utrecht)  
15.30 u. Koffiepauze  
15.50 u. Prof. R. Kruithof (U.I.A.)  
16.10 u. Discussie

Vrijdag 23 maart 1984

Thema 3. Rechtvaardigingsgronden (Grounds of justification - Faits justificatifs)

- 9.30 u. Prof. H. Stoll (Albert-Ludwigs-Universität, Freiburg)  
9.50 u. Prof. J.A. Jolowicz (Cambridge)  
10.10 u. Prof. W. Czachorski (Warschau)  
10.30 u. Koffiepauze  
11.00 u. Prof. P. Van Ommeslaghe (U.L.B.) en  
prof. L. Cornelis (V.U.B.)

- 11.30 u. Discussie  
12.30 u. Lunch in het universiteitsrestaurant «Het Pand», Onderbergen

#### 2. Academische zitting

Het woord zal gevoerd worden door:

- 15.00 u. Prof. M. Storme, Decaan van de Rechtsfaculteit van de R.U.G.  
Prof. F. De Pauw, Decaan van de Rechtsfaculteit van de V.U.B.  
Prof. G. Van Hecke, Voorzitter van het Interuniversitair Centrum voor Rechtsvergelijking  
Prof. A. Tunc, Algemeen, verslaggever van de studiedagen  
Prof. S. Fredericq  
Prof. W. Czachorski  
17.30 u. Receptie

#### Studiedag — Vereenvoudiging en versnelling van het burgerlijk proces

Het Vlaams Pleitgenootschap bij de Balie te Brussel organiseert, onder leiding van de heer E. Krings, procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, op 24 maart 1984 een studiedag met het volgende programma:

#### voormiddag:

- 9.15 u. Verwelkoming der deelnemers  
9.30 u. Paul Lemmens, advocaat bij de balie te Brussel: Het recht op een eenvoudig en snel proces  
10.00 u. Jean Laenens, advocaat bij de balie te Antwerpen: Inleiding van het geding: exploit of verzoekschrift?  
10.30 u. Koffie  
11.00 u. Eric Clijmans, advocaat bij de balie te Antwerpen, en Dirk Lindemans, advocaat bij de balie te Brussel: De behandeling en de berechting van de vordering  
11.45 u. Debat  
12.30 u. Lunch

#### namiddag:

- 14.15 u. Ivan Verougstraete, raadsheer in het Hof van Beroep te Brussel: De efficiënte behandeling in graad van beroep  
14.45 u. Arnold Van Gelder, raadsheer in het Hof van Beroep te Antwerpen: Hoe geraak ik aan de grond?  
15.15 u. Koffie  
15.45 u. Debat

16.30 u. Slotwoord uitgesproken door de heer E. Krings, procureur-generaal bij het Hof van Cassatie.

De voordrachten worden gehouden in de Louizazaal, op de 1ste verdieping van het Hilton International Brussels, Waterloolaan 38 te 1000 Brussel.

**Vacante leeropdrachten aan de Katholieke Universiteit Leuven 1984-1985**

De Rector van de K.U. Leuven maakt bekend, dat de hiernavolgende colleges en opdrachten vacant verklaard worden:

- 12/1088: Inrichting van het notariaat en plichtenleer in verband met het beroep (45 uren; licentie notariaat);
- 12/1090: Notariële boekhouding (30 uren; licentie notariaat);
- 12/1091: Opstellen van notariële akten, algemeen deel (30 uren; licentie notariaat);
- 12/1166: Opstellen van notariële akten, bijzonder deel (30 uren; licentie notariaat);
- 12/2001: Functie van (gewoon) hoogleraar of docent in het internationaal privaatrecht, om het onderwijs te verstrekken in deze materie: 45 uren basiscollege en 60 uren seminarie in de tweede licentie rechten, 45 uren grondig college in de derde licentie rechten en 30 uren grondig college i.v.m. het notariaat in de licentie notariaat.

Kandidaatstellingen dienen te geschieden door middel van daartoe bestemde formulieren, te bevragen bij de Dienst Academisch Dossier, Rectoraat K.U. Leuven, Naamsestraat 22, 3000 Leuven (Tel. 016/220431, toestel 118).

**Studiedag tegen de oneerlijke mededinging**

De «International League Against Unfair Competition» organiseert op 23 maart 1984 in Frankfurt een studiedag gewijd aan de bescherming van Software en Firmware in 1984.

Inlichtingen: Philippe Peters, de Broquevillelaan, 116/10, 1200 Brussel. Tel. 02/762 70 70.

**In memoriam em. prof. mr. Nico Jungburg**

In het volgend nummer verschijnt de rede van prof. R. Senelle, uitgesproken bij de begrafenis op 9 maart 1984.

**BERICHTEN**

**Studiedag sociale psychiatrie te Hasselt**

Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de Limburgse Vereniging voor geestelijke gezondheidszorg, wordt op 4 april 1984 te Hasselt een studiedag gehouden over sociale psychiatrie.

Hij wordt ingeleid door dr. S. Jannes, voorzitter van de Nationale Vereniging voor Geestelijke Gezondheidszorg. Prof. Dr. C. Trimbos, Erasmus Universiteit Rotterdam, zal het hebben over herkomst en toekomst van de sociale psychiatrie. Voor het beleid voert dr. J. Schrijvers, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Gezondheidszorg, het woord over -sociale psychiatrie in het geheel van gezondheidsvoorzieningen'. Verschillende medewerkers van de S.P.D. en het M.O.B. te Hasselt zullen enkele aspecten van hun werking toelichten.

's Namiddags spreekt dhr. E. Stevens, O.C.M.W. Antwerpen, over integratie van geestelijke gezondheidszorg in een grootstad. Na hem schetst dr. S. Radstake, S.P.D. Maastricht, de impact van sociale psychiatrie in de R.I.A.G.G.

Dhr. D. Baert, Interaktie Akademie Hove, gaat in op kortdurende psychotherapie als sociaal-psychiatrische optie.

Dhr. G. Crolla, S.P.D. Maastricht, tenslotte geeft enkele beschouwingen over macht en onmacht in de dagelijkse praktijk van de hulpverlener.

Dhr. S. Lievens, ondervoorzitter van de Nationale Vereniging, rondt deze dag af met een syntese.

Naderhand wordt een verslagboek uitgebracht.

Inlichtingen bij: Nationale Vereniging voor geestelijke gezondheidszorg, Kortrijksesteenweg 369 - 9000 Gent, tel. (091)21 44 34.

**TIJDSCHRIFTEN**

**Nederlands Juristenblad, 1983**

nr. 32, 24 september

J.M. Reijntjes, Opsporing en vervolging van steunfraude; J. Netten, Goede trouw en richtlijnstelsel; J.C. Van Hasselt, Een kameel is een paard ontworpen door een commissie (bezwaren tegen de invoering van een Nieuw B.W.); B.P. Vermeulen, GAB-richtlijn inzake de artt. 1639aa e.v. B.W.; E.G. Sprey, Nieuw scheidingsrecht: tien geboden; J.H. Smeets, Amerikaanse kruisvluchtwapens in Nederland; Rechtspraak Hoge Raad; Wetgeving; X., Financiële benedengrens voor structuurvennootschappen verhoogd; X., Jaarverslag CRI (Centrale Recherche Informatiedienst); X., Dienstverlening. Tweede deelrapport van het WODC verschenen; X., Bedrijfsmatig alcohol verstrekken bij festiviteiten; X., Kraken en volkshuisvesting. Legalisering bepleit van tijdelijk gebruik leegstaande panden; X., Mensenrechten in Turkije; X., Interdepartementale werkgroep piraterij ingesteld; X., Alternatieve sancties voor jeugdigen; X., Burgemeester tussen Kroon en keuze; Kamervragen: Ontslagprocedures bij GAB; Schijnhuwelijken.

nr. 33, 1 oktober

A.S. Hartkamp, Het nieuwe Burgerlijk Wetboek en de eenheid van het privaatrecht; P.C. Kop, Actuele hoofdlijnen in de rechts-historische wetenschap; F.M. Visser, Internationaal Watertribunaal. Een progressieve ontwikkeling van het recht?; A.M. Bos, Hoe homofiel? L. Beijen, Een dubieuze aanvulling van het RVV (Reglement verkeersregels en verkeerstekens); Rechtspraak Hoge Raad; Wetgeving; X., Justitiebegroting 1984; X., Jaarverslag Openbaar Ministerie 1982; Kamervragen: Eigen minimeleid van gemeenten.

**Recueil général de l'enregistrement et du notariat, 1983**  
september

P. Delnoy, La déchéance des droits successoraux du conjoint; A.C., noot bij Hof Gent, 24 februari 1983 (uitvoerend beslag op onroerend goed — faillissement — respectieve rechten van de curator en van de eerst ingeschreven hypothecaire schuldeiser).

**Ars Aequi, 1983**

nr. 9, september

J. Sap, Het «Groniger Ontwerp» tot herziening van het echtscheidingsprocesrecht en zijn uitgangspunten; Meesters-column; Onderwijs; Jurisprudentie; Rechtsvraag; In bijlage: Ars Aequi Katern nr. 8.

**Journal des tribunaux, 1983**

nr. 5260, 10 september

J.-L. Ledoux, Les saisies (du Code judiciaire à 1982) (eerste gedeelte).

nr. 5261, 17 september

J. De Meyer: La conduite des relations extérieures dans les matières qui relèvent de la compétence des communautés ou celle des régions; M. Leroy, Le conseil constitutionnel français.

nr. 5262, 24 september

E. Krings, L'office du juge dans la direction du procès.

nr. 5263, 1 oktober

F. Dumon, La Cour d'arbitrage. Jurisdiction — Non autorité politique.